

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗВО УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Інститут історії Церкви

Магістерська робота

**ОСОБЛИВОСТІ «ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ» МИТРОПОЛИТА
АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО В ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ**

Студент 6-го курсу: Ярослав Прийма

Науковий керівник:

Олег Беген

кандидат історичних наук

Рецензент:

Вікторія Любащенко

доктор філософських наук

Львів 2022

Прийма Я.Є. Особливості «політичної діяльності» митрополита Андрея Шептицького в Другій Речі Посполитій: Магістерська робота: (041 «Богослов'я») / Я.Є. Прийма/ Український католицький університет. Інститут історії Церкви; Наук. кер: к.і.н. Беген О.Б. – Львів: УКУ, 2022. – 114 с.

Анотація. У роботі проведено комплексний критичний аналіз «політичної діяльності» Андрея Шептицького в Другій Речі Посполитій. Детально проаналізовано кроки митрополита спрямовані на представлення питання незалежності Східної Галичини на міжнародному рівні. Досліджено роль Шептицького у врегулюванні польсько-українських відносин, після входження східної частини Галичини до складу Другої Речі Посполитої. Охарактеризовано вклад митрополита Андрея у розвиток української освіти міжвоєнної Польщі. У праці також представлено ставлення Шептицького до українського політикуму, його погляд на діяльність українських політичних партій та організацій. Проаналізовано основні аспекти концепції Шептицького стосовно об'єднання українського народу.

Ключові слова: Андрей Шептицький, політика, Друга Річ Посполита, Східна Галичина, міжвоєнний період, український політикум.

Abstract. A comprehensive critical analysis of Andrei Sheptytsky's "political activity" in the Second Polish-Lithuanian Commonwealth was conducted. The steps of the Metropolitan Archbishop aimed at presenting the issue of the independence of Eastern Galicia at the international level are analyzed in detail. Sheptytsky's role in the settlement of Polish-Ukrainian relations after the entry of the eastern part of Galicia into the Second Commonwealth was studied. The contribution of Metropolitan Archbishop Andrew to the development of Ukrainian education in interwar Poland is described. The paper also presents Sheptytsky's attitude to Ukrainian political elite, his view on the activities of Ukrainian political parties and organizations. The main aspects of Sheptytsky's concept of uniting the Ukrainian people are analyzed.

Key words: Andrei Sheptytsky, politics, the Second Commonwealth, Eastern Galicia, interwar period, Ukrainian political elite.

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ I. ГАЛИЦЬКІ УКРАЇНЦІ В ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ: МІЖ ОПОРОМ ТА ПОРОЗУМІННЯМ	11
1.1. Огляд джерел та історіографії	11
1.2. Особливості входження Східної Галичини в Другу Річ Посполиту та польська політика щодо релігійних і національних меншин	18
1.3. Роль ГКЦ в галицькому суспільстві.....	25
РОЗДІЛ II. МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ ТА ПОЛЬСЬКА ДЕРЖАВА.....	34
2.1. Шептицький стосовно взаємозв'язку Церкви та політики	34
2.2. Шептицький і міжнародний політичний резонанс «українського питання»	40
2.3. Роль митрополита Шептицького у налагодженні політичного діалогу в міжвоєнній Польщі	45
2.4. Між Римом та Варшавою: освітні ініціативи митрополита	51
РОЗДІЛ III. МИТРОПОЛИТ ШЕПТИЦЬКИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ПОЛІТИКУМ.....	57
3.1. Діяльність українських легальних та нелегальних партій у Східній Галичині	57
3.2. Реакція митрополита Шептицького на українське «політиканство»	63
3.3. Підтримка митрополитом Шептицьким «здорових» політичних сил.....	69
ВИСНОВКИ	81
СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	86

ДОДАТКИ.....	102
ТАБЛИЦІ.....	107
ІЛЮСТРАЦІЇ.....	108
КАРТИ.....	112

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ

арк. – аркуш

вип. – випуск

ГІКА – Генеральний Інститут Католицької Акції

ГКЦ – Греко-Католицька Церква

ДАЛО – Державний архів Львівської області

др. – доктор

ЗМІ – засоби масової інформації

ЗОУНР – Західна область Української Народної Республіки

ЗУНР – Західноукраїнська Народна Республіка

ім. – імені

КА – Католицька Акція

КАУМ – Католицька асоціація української молоді

Кн. – книга

КПЗУ – Комуністична партія Західної України

ЛБА – Львівська Богословська Академія

митр. – митрополит

НТШ – Наукове товариство імені Шевченка

о. – отець

оо. – отці

оп. – опис

ОУН – Організація Українських Націоналістів

перекл. – перекладач

ППС – Польська соціалістична партія

р. – рік

ред. – редактор

РКЦ – Римо-Католицька Церква

рр. – роки

с. – село

св. – святий

Сель-Роб – Українське селянсько-робітничє соціалістичне об'єднання

спр. – справа

ст. – століття

США – Сполучені Штати Америки

Т. – том

УВО – Українська Військова Організація

УГА – Українська Галицька Армія

УКНП – Українська католицька народна партія

УКС – Український Католицький Союз

УКУ – Український Католицький Університет

УНДО – Українське національно-демократичне об'єднання

УНДП – Українська національно-демократична партія

УНО – Українська народна обнова

УНР – Українська Народна Республіка

УНТП – Українська народна трудова партія

упоряд. – упорядник

УПР – Українська парламентарна репрезентація

УРП – Українська радикальна партія

УСДП – Українська соціал-демократична партія

УСРП – Українська соціалістично-радикальна партія

УСС – Українські січові стрільці

УТУ – Український таємний університет

УХО – Українська Християнська Організація

ф. – фонд

ФНС – Фронт національної єдності

ЦДІАЛ – Центральний державний історичний архів Львова

ЧСВВ – Чин святого Василя Великого

ВСТУП

Після завершення Першої світової війни та розпаду Австро-Угорської імперії українці Східної Галичини в умовах бездержавності опинилися перед новими випробуваннями. Вони, як і більшість поневолених народів тогочасної Європи, почали боротися за утворення власної незалежної держави. Однак постати українській державі так і не вдалося через окупацію поляків. Польська адміністрація не бажала розвитку української освіти та культури, а бажала асимілювати та полонізувати українські та інші нацменшини Східної Галичини, адже поляки вбачали небезпеку у впровадженні української мови в школах та інших закладах освіти. Політика польської влади стосувалася також і релігійних нацменшин, зокрема греко-католиків, які становили велику частину населення від усієї сукупності релігій та християнських конфесій. У той же час Греко-Католицька Церква (далі ГКЦ) займала чільне місце в довірі серед українців. Духовенство ГКЦ було активно залучене у суспільний та культурний процес, у цьому немалою роль відіграв її очільник – Андрей Шептицький. Митрополит у своїх працях та посланнях неодноразово порушував питання про взаємозв'язок Церкви та політики і держави. Він говорив про закон «заміщення», що дозволяв церковному ієрарху частково перебирати на себе відповідальність за національні інтереси своїх вірних. У закордонному відрядженні Шептицький активно намагався представити тогочасні проблеми Східної Галичини та закликав міжнародний політикум посприяти у їх вирішенні. Після остаточного входження Східної Галичини до складу Другої Речі Посполитої митрополит Андрей вважав необхідним зі свого боку, як провідник народу, домогтися консенсусу з польською владою в національних питаннях. Часто небажання самих поляків брати участь у діалозі створювало перешкоди до порозуміння. Митрополит не здавався у боротьбі за права українського народу і взяв за ціль розвинути українську освіту. У той же час у Східній Галичині діяло багато політичних організацій, що намагалися стати впливовими чинниками у тогочасному політикумі, вони відрізнялися між собою за ідеологією та напрямками діяльності. Андрей Шептицький критично ставився до деяких політсил, бачачи

в них загрозу для суспільства, а зокрема, для християн. Окремі партії митрополит підтримував та сприяв діяльності заради блага українців, хоча ніколи не був членом політичних організацій. Уся діяльність митрополита Андрея, головню у непростий міжвоєнний період, була спрямована на консолідацію українського народу, бо Шептицький розумів, що коли суспільство буде мати спільні інтереси, його важко буде подолати.

Актуальність дослідження полягає у висвітленні «політичних» аспектів діяльності Андрея Шептицького, беручи до уваги те, що в історії були представники духовенства, які, крім церковних справ, мали вплив на політику. Після завершення Першої світової війни Східна Галичина опинилася в умовах бездержавності та без яскравого політичного лідера, тому інтереси місцевого населення мала представляти особа, яка добре знала соціальне та економічне становище свого народу. Андрей Шептицький, маючи авторитет серед галичан та своїх вірних і будучи добре знаним серед поляків та інших іноземних політиків, на міжнародній арені під час зустрічей із владою представляв потреби та проблеми місцевого населення.

Метою праці є дослідження діяльності митрополита Шептицького, спрямованої на висвітлення проблем українців на міжнародному рівні після Першої світової війни та під час польської окупаційної політики у Східній Галичині.

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати роль Андрея Шептицького у врегулюванні політичної ситуації міжвоєнного періоду Східної Галичини.
2. Критично проаналізувати вплив митрополита на суспільно-політичні відносини у Польщі.
3. Охарактеризувати ставлення Шептицького до українського політикуму.
4. Систематизувати знання про формування політичних поглядів Галицького митрополита.
5. Прослідкувати формування концепції консолідації українського народу в поглядах Андрея Шептицького.

6. Узагальнити відомості про особливість діяльності Шептицького в східногалицькому політичному русі.

Об'єктом дослідження є постать митрополита Андрея Шептицького.

Предметом дослідження є «політичні» аспекти діяльності Шептицького в Другій Речі Посполитій.

Хронологічні рамки роботи охоплюють 1918-1939 роки.

Географічні межі роботи охоплюють територію Другої Речі Посполитої.

У процесі дослідження застосовано такі **методи**: хронологічно-описовий, комплексний аналіз, синтетичний, компаративний, статистичний та метод узагальнення. **У праці також буде використаний методологічний принцип історизму.**

Огляд джерел та літератури:

У праці буде використано архівні матеріали Центрального державного історичного архіву України у Львові, зокрема справа № 48 з 358 фонду «*Листи, донесення, рішення та інші документи про переслідування греко-католицьких священників і депутатів Волинського клубу соціалістів і групи “Визволення” польською владою*», у якій знаходиться листування між митрополитом Шептицьким та міністром освіти Станіславом Грабським стосовно реформ шкільництва. Також буде використано справу № 462 з 310 фонду «*Прохання до ректорату греко-католицької семінарії у м. Львові про виділення приміщення “Український дім” для розміщення студентів українського університету*», де зазначено про дозвіл митрополита Шептицького на проведення лекцій Українського таємного університету (далі УТУ) в приміщеннях Львівської духовної семінарії. Окрім цього, буде додано справу № 61 з 408 фонду «*Справа про притягнення до судової відповідальності віцеканцлера митрополичої консисторії Блозовського М. за підтримку поглядів організованої комісії “Фронту національної єдності”*», у якій описується обвинувачення та судові процеси митрополичого трибуналу над священником Михайлом Блозовським за участь у партії Фронт національної єдності.

У дослідженні будуть використані архівні матеріали Державного архіву Львівської області, зокрема справа № 309 з фонду 271 «Слідча справа стосовно діяльності “Українського народного союзу в Станіславові”», де зазначено про прохання митрополита Андрея до країн Антанти щодо надання підтримки Східній Галичині після рішення про автономію в Другій Речі Посполитій.

Важливими джерелами праці є опубліковані документи «*Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність. Т. 2. Кн. 1. Львів 1998*» та «*Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Листування. Т. 2. Кн. 2. Львів 1999*», де зібрані основні послання та звернення митрополита Андрея до вірних та листування з відомими і впливовими особами стосовно суспільних викликів. Зокрема, у праці використано «*Спільне пастирське Послання митр. Андрея Шептицького та ін. єпископів з приводу т. зв. “нацифікації” українського народу польськими цивільними властями*», у якому митрополит закликає польську владу не переслідувати невинних людей за вчинки саботажників та провести чесне розслідування у цій справі. Іншим важливим джерелом є «*Пастирське послання митр. Андрея Шептицького Осторога перед загрозою комунізму*», у якому митрополит звертається до українського народу та закликає його не підтримувати комуністів у їхній політичній діяльності та пояснює негативний вплив ідеології на шкільництво. У праці використано «*Інтерв'ю митр. Андрея Шептицького представникам львівської укр. преси про Організацію Католицького Союзу*», у якому Шептицький вказує на основні особливості християнської організації, на понадпартійність та невторчання у політичне життя.

Важливими джерелами дослідження є також міжвоєнна періодика: часописи «*Мета*», «*Нива*», «*Нова Зоря*», «*Діло*». У них містяться статті, у яких відображається позиція Церкви щодо політичних подій, зазначається, як християни повинні реагувати на тогочасні ідеологічні течії; представлено основні події міжвоєнного періоду.

Іншим важливим джерелом є праця Ліліани Гентош «*Митрополит Шептицький: 1923-1939. Випробування ідеалів*». У ній авторка детально описує основні напрямки діяльності глави ГКЦ, його світоглядні позиції та намагання знайти спільну мову з польською владою.

Також у дослідженні використано монографію Августина Баб'яка «*Подвиг митрополита Андрея Шептицького як Апостольського візитатора для українців (1920-1923) і його взаємини з урядом Польщі*». Автор у книзі представляє старання митрополита на міжнародному рівні домогтися від лідерів держав отримати підтримку у справі незалежності української держави у час по завершенні Першої світової війни.

Не менш важливим джерелом є праця Кароля Грюнберга та Болеслава Шпренгеля «*Trudne sąsiedztwo: stosunki polsko-ukraińskie w X-XX wieku*». У ній автори детально в другій частині описують політику Другої Речі Посполитої та боротьбу українців за власні права і свободи.

У магістерській праці використано дослідження Зайцева Олександра, Бегена Олега та Стефаніва Василя «*Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920-1930-ті роки)*». У книзі представлено діяльність політичних та християнських організацій міжвоєнного періоду, ставлення до них Шептицького, розглянуто важливі тогочасні суспільні виклики.

Структура роботи. Робота побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, використаних джерел і літератури, додатків, ілюстрацій та карт.

У першому розділі «*Галицькі українці в Другій Речі Посполитій: між опором та порозумінням*» буде описано особливість польської окупаційної політики стосовно національних та релігійних меншин, проаналізовано роль духовенства ГКЦ у суспільному русі Східної Галичини.

У другому розділі «*Митрополит Андрей Шептицький та Польська держава*» ми охарактеризуємо світоглядні позиції Шептицького стосовно взаємозв'язку Церкви та політики. Проаналізуємо кроки митрополита, здійснені

за кордоном, аби представити ситуацію Східної Галичини, а також його роль у налагодженні відносин з польським урядом та підтримку розвитку української освіти.

У третьому розділі «*Митрополит Андрей Шептицький та український політикум*» проаналізуємо діяльність українських політичних партій та організацій, ставлення митрополита до окремих політсил, критику одних та підтримку інших. Дослідимо концепцію митрополита Андрея стосовно об'єднання українського народу.

РОЗДІЛ І.

ГАЛИЦЬКІ УКРАЇНЦІ В ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ: МІЖ ОПОРОМ ТА ПОРОЗУМІННЯМ

У цьому розділі буде розглянуто передумови та особливості входження Східної Галичини до складу Другої Речі Посполитої. Також проаналізовано політику польської влади щодо нацменшин в Польщі. З'ясуємо, які чинники впливали на зміну ставлення поляків до українського населення та релігійних меншин, зокрема Греко-Католицької Церкви (далі ГКЦ). Варто також дослідити місце ГКЦ у міжвоєнній Галичині ХХ ст. серед українців. Проаналізуємо вплив греко-католицького духовенства на процеси, які відбувалися в політичному, суспільному та освітньому житті краю. Відтак з'ясуємо, яким чином духовенство залучало людей до активної суспільної діяльності.

1.1. Огляд джерел та історіографії

Одними із найважливіших джерел праці є архівні документи Центрального державного історичного архіву України в місті Львові (далі ЦДАЛ). Зокрема, справа № 48 з фонду 358 *«Листи, донесення, рішення та інші документи про переслідування греко-католицьких священиків і депутатів Волинського клубу соціалістів і групи “Визволення” польською владою»*, у якій відображено листування митрополита Андрея з міністром віровизнань та освіти Владиславом Грабським стосовно реформи шкільництва. Також важливою є справа №57 з фонду 358 *«Листування з папською нунціатурою у Варшаві і Станіславівським єпископом Хомішиним в справі заключення Конкордату між Польщею та Ватиканом»*, у ній викладено пропозиції та корективи Шептицького стосовно Конкордату між Варшавою та Ватиканом, зокрема про матеріальний стан Церкви та парцеляцію землеволодінь. У дослідженні використано справу № 166 з фонду 462 *«Прохання до ректорату греко-католицької семінарії у м. Львові про виділення приміщення “Український дім” для розміщення студентів українського університету»*, у якій описується дозвіл митрополита Андрея для Українського Таємного Університету (УТУ), використовувати приміщення Львівської духовної семінарії для лекцій. Інша важлива справа № 592 з фонду

408 «Декларація, листування, скарги та ін. документи про діяльність Українського народно-демократичного об'єднання (УНДО)». У ній йдеться про тісні зв'язки Шептицького з Українським національно-демократичним об'єднанням (далі УНДО) та допомогу членів організації у суспільно-політичних ініціативах. Також у праці використано справу № 61 з фонду 408 «Справа про притягнення до судової відповідальності віцеканцлера митрополичої консисторії Блозовського М. за підтримку поглядів організованої комісії «Фронту національної єдності», де знаходиться опис розслідування митрополичого трибуналу справи о. Михайла Блозовського щодо його участі у діяльності партії Фронту національної єдності. Ще одна важлива справа № 292 з фонду 358 «Листування Шептицького А. з кореспондентами з прізвищами на літери “Ли”», у якому митрополит Андрей підтримує В'ячеслава Липинського стосовно його конфлікту з Осипом Назаруком та Степаном Томашівським щодо гетьманського руху.

У дослідженні використано матеріали Державного архіву Львівської області, зокрема справу 309 з фонду 271 «Дирекція поліції у Львові Львівського воєводства», у якій зазначено про звернення митрополита Шептицького до країн Антанти про прийняття спеціальної резолюції про підтримку Східної Галичини, у разі надання їй автономії у складі Другої Речі Посполитої.

Важливу роль для розуміння ситуації, у якій опинилися нацменшини та політики щодо них польської влади, є документи, які відігравали ключову роль для тодішніх політичних та суспільних процесів: Конституція Другої Речі Посполитої 1921 і 1935 рр. та Конкордат Польщі із Ватиканом 1925 р. У Конституції 1921 р. гарантувалися права та обов'язки інших національностей нарівні із поляками, а щодо релігійних меншин, було запевнення в їхньому праві публічно та приватно сповідувати власну віру та виконувати приписи своєї релігії. Конституція 1935 р. встановлювала президентську форму правління в державі. Для громадян, зокрема нацменшин, гарантувалися основні демократичні права, проте обмежували їх через обов'язок бути лояльними до держави. Згідно з Конкордатом між Польщею та Ватиканом, ГКЦ отримала

можливість необмежено спілкуватися з Апостольським Престолом, клир отримав також виняткові права при розгляді кримінальних справ, не було спеціального указу, відповідно до якого, Католицька Церква не мала б повноваження видавати постанови суперечні державному праву.

Неабиякими важливими джерелами є збірки послань та листів Андрея Шептицького та єпископів ГКЦ до митрополита: *«Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність Т. 2. Кн. 1»*, *«Церква і суспільне питання. Листування. Т. 2. Кн. 2»*, а також *«Спільні пастирські послання. 1905-1944. Т. IV.»*. Ці збірки містять велику кількість важливих документів, у яких можна почерпнути інформацію щодо стану справ ГКЦ та дізнатися, як Церква реагувала на суспільні виклики в міжвоєнній Галичині. Ці документи показують глибину та ширину пастирського мислення митрополита Шептицького, для якого не були чужими соціальні негаразди рідного народу.

Важливими джерелами, які допомагають висвітлити роль ГКЦ у Східній Галичині в міжвоєнному часі, перш за все є послання митрополита Андрея Шептицького. Зокрема, *«Слово митр. Андрея Шептицького до молоді, виголошене в часі свята “Українська молодь Христові”»* 1933 р., де сказано про те, що Церква не зобов'язує мирян перебувати в тій чи іншій партії. Попри те, що політика часто змінюється, християнська мораль завжди є та сама. Також закликає мирян по-християнськи виконувати покладені на неї обов'язки.

Ще один не менш важливий документ – *«Звіт митр. Андрея Шептицького для о. Дженоккі про стан Львівської Архиспархії»*, де митрополит зазначає, що духовенство ГКЦ не може належати до жодної партії і тримається осторонь питань, що стосуються політики, тому що як єпископи, так і священники не можуть мати серед мирян політичних противників. Окрім того, звертає увагу на «закон заміщення», коли українські єпископи часто були покликані до тих функцій, які виконували світські провідники нації.

Інше *«Спільне пастирське Послання митр. Андрея Шептицького та ін. єпископів з приводу т. зв. “нацифікації” українського народу польськими цивільними властями»* засуджує акції саботажу з боку української сторони, а

також наголошує на припиненні переслідувань польською владою мирних та ні в чому невинних громадян, вимагає проведення справедливого слідства. Цей документ у середовищі польської влади викликав велике обурення після перемовин із митрополитом. Місцевий воєвода наказав конфіскувати послання, проте конфіскація у Ватикані зробила великий розголос та склала погане враження про польську владу.

Також важливим джерелом є *«Пастирське послання митр. Андрея Шептицького “Осторога перед загрозою комунізму”»*, у якому митрополит закликає суспільство не сприяти допомозі комуністам та розкриває всю суть більшовизму, побудованого на брехні; наголошує на його ворожому ставленні до Церкви.

У міжвоєнному періоді ХХ ст. в Європі стає популярним новий масовий рух мирян під назвою Католицька акція. Після створення відповідних структур у польській Римо-Католицькій Церкві галицький єпископат вирішує запровадити її український варіант, щоб у такий спосіб долучитися до ініціативи Римських архиєреїв. Ватикан покладав великі надії на союз з активними мирянами в протистоянні із секуляризованими державами Європи. Про основні засади й організаційне спрямування Католицької Акції (далі КА) серед мирян знаходимо відповідь у *«Спільному пастирському посланні Митрополита Андрея та єпископату Галицької церковної провінції до духовенства і вірних про важливість організації Католицької Акції»*. КА – це мирянський рух в Католицькій Церкві, запроваджений митрополитом Шептицьким на теренах Східної Галичини у 1931 р. Завдання цього руху полягало в об'єднанні всіх католиків незалежно від трудової зайнятості чи партії з метою навчатись Христової науки та впроваджувати її в суспільному житті.

У 1930-х рр. митрополит створює низку католицьких об'єднань, покликаних розвивати українське суспільно-релігійне життя. Одним із таких товариств став Український Католицький Союз галицької інтелігенції. В *«Інтерв'ю митр. Андрея Шептицького з представниками львівської укр. преси про організацію Католицького Союзу»* наголошується на тому, що Український Католицький

Союз (УКС) повинен стояти на захисті віри та Церкви і суспільних, політичних та національних принципів, котрі не суперечать вірі та моралі. Крім того, митрополит також зазначає, що учасники УКС можуть належати до різних партій, які не суперечать вірі та моралі.

У роботі використовується унікальний документ, що побачив світ у видавництві Українського Католицького Університету (УКУ) – це «Спомини» Йосифа Сліпого, що є важливим джерелом історичної інформації із перших вуст. У ньому патріарх Йосиф розповідає про власне життя та нелегкі роки ув'язнення в радянських таборах, про наукову діяльність, зокрема працю у Львівській Богословській Академії (далі ЛБА), яка виділялася своєю оригінальністю з-поміж інших університетів Галичини міжвоєнного часу.

Важливим опублікованим джерелом є книга Євгена Онацького «У вічному місті. Записки українського журналіста», зокрема том II (1931-1932 рр.), том III (1933 р.) і том IV (1934 р.). У ній автор ділиться спогадами про листування з Євгеном Коновальцем, котрий докладав про своє листування з митрополитом Шептицьким. Окрім того, Онацький описує хід зустрічі представника Коновальця Євгена Ляховича із Шептицьким та єпископом-помічником Іваном Бучком, у ході якої митрополит висловив критичну позицію стосовно діяльності Організація українських націоналістів (ОУН).

Одну із ключових ролей для розуміння процесів, які відбувалися в міжвоєнній Галичині та впливу ГКЦ на них, займає періодика того часу. Зокрема, такі газети як: часопис органу Української Християнської Організації (далі УХО) – «Нова Зоря», періодичне видання Українського Католицького Союзу (далі УКС) – «Мета» і газета, яку видавали священники ГКЦ – «Нива» та провідного часопису Східної Галичини – «Діла». Стаття в часописі «Діло» під назвою «Ненависть польської душі» описує проблеми порозуміння між поляками та українцями, зневажливе ставлення польського населення щодо українського. В газеті «Нова Зоря» в одній зі своїх статей владика А. Швайлер пише про важливість допомоги духовенства бідним верствам населення, окрім цього, він просить звернути увагу на молоде покоління, яке часто потерпає від домашнього

насилля та важкої праці. У часописі «*Мета*» була опублікована важливе звернення Шептицького: «*“Святій справі не можна служити закрівавленими руками!”*. *Всеопр. Митрополит Кир Андрей осуджує терор О.У.Н.*», у якому глава ГКЦ критикує націоналістів за вбивство директора гімназії Івана Бабія. Шептицький зазначає, що такий вчинок має негативний вплив на молодь, засуджує вбивцю, котрий утік із місця злочину, намагаючись вчинити самогубство.

Сучасна історіографія багата на дослідження Східної Галичини міжвоєнного періоду ХХ ст. Українські та польські історики в контексті досліджень політики Другої Речі Посполитої стосовно національних меншин подають статистичні дані про національний склад. З українського боку таким відомим дослідником був Володимир Кубійович, котрий, працюючи в діаспорі, написав книгу, під назвою «*Західні Українські Землі в межах Польщі 1920-1939 (Етнографічні відношення)*», історик зібрав та проаналізував різноманітні статистичні дані, як польських органів влади, так і українських офіційних статистичних публікацій ГКЦ. З польської сторони – Andrzej Bonusiak, котрий у власній монографії «*Lwow w latach 1918-1939: ludność - przestrzeń – samorząd*» подає детальний огляд важливих статистичних показників Львова, де автор досліджує не лише статистику населення міста, а й релігійну приналежність та дані щодо побуту міжвоєнного Львова.

Володимир Литвин у монографії «*Україна: міжвоєнна доба (1921-1938 рр.)*» розкриває багато важливих чинників, що представляють ставлення польської влади до нацменшин Другої Речі Посполитої, головню щодо українців, які становили чималий відсоток населення держави. Історик Климентій Федевич у книзі під назвою «*Галицькі українці у Польщі. 1920-1939 рр. (Інтеграція галицьких українців до Польської держави у 1920-1930-ті рр.)*» достатньо чітко показує процеси зміни державної влади в Польській державі і те, чому влада по-різному бачила вирішення українського питання, намагається представити перебіг державної інтеграції українців Східної Галичини. Окремо варто сказати про монографії Нормана Дейвіса «*Боже ігрище*», Ганни Дильонгової «*Історія*

Польщі: 1795-1990» та книгу Леоніда Зашкільняка і Миколи Крикуна *«Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів»*, у яких критично проаналізовано основні історичні процеси в Другій Речі Посполитій, зокрема, зміни у ставленні польської влади до української нацменшини, пов'язані зі зміною влади та іншими вагомими політичними чинниками. Володимир Вісин у монографії *«Проект «Україна». Галичина та Волинь у складі міжвоєнної Польщі»* представляє ставлення поляків до релігійних меншин, головно до ГКЦ, яку влада утискала у правах, обмежувала доступ священників до викладання релігії в школі, надавала більше преференцій Римо-Католицькій Церкві (далі РКЦ).

Не менш важливими є праці багатьох істориків та дослідників Східної Галичини міжвоєнного періоду та ГКЦ того часу. Так, монографія Василя Марчука – *«Церква, духовність, нація. Українська Греко-Католицька Церква в суспільному житті України ХХ ст.»* представляє достатньо детально основні сфери суспільного життя, у яких ГКЦ була задіяна. У книзі Оксани Пасіцької *«“Львівський Манчестер” і “Галицька Каліфорнія”: соціально-економічна діяльність українців Галичини (20-30-ті роки ХХ ст.)»* детально описано економічний розвиток краю між двома світовими війнами і представлено роль, яку відіграв митрополит Шептицький і духовенство ГКЦ для допомоги мирянам в економічній діяльності.

У дослідженні використано монографію Августина Баб'яка *«Подвиг митрополита Андрея Шептицького як Апостольського візитатора для українців (1920-1923) і його взаємини з урядом Польщі»*. У праці автор детально описує особливості закордонної поїздки митрополита, хід зустрічей з важливими політичними діячами. Також дослідник критично аналізує ймовірні причини невдачі у домовленостях Шептицького з міжнародними високопосадовцями стосовно статусу Східної Галичини.

Важливим джерелом є праця польських істориків Кароля Грюнберга та Болеслава Шпренгеля *«Trudne sąsiedztwo: stosunki polsko-ukraińskie w X-XX wieku»*. У книзі автори описують українсько-польські відносини протягом століть, зокрема 20-30 рр. ХХ ст. Зазначається роль ГКЦ у суспільних відносинах

між українцями та поляками, наголошується на ролі митрополита Андрея у налагодженні міжетнічних взаємозв'язків.

Іншим цінним джерелом є збірник *«Morality and reality»*, впорядкований Робертом-Поєм Магоші. У збірнику зібрані важливі статті, зокрема про перебування Шептицького в Канаді, Сполучених Штатах Америки (далі США), розповідається про перемовини митрополита з польськими політичними діячами, серед яких консерватор Станіслав Лось. У збірнику підкреслено, що глава ГКЦ підтримував Український таємний університет (УТУ).

Монографія Лілани Гентош *«Митрополит Шептицький 1923-1939: випробування ідеалів»* дає можливість зрозуміти ситуацію, у якій перебувала Східна Галичина, діяльність митрополита Шептицького в цей час, його взаємозв'язки з польськими та українськими політичними і суспільними діячами. У книзі істориків Олександра Зайцева, Олега Бегена та Василя Стефаніва *«Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920-1930 ті роки)»* подається чітка аргументація того, чому ГКЦ змушена була утворити УКС і на противагу яким організаціям, а також висвітлено діяльність українських політичних партій міжвоєнної Польщі та ставлення митрополита Шептицького і духовенства ГКЦ до цих організацій.

У дослідженні використано інтернет джерела. Зокрема, статті Галини Терещук та Олега Турія, у яких наголошується, що Андрей Шептицький не був політиком. Також описуються основні думки митрополита стосовно взаємодії Церкви та політики, ставлення до державної влади, окрім того, заперечується участь духовенства в політиці.

1.2. Особливості входження Східної Галичини в Другу Річ Посполиту та польська політика щодо релігійних і національних меншин

Перша українсько-польська війна 1918-1919 рр. супроводжувалася обороною українцями Східної Галичини власної землі від Польської держави, яка здобула незалежність у 1918 р. Наприкінці червня 1919 р. військові дії Польщі проти Західної області Української Народної Республіки (далі ЗОУНР) добігали свого

завершення, українці поступалися¹, через виснаження бійців Української галицької армії (далі УГА), диктатор ЗОУНР Євген Петрушевич приймає рішення про переведення війська на Наддніпрянську Україну².

Згідно з домовленостями в Парижі у 1919 р. було прийнято «Статут для Східної Галичини», затверджений Верховною Радою Антант³, згідно якого Польщі надавалося право управляти Східною Галичиною протягом 25 років. Крім цього, передбачалося, що поляки будуть визнавати юридичні права місцевих жителів⁴.

Після окупації східної частини Галичини поляками та формування території Польської держави, влада повинна була зробити перепис населення, який відбувся у 1921 та 1931 рр. Українські дослідники подають такі статистичні дані щодо населення Східної Галичини (включаючи неукраїнські прикордонні повіти): у 1931 р. українців та русинів налічувалося 51%, поляків – 41, 2%, євреїв – 7, 1%, інші національності становили 0, 7%⁵. Статистичні дані польського дослідника Анджея Бонусяка щодо Львова, як важливого осередку політичного життя, дещо відрізняються від статистики Східної Галичини: у 1931 р. у Львові проживало 63, 50% поляків, 24, 10% євреїв, 7, 80% українців, 3, 50% росіян, інших національностей було 0, 30%⁶.

Політика Польщі щодо непольського населення в 1918-1926 рр. була нестабільною через часту зміну урядів та великий вплив із Заходу задля врегулювання міжнаціональних відносин. Держава не змогла виконати вимоги тих чи інших етносів, внаслідок чого національні течії стали причиною внутрішньодержавних конфліктів та чвар. Чи не найгострішою для поляків була проблема взаємовідносин із українцями, адже рани війни 1918-1919 рр. ще не

¹ Руккас А. та ін. (ред.). *На бій за волю. Перемога через поразки. Україна у війнах і революціях 1914-1921 років*. Харків 2016, 196.

² Верига В. *Визвольні змагання в Україні 1914-1923 рр.*, 483.

³ В березні 1923 р. Рада послів Антант офіційно прийняла постанову, згідно якої підтвердила суверенітет Польської держави над її підконтрольною територією, в тому числі й Східною Галичиною – Мельник І. *Рада амбасадорів про Галичину* // zbruc.eu (13.03.2021).

⁴ Виздрік В. (ред.). *Встановлення польської адміністрації в Галичині на початку 20-их років XX століття // Грані: наково-теоретичний і громадсько-політичний альманах*. Вип. 8. Дніпро, 158.

⁵ Кубійович В. *Західні Українські Землі в межах Польщі 1920-1939 (Етнографічні відношення)*. Чикаго-Нью-Йорк 1963, 16.

⁶ Bonusiak A. *Lwow w latach 1918-1939: ludność - przestrzeń - samorząd*. Rzeszow 2000, 195.

загоїлися⁷. В українській газеті міжвоєнного періоду описувалася позиція поляків, згідно якої «український нарід має бути рабом Польщі. Поведення Поляків свідчить, що на їх думку, не обов'язує супроти Українців ніяка етика, що в боротьбі з Українцями всякі способи дозволені»⁸. Відтак порівнювалися відносини між одними та іншими, де поляки вдавалися до різних способів підбурення українського народу, натомість самі ж українці хотіли через переговори дійти до певного консенсусу⁹. Після поразки Західноукраїнської Народної Республіки (далі ЗУНР), українці були вимушені призупинити боротьбу за власну автономію. Хоча збереглися соціальні та культурні організації, які були утворені раніше, а деякі партії радикального та ліберального спрямування діяли і надалі¹⁰. Польща вирішила вдатися до радикальних дій і почала арештовувати бійців ЗУНР та УГА. Також польська влада звільнила велике число українців з урядових посад; був прийнятий закон про заборону вживання слів «українець», «Галичина», натомість мали вживатися терміни «русин» та «Східна Малопольща»¹¹. Українські історики вважають, що цілком народних демократів було утворення єдиної національної «Великої Польщі», яка була б призначена для поляків, внаслідок полонізації у 1918-1923 рр., так званих, «сусідніх кресів», першим з яких був би український¹².

26 вересня 1922 р. уряд Польщі затвердив юридичний акт «Про засади загального самоврядування воєводств, зокрема воєводства Львівського, Тернопільського, Станіславівського». Урядовці уникали вживання терміну «Східна Галичина», оскільки це могло бути приводом для утвердження української нацменшини та створило б ілюзію її рівноправного статусу із поляками. Цей закон мав гарантувати українцям участь в державній та місцевій

⁷ Новіцька Ю. (ред.). *Національна політика Другої Речі Посполитої // Інтермарум: історія, політика, культура*. Вип. 1, 234.

⁸ *Ненависть польської душі // Діло* 266 (1918) 1.

⁹ *Ненависть польської душі*, 1.

¹⁰ Дейвіс Н. *Боже ігрище. Історія Польщі*. Київ 2008, 748.

¹¹ Новіцька Ю. (ред.). *Національна політика Другої Речі Посполитої*, 234.

¹² Алексієвцев М. – Парнета О. (ред.). *Український вектор у східній політиці Другої Речі Посполитої. Інкорпорація Східної Галичини та полонізація українців краю // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць*. Число II, серія «Україна-Європа-Світ: історико-політичні та гуманітарні аспекти розвитку», вип. 5. Тернопіль 2011, 4.

адміністрації, а також рівні права для української мови та ГКЦ, щоправда закон так і не був запроваджений на практиці. У березні 1921 р. польський сейм прийняв Конституцію. Польща, беручи приклад із Франції, проголошувалася республікою, де владу отримує народ¹³. Згідно з Конституцією:

Іншим національностям гарантувалися права із польським населенням, а також обов'язки, якщо в законі виразно не вимагалось польського громадянства. Окрім того, влада запевняла про охорону життя, свободи та думки всіх, незважаючи на походження, громадянства, мови, раси та релігії. Конституція наголошувала на тому, що всі мешканці Польської держави мають право на вільне сповідання віри як публічно, так і приватно та на виконання приписів своєї релігії¹⁴.

Восени 1922 р. мали відбутися вибори в польський сейм. Поляки, які думали їх також провести і у Східній Галичині, вбачали в них власні корисні цілі. Таким чином, український політик виступав проти виборів, а також звернувся до країн Антанти із письмовими зверненнями. Уряд Польщі в причині бойкоту виборів українцями вбачав вплив із радянської України. Поляки таку ж інформацію за допомогою спецслужб передали західним державам. Непрості відносини між українцями та поляками погіршувалися через частий та незаконний перетин кордону агентами УНР, внаслідок чого польська влада почала арештовувати українських чиновників. Поляки так і не змогли зірвати бойкот. У Східній Галичині у виборах до сейму переважно взяло участь польське населення, за проукраїнські сили, які були представлені партією хліборобів, проголосувало менше 3 відсотків громадян¹⁵.

Одним із векторів політики в Східній Галичині поляки вбачали в насильній колонізації краю. В газеті «Діло» зазначалося, що 3 травня 1923 р. поляки святкували своє національне свято, на якому перебували також і євреї. У часі святкування на вікнах польських та єврейських маєтків були вивішені записки, у яких був напис «T.S.L.», відтак всі кошти з цих наліпок мали піти на підтримку «Товариства школи людової». Метою цієї школи було поширення національної освіти, організація культурно-освітніх інституцій для виховання молоді в

¹³ Литвин В. *Україна: міжвоєнна доба (1921-1938 рр.)*. Київ 2003, 405.

¹⁴ *Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. - Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* [PDF] // *Dziennik Ustaw* 44 (1921) 650 (власний переклад).

¹⁵ Литвин В. *Україна: міжвоєнна доба (1921-1938 рр.)*, 406.

державному дусі, щоб нести поміч польському народу. Ця інституція була покликана до того, аби денационалізувати українсько-білоруські землі. Таким чином, день 3 травня приніс для «Товариства школи людової» мільярди коштів на полонізацію краю¹⁶. Українське шкільництво поляками також достатньо сильно утискалося. Українським дітям складно було вступити до українських шкіл, а польські вчителі переважно отримували посади у школах. Школи часто не мали фахових вчителів. Окрім цього, польські вчителі знущалися над українськими дітьми, змушували говорити польською, вимагали грошей на закупівлю підручників¹⁷.

У 1926 р. до влади приходять прибічники диктатора Юзефа Пілсудського на чолі із президентом Ігнацієм Мосціцьким та прем'єр-міністром Казимиром Бартеlem. Нова влада мала ознаки авторитаризму, попри парламентський державний устрій. Сам же Пілсудський став військовим міністром та генеральним інспектором Збройних сил. Диктатор вважав державні справи важливішими від інших проблем. У 1926 р. виникає політичний режим, який називався «санація», ідеологія якого полягала в «оздоровленні» політичного життя держави через згортання демократичних інститутів, обмеження прав парламенту та зміцнення виконавчої влади¹⁸. Національні меншини в цей час зайняли вичікувальні позиції. Українці мали надію, що новий режим змінить свою національну політику, надавши автономію Східній Галичині, проте цього не відбулося. В кінці вересня 1926 р. уряд провів засідання, присвячене темі нацменшин. Серед представників Пілсудського було багато розбіжностей щодо реалізації національної політики. Попри загальноприйнятту постанову про державну асиміляцію інших національностей та надання їм прав нарівні з поляками, у реальному житті цього важко було досягнути¹⁹.

Зважаючи на те, що протягом половини міжвоєнного часу поляки не були послідовними у своїй політиці щодо українців Східної Галичини це спричинило

¹⁶ Народня освіта чи польонізація // Діло 26 (1923) 2.

¹⁷ Недоля українського шкільництва // Діло 26 (1923) 1.

¹⁸ Дильонгова Г. *Історія Польщі: 1795-1990*. Київ 2007, 118-119.

¹⁹ Зашкільняк Л. – Крикун М. *Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів*. Львів 2002, 471.

неоднозначне ставлення українського населення до деяких міністерств. Польське Міністерство внутрішніх справ, Військове міністерство та Міністерство Закордонних справ виявляли інтерес до польсько-українських взаємовідносин через зростання терористичних угруповань та змаганням українських партій за незалежність української держави²⁰.

Національна діяльність українців була добре організована у Другій Речі Посполитій, зокрема ОУН не припиняла свою боротьбу. Теракти, які були вчинені представниками націоналістів і партизанська боротьба на Волині та Поліссі в 1932-1933 рр., були причиною для «пацифікації»²¹ польським військом та поліцією сіл, які підозрювали в допомозі українцям²². Новий санаційний режим польської влади у 1935 р. домігся ухвалення нової Конституції, у якій зазначалося:

Цінність заслуг громадянина для загального блага буде вимірюватися його правом впливати на державні справи, відтак наголошувалося на тому, що ані походження, ані віровизнання, ані громадянство не можуть бути причиною обмеження цих прав. Згідно з Конституцією президентові надавалися великі повноваження і йому підпорядковувалися уряд, парламент, збройні сили, суди. Також в разі опору закону та іншим державним постановам влада застосовуватиме примусові заходи²³.

Попри зміцнення авторитарного режиму, польська влада у 1935 р. впроваджує політику «нормалізації»²⁴ між поляками та українцями, проте ця угода ділить українське суспільство навпіл. У 1938 р. польський уряд полишає ідею «нормалізації» та впроваджує політику зміцнення східного кордону, яка полягала у примусовій колонізації українців через переселення їх у центральні райони держави²⁵.

Крім політики національної, Друга Річ Посполита вела боротьбу на релігійному фронті, зокрема надавалися більші привілеї Римо-Католицькій

²⁰ Федевич К. *Галицькі українці у Польщі. 1920-1939 рр. (Інтеграція галицьких українців до Польської держави у 1920-1930-ті рр.)*. Київ 2009, 72.

²¹ «Пацифікація» – силові та репресивні акції польської влади в 1930 р. над українцями Східної Галичини, з метою стримати національний опір – Савченко О. (ред.). *Польські репресії проти народу Галичини у 30-х рр. XX ст. // Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Львів 2010, 146.

²² Дильонгова Г. *Історія Польщі*, 121.

²³ *Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r.* [PDF] // *Dziennik Ustaw 30 (1935) 498* (власний переклад).

²⁴ «Нормалізація» - політика врегулювання польсько-українських взаємовідносин через порозуміння між УНДО та польським урядом. Тривала з 1935 по 1938 рр. – Зашкільняк Л. *Історія Польщі*, 481.

²⁵ Зашкільняк Л. *Історія Польщі*, 481-485.

Церкві (РКЦ). РКЦ мала намір забрати парафіяльних греко-католицьких та православних священників з парафій, замінивши таким чином на католицьких. У школах спостерігався вплив римо-католиків, де потенційних вчителів релігії пропонувала церковна влада. Варто зазначити, що Церкву у цей час ідентифікували з тим чи іншим етносом, де РКЦ відносили до польського, а ГКЦ – до українського, що зумовлювало протистояння серед двох народів²⁶. Окрім того, польська влада проводила арешти греко-католицьких священників, монахів, семінаристів та катехитів, котрих вважала носіями української національної ідеї, на такі дії митрополит Шептицький у своєму листуванні до Апостольського нунція намагався звернути увагу Ватикану, зазначаючи про зловживання владою поляками²⁷.

Ще одна проблема, яка виникла у міжвоєнний період стосувалася ведення метричних книг. Польська адміністрація заявляла про заповнення метрик лише латинською мовою. Однак велика кількість священників провадила метричні книги українською мовою, в результаті чого отримували великі штрафи, усувалися від виконання своїх обов'язків чи, навіть, арештовувалися на короткий час. Також використання української мови було причиною для обвинувачення у нелояльності до влади²⁸.

Польська влада також часто обмежувала фінансування духовенства ГКЦ. Зокрема, наприклад, після парцеляції (поділ) земель згідно умов Конкордату між Польщею та Ватиканом у 1925 р., яка полягала у поділі землі парохами між дяками і церковними працівниками та продажем частини на аукціоні, Львівське воєводство до кінця 1925 р. не сплачувало митрополиту жодних коштів, натомість єпископи інших конфесій кошти отримували регулярно²⁹.

Попри утиски польської влади ГКЦ вдалося зберегти авторитет серед українського населення Східної Галичини. Митрополит Шептицький та греко-

²⁶ Вісин В. та ін. *Проект «Україна». Галичина та Волинь у складі міжвоєнної Польщі*. Харків 2017, 340.

²⁷ Гентош Л. *Ватикан і виклики модерності: східноєвропейська політика папи Бенедикта XV та українсько-польський конфлікт у Галичині, 1914-1923*. Львів 2006, 334-335.

²⁸ Гентош Л. *Митрополит Шептицький 1923-1939: випробування ідеалів*. Львів 2015, 26.

²⁹ Зємба А. (ред.). *Митрополит Андрей Шептицький і уряд II Речі Посполитої Польщі у 1923-1939 рр. // Метрополія слугі Божому Андреєві у п'ятидесятиріччя його смерті*. Нью-Йорк 1996, 47.

католицьке духовенство зробили великий вклад у розвиток культурно-освітнього життя українців та вплинути на громадсько-політичну сферу.

1.3. Роль ГКЦ в галицькому суспільстві

Зміна політичної влади для Східної Галичини в 1921 р. означала також й інший вектор юридичних справ для ГКЦ. Основні пункти, які стосувалися відокремлення Церкви від держави і рівність всіх віросповідань у Другій Речі Посполитій, були зазначені в Конституції 1921р. Проте залишалася велика кількість питань щодо взаємовідносин між Католицькою Церквою та Польщею, які міг би врегулювати Конкордат між Польською державою та Ватиканом. Що стосується ГКЦ, то до неї застосовувалися постанови Австро-Угорщини, проте часто це спричиняло багато непорозумінь. Тому митрополит Шептицький до підписання Конкордату намагався налагодити відносини з Польщею у правовому секторі для належної діяльності своєї Церкви³⁰.

Після 1923 р. східногалицькі політики та громадські діячі впевнилися у тому, що українцям потрібно боротися за власні національні інтереси, залучаючись при тому польською правовою системою. Попри те, що поляки приймали постанови, згідно з якими українцям мали б надаватися більші права, проте вони не виконувалися³¹. Конкордат 1925 р. між Польщею та Ватиканом, вимагав від духовенства бути вірним польському президенту³². Для ГКЦ ця угода була вигідна греко-католикам надавалися такі ж права, як і римо-католикам. Зокрема, зазначалося:

Католицька Церква будь-якого обряду буде мати повну свободу у Польській державі. Держава має гарантувати Церкві вільне здійснення духовної влади та її юрисдикції, а також вільне управління справами та майном відповідно до Божих та канонічних законів³³.

Андрей Шептицький та греко-католицьке духовенство намагалися поглибити вплив Церкви на громадсько-політичну та культурно-освітню сфери в Східній Галичині. Попри те, що комуністи намагалися нівелювати вплив духовенства на

³⁰ Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 24.

³¹ Марчук В. *Церква, духовність, нація. Українська Греко-Католицька Церква в суспільному житті України ХХ ст.* Івано-Франківськ 2004, 171.

³² *Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Rzymie dnia 10 lutego 1925 r. (ratyfikowany zgodnie z ustawą z dnia 23 kwietnia 1925 r.)* [PDF] // *Dziennik Ustaw* 72 (1925) 1087.

³³ *Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską*, 1085 (власний переклад).

«Просвіту», більшість її філій таки залишилися в управлінні греко-католиків³⁴. У часописі «*Нова Зоря*» наголошувалося на великій ролі ГКЦ у становленні «Просвіти». Особливо це стосувалося матеріальних пожертв від духовенства, найбільшою з яких був стипендійний фонд ім. С. Новосада, який був парохом у с. Підгайці. Окрім того, духовенство виступило на захист організації на загальних зборах, коли на неї почали наступ комуністи³⁵.

Окрім «Просвіти», ГКЦ надавала допомогу та провадила власні парафіяльні бібліотеки, народні хори, театри, де виступали аматори, фольклорні гуртки. Священники брали участь у таких організаціях як: «Рідна школа», молодіжному товаристві «Луги». Велику увагу духовенство, а головно митрополит Андрей приділяли релігійним видавництвам. Найбільшим видавництвом того часу був василіянський «*Місіонар*» (наклад – 50 тис. примірників)³⁶.

Митрополит Андрей Шептицький, як провідник ГКЦ в першій половині ХХ ст., дбав про свій народ не лише на духовному рівні, а й підтримував матеріально. Архиєрей надавав матеріальну допомогу галицькому товариству українських ремісників, торговців та працівників промислової галузі «Зоря». В середині цього товариства існувала Секція ім. В. Нагірного, яка опікувалася молодими ремісниками та низка бурс ремісничо-промислового спрямування, які підтримували молодих учнів та допомагали із навчанням та стажуванням за кордоном³⁷. Андрей Шептицький також залучав священників ГКЦ до праці над розвитком економіки Галичини. Він вважав, що духовенство, крім богословських наук, повинні були також розумітися в ремеслах, торгівлі, кооперації та обробці землі, щоб таким чином підтримувати економічні справи селян. Митрополит допомагав тим священникам, котрі втілювали у життя ідеї щодо утворення економічних спілок, магазинів, позикових кас, а також

³⁴ Марчук В. *Церква, духовність, нація. Українська Греко-Католицька Церква в суспільному житті України ХХ ст.*, 172.

³⁵ *Просвіта і духовенство // Нова Зоря* 95 (1928) 1-2.

³⁶ Марчук В. *Церква, духовність, нація. Українська Греко-Католицька Церква в суспільному житті України ХХ ст.*, 172.

³⁷ Пасіцька О. *Андрей Шептицький у контексті суспільно-економічного розвитку Галичини 20-30 років ХХ ст. // Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету ЦГКЦ «Добрий Пастир». Збірник наукових праць. Серія «Богослов'я», вип. 8. Івано-Франківськ 2015, 72.*

змагалися за гідну зарплатню селянам та допомагали організувати юридичну підтримку від податкових стягнень місцевої влади³⁸.

Особливу увагу духовенство ГКЦ приділяло харитативній діяльності – опікунськими товариствами, сиротами та організаціями, які підтримували матеріально та морально збідніле населення Східної Галичини. Ще в 1918 р. було утворене товариство, яке було названо «Захистом ім. Митрополита Андрея графа Шептицького для сиріт у Львові». Товариство провело закупівлю землі у Зарваниці, нерухоме майно у Коршеві та ліс на Богородчанщині на благодійні цілі, займалося опікою більш ніж сотні дітей³⁹. Духовенство, окрім того, що всіляко допомагало бідним, нужденним верствам населення, також закликала створити у суспільстві всі соціальні умови для того, щоб полегшити життя найбільш потребуючим. Наголошувалося, що особливу увагу потрібно звернути на дітей та молоде покоління, яке часто страждає через те, що їхні матері, працюючи довший час на роботі, втомлені пізно повертаються додому. Діти в цей час ідуть в дитячий будинок, де відчують сум та тривогу. Коли ж підростають, то допомагають у важкій домашній праці, вчать уроки, при тому, що вдома постійна нужда та насилля⁴⁰.

Митрополит Шептицький активно фінансував та підтримував розвиток освіти в Східній Галичині. Зокрема митрополит викупив будинок для дяківської бурси, що діяла на вулиці Скарги у Львові. Приміщення обійшлося у 18 тисяч доларів. Після того, коли не було кому проводити там заняття, в будинку був організований «Студитський науковий Інститут». Пізніше там діяв «Інститут святого Йосафата» до 1923 року, це була бурса на подобі малої семінарії. Цей інститут знаходився в корпусі духовної семінарії від вулиці Сикстуської. Окрім того, в бурсі митрополит за власні кошти утримував 20 сиріт⁴¹.

³⁸ Пасіцька О. *“Львівський Манчестер” і “Галицька Каліфорнія”*: соціально-економічна діяльність українців Галичини (20-30-ті роки ХХ ст.). Львів 2019, 272-273.

³⁹ Марчук В. *Церква, духовність, нація. Українська Греко-Католицька Церква в суспільному житті України ХХ ст.*, 179.

⁴⁰ Швайлер А. *Духовенство й соціальна скрута* // *Нова Зоря* 15 (1930) 1.

⁴¹ Дзерович Ю. *Митрополит – Меценат* // *Богословія* 1-2 (1926) 74.

Греко-католицькі священники активно пропагували здоровий спосіб життя серед молоді. Бачачи проблему пияцтва серед тогочасної молоді, духовенство засновувало братства тверезости, які ще перед Першою світовою війною дало свої плоди, проте воєнне лихоліття знову загострило цю проблему. Священники зрозуміли, що для того, щоб побороти алкоголізм, потрібно акцію тверезости поширювати серед молодого покоління. Також велику роль у подоланні алкозалежності відігравав «Пласт», адже її членам заборонялося вживати спиртні напої. Проте до цієї організації на той час належало не багато молоді. Тому наголошувалося на відкритті протиалкольних товариств та гуртків⁴².

ГКЦ та головно митрополит Андрей велику увагу приділяли вихованню української молоді в християнському дусі. Шептицький під час святкувань «Української Молоді Христові» 6-7 травня 1933 р. зазначав, що Католицька Церква, попри різні закиди, не зобов'язує до участі в тій чи іншій політичній силі. Хоча політика часто є дуже змінною, проте християнська мораль завжди є тою самою. Важливо є лише бути вірним Христу та по-християнськи виконувати покладені обов'язки⁴³. Окрім того, у міжвоєнний період утворювалися та активно працювали різні молодіжні групи та організації. Таким прикладом може послужити «Марійське товариство для української шкільної молоді». Ціль такого товариства полягала у всесторонньому розвитку молоді. Воно заклиало плекати в молодих особах релігійні, етичні та моральні цінності, щоб утвердити їх у житті та поширювати серед інших кіл⁴⁴.

Греко-Католицьке духовенство, попри заяви митрополита Шептицького до папського нунція о. Джованні Дженоккі у 1923 р., що ГКЦ стоїть осторонь політичних питань⁴⁵, співпрацювало з національно-демократичними об'єднаннями, головно із Українською народною трудовою партією (далі

⁴² Виховуймо молодь у тверезості // *Нова Зоря* (1927) 1-2.

⁴³ Слово митр. Андрея Шептицького до молоді, виголошене в часі свята "Українська молодь Христові" // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність*. Т. 2. Кн. 1. Львів 1998, 474.

⁴⁴ Громницький І. та ін. *Наша молодіж – наша будучність* // *Нива* 5 і 6 (1920) 155-156.

⁴⁵ Звіт митр. Андрея Шептицького для о. Дженоккі про стан Львівської Архиепархії // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Листування*. Т. 2. Кн. 2. Львів 1999, 722-723.

УНТП), а відтак із Українською національно-демократичним об'єднанням (УНДО), але виключно у питаннях культури та освіти⁴⁶. Також у листі до нунція Шептицький зазначає про «закон заміщення», який полягав у тому, що українські єпископи в умовах бездержавності були покликані до функцій світських керівників держав⁴⁷. Попри те, що деякі часописи міжвоєнного періоду писали статті про велику заангажованість духовенства у політику, особливо про лобювання інтересів УНДО, «*Нова Зоря*» виступала на захист священників. Зазначалося, що духовенство є такими ж городянами і повинні бути обізнаними в політичних справах; окрім того, наголошувалося на тому, що деякі греко-католицькі священники, які хоч і співпрацюють із УНДО, не представляють позицію всієї Церкви, а також було б не зовсім правильно, коли б усі священнослужителі співпрацювали лише із УНДО⁴⁸.

ГКЦ часто ставала на захист українського населення Східної Галичини, коли польська влада переходила межі у національних чи політичних питаннях, які також супроводжувалися злочинами. Таким прикладом може бути засудження «пацифікації» українського народу. Ієрархи Церкви наголошують на тому, що винні у підпалах та інших акціях саботажу з боку української сторони мають бути покарані, звичайний люд не має нести за це вини та за це відповідати. Владики засуджували побиття українців, контрибуції та реквізиції, які відбувалися, незважаючи на те, чи ці особи винні. Митрополит та єпископи наголошували на справедливому покаранні винних у безчинствах⁴⁹. Львівський воєвода вів переговори з Шептицьким, щоб глава ГКЦ видалив декілька вступів. Після негативної відповіді митрополита послання було конфісковане. Проте про конфіскацію дізналися у Ватикані, де було погане враження від цієї ситуації, а

⁴⁶ Марчук В. *Церква, духовність, нація. Українська Греко-Католицька Церква в суспільному житті України ХХ ст.*, 173.

⁴⁷ Звіт митр. Андрея Шептицького для о. Дженоккі про стан Львівської Архиепархії, 722-723.

⁴⁸ *Духовенство і вибори* // *Нова Зоря* (1928) 1.

⁴⁹ Спільне пастирське Послання митр. Андрея Шептицького та ін. єпископів з приводу т. зв. «пацифікації» українського народу польськими цивільними властями // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність*. Т. 2. Кн. 1. Львів 1998, 466-467.

ще більше обурення викликали польські каральні акції над греко-католицькими священиками⁵⁰.

Окремої уваги заслуговує заснування священиками ГКЦ 4 серпня 1925 р. у Львові Української Християнської Організації (УХО). Згідно з описом на 1927 р. УХО налічувала понад 1500 священників⁵¹. Організація ставила собі за мету об'єднати українців-католиків незалежно від стану та покликання, незважаючи на політичні переконання, щоб вони спільними зусиллями поширювали серед людей католицькі ідеї. Наголошувалося на тому, щоб впроваджувати ці ідеї в духовному та культурному житті українців, щоб взамін матеріалізму прийшли християнські ідеали. Постанови організації також полягали в переведенні християнських засад в економічне життя, де Церква та держава мають співдіяти. Не менш важливий був акцент на тому, щоб Христові заповіді увійшли в життя сімей, наголошуючи на важливості шанобливого ставлення чоловіка до дружини, батьків до дітей, сім'ї до домашньої служби. Священники мали зібрати та згуртувати з інтелігенції, відомих католиків мирян, студентів та інших селянських і робітничих груп і заохотити їх до праці у поширенні християнських ідеалів людськості⁵². У грудні 1925 р. було утворено Українську християнську студентську організацію. Її представником у центральному комітеті вибрали І. Гладилевича, який говорив, що УХО буде намагатися подолати певні деструктивні процеси в суспільстві⁵³.

ГКЦ вслід за Католицькою Церквою проводила Католицьку Акцію (КА) у Східній Галичині у 1931 р. Греко-католицькі ієрархи солідарувалися із рухом мирян в Католицькій Церкві, згодом було створене керівне управління – Генеральний Інститут Католицької Акції Греко-Католицької Галицької Церковної Провінції (далі ГКА), центр якого знаходився у Львові. Генеральним асистентом обрали владика Івана Бучка, пізніше – Микиту Будку, а президентом

⁵⁰ Скакун Р. *«Паціфікація»: польські репресії 1930 року в Галичині*. Львів 2012, 159-160.

⁵¹ Кліш А. (ред.). *Українська християнська організація: структура, форми та методи діяльності (1925-1930 рр.) // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія «Історія, міжнародні відносини», вип. 9. Тернопіль 2012, 324-325.*

⁵² *Наша організація // Нова Зоря 35 (1926) 1.*

⁵³ Кліш А. (ред.). *Українська християнська організація: структура, форми та методи діяльності (1925-1930 рр.) 324-325.*

ГІКА став др. Маркіян Дзерович⁵⁴. КА була організацією спільної праці для всіх католиків, незважаючи на стан, трудову зайнятість чи приналежність до якоїсь політичної сили. У ній всі навчалися Христової науки та прав, котрі самостійно застосовували в приватному та суспільному житті⁵⁵. Енцикліка, видана 15 травня 1931 р. папою Пієм XI, наголошувала на побудові суспільства згідно з християнськими засадами і закликала глав Церков, щоб вони спонукали вірних для захисту Вселенської Церкви. Митрополит Шептицький, зваживши на цей заклик, створив 1 березня 1931 р. УКС та його друкований орган «*Мету*»⁵⁶. Митрополит Шептицький наголошував на тому, що УКС має на меті обороняти Церкву та віру, дотримуватися національних, суспільних та політичних принципів, де б не була порушена віра та мораль. Шептицький зазначає, що учасники УКС можуть належати до різних партій, проте не тих, котрі йдуть всупереч Церкві та її вченню⁵⁷. Ймовірною причиною утворення УКС була відповідь на зміни в ідеології ОУН, яку утворили націоналістичні сили на чолі з Українською військовою організацією (далі УВО) в 1929 р., тому що нові засади були далекими від християнських, а тому турбували священників ГКЦ⁵⁸.

Праця митрополита Андрея та священників на освітній ниві увінчалася успіхом, коли 6 жовтня 1929 р. було відкрито далі ЛБА. Провід ГКЦ напрацював достатньо модерний шлях освітнього поступу, який полягав у навчанні та вихованні студентів шляхом всеукраїнства⁵⁹. Йосиф Сліпий у «*Споминах*» зазначає, що будучи ректором ЛБА, бажав утворити наукову атмосферу для

⁵⁴ Беген О. (ред.). *Католицька Акція як мирянських рух в Українській Греко-Католицькій Церкві (1930-1939 роки)* // *Ковчег. Науковий збірник із церковної історії*. Число V. Львів 2007, 251-252.

⁵⁵ Спільне пастирське послання Митрополита Андрея та єпископату Галицької церковної провінції до духовенства і вірних про важливість організації Католицької Акції // *Митрополит Андрей Шептицький. Пастирські послання. 1905-1944*. Т. 4. Львів 2014, 201.

⁵⁶ Бліндер Н. (ред.). *Андрей Шептицький і Український Католицький Союз* // *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: «Історія». Тернопіль, 109.

⁵⁷ Інтерв'ю митр. Андрея Шептицького з представниками львівської укр. преси про організацію Католицького Союзу // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність*. Т. 2. Кн. 2. Львів 1999, 806.

⁵⁸ Зайцев О. – Беген О. – Стефанів В. (ред.). *Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920-1930-ті роки)*. Львів 2011, 266.

⁵⁹ Пахолюк Р. *Реформа богословської освіти в Галичині (1929-1944 рр.)* // *Педагогічний альманах*. Вип. 16. Херсон 2006, 279.

професорів та слухачів. Сліпий наголошував, що йому було приємно чути від польських науковців, що академія має своє оригінальне обличчя⁶⁰.

Особливого розвитку в міжвоєнний період ХХ ст. досягла богословська освіта. Митрополит Андрей Шептицький вислав талановитих українських богословів на навчання за кордон для поглибленого вивчення богословських наук. Засновує Богословське Наукове Товариство, а також розпочинає видання наукового журналу «Богословія»⁶¹.

У міжвоєнний час ХХ ст. ГКЦ в суспільно-політичному житті Східної Галичини виконувала роль чинника для консолідації ідей щодо вирішення українсько-польського конфлікту, а з іншого боку – стримувала асиміляційну політику польської влади, була виховним центром для українців. Ці фактори можна простежити в участі ГКЦ в тогочасній політичній дійсності, відносинах з українськими партіями та організаціями, в напрацюванні нової соціальної доктрини, а, окрім того, в добродійних заходах та культурних подіях, які організували греко-католицькі ієрархи⁶².

Підсумовуючи, потрібно сказати, що після входження Східної Галичини в склад Другої Речі Посполитої, політика щодо нацменшин не завжди була однаковою, а залежала від частотої зміни урядів та від впливу західних держав. Попри прийняття Конституції в 1921 р., де гарантувалися іншим національностям рівні права із поляками, все ж інші національності, зокрема українці, зазнавали сильного утиску. Польська влада проводила колонізацію краю, особливо це прослідковувалося в школах. Окрім того, придушувалися спроби створити напіввійськові організації, в яких вбачалася небезпека для держави. Що стосується ставлення до релігійних меншин, то римо-католикам часто надавалися більші преференції, ніж греко-католикам, це проявлялося у зменшенні фінансування та обмеженні вживання української мови в церковній документації. У міжвоєнному періоді ГКЦ закликала мирян боротися за власні

⁶⁰ Сліпий Й. (ред.). *Спомини*. Львів-Рим 2014, 124.

⁶¹ Митрополит Андрей і українська наука // *Богословія* 11 (1976) 153.

⁶² Пилипів І. (ред.). *Греко-Католицька Церква в консолідації Української нації Східної Галичини у першій половині двадцятих років ХХ століття // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. Київ 2012, 288.

національні інтереси. Окрім того, ієрархи та духовенство неабияк були залучені в різні сфери суспільства, щоб допомогти мирянам в економічних, соціальних чи освітніх справах. Вони створювали організації та осередки, які допомагали нести Христову науку в усі сфери життя звичайних громадян.

РОЗДІЛ II.

МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ ТА ПОЛЬСЬКА ДЕРЖАВА

У цьому розділі буде проаналізовано позицію митрополита Шептицького щодо взаємозв'язку політики і Церкви та можливості участі останньої у політичних процесах. Проаналізуємо документи тієї епохи стосовно важливих суспільно-політичних подій, підіб'ємо підсумки та вкажемо на ті труднощі, що спіткали українське суспільство у міжвоєнній Галичині. Проаналізуємо заходи митрополита на міжнародній арені, спрямовані на досягнення незалежності для Східної Галичини, зустрічі із впливовими світовими політичними лідерами стосовно цього питання та рішення, які були прийняті під час цих зустрічей. Дослідимо намагання Шептицького налагодити відносини із польською владою та ті кроки, що робив глава ГКЦ для врегулювання міжнаціональних конфліктів. Відтак дослідимо, як політичні баталії навколо українського питання в Другій Речі Посполитій перекинулися на питання розвитку української освіти і яку роль у цьому відіграв митрополит Андрей.

2.1. Шептицький стосовно взаємозв'язку Церкви та політики

Митрополит Шептицький, розмірковуючи про зв'язок Церкви із державою, часто зазначав, що Христова Церква є незалежною від державної влади в питаннях, які стосуються Божого Об'явлення. Щодо судової влади Церкви, наголошується, що вона поширюється на всіх правителів світу, а також на публічне та родинне життя. Важливо, про що зазначає митрополит, це те, що Церква може визнавати несправедливі закони нелегітимними. Окрім того, вона не має права втручатися у справи світські та політичні і визнає державну владу, навіть якщо вона знаходиться в грішних руках. Наголошується, на тому, що співжиття у злагоді є ідеалом для цих двох влад⁶³.

Митрополит Андрей наголошував, що держава не повинна надавати необмежену свободу віри та релігії. Має толерантно ставитися до будь-яких релігій, проте не може толерувати ті вірування, які противляться Божому праву.

⁶³ Шептицький А. Послання до духовенства й вірних «Про Церкву» (з нагоди річниці коронування Святішого Отця Папи Пія XI) // Львівські Архiepархіальні Відомості 1 (1936) 7-9.

Глава ГКЦ вважав, що Церква, у свою чергу, повинна виконувати важливі суспільні обов'язки, дбати про розвиток культури⁶⁴.

Особливу увагу Шептицький звертав на те, щоб духовенство ГКЦ не брало участі в політичній діяльності, зневажаючи гідність духовного сану, застерігав від співпраці з особами, дії котрих не співвідносяться із християнськими засадами. Митрополит бажав, щоб священники служили всьому народові, а не лише окремо взятій політичній партії⁶⁵. Шептицький, звертаючись до духовенства, наголошував на тому, що злочин проти Христового вчення вчиняє навіть той, хто з проповідальниці виступає та говорить як патріот, а не як Христовий посланець. Хоча посланець Христа може голосити про патріотизм, проте повинен перш за все із бачення Христа, із бачення предвічної правди⁶⁶.

Митрополит Шептицький намагався відмежуватися від дорікань у нібито намаганні створити клерикалізоване суспільство, де б Церква виконувала дорадчі функції у системі церковно-державних відносин. Єдине, чого глава ГКЦ домагався у відносинах із державною владою, вбачалося у тому, щоб дати Церкві можливість вимагати такий «державний провід», який би приносив користь громадянам, а також відповідав би засадам Христової науки та давав їй можливість боротися за спасіння людських душ, при цьому користуючись деякими громадянськими правами⁶⁷.

Андрей Шептицький часто у своїх посланнях зазначав, що єпископ та католицьке духовенство не втручаються до питань політики, лише є залучене до того, що стосується добра їхніх вірних. Також з уст митрополита звучали слова про те, що, хоча священник має змогу користуватися правами звичайного громадянина, проте це не має стояти на заваді його основному служінню⁶⁸.

⁶⁴ Шеремета О. (ред.). *Спільне добро народу, держави і Церкви в розумінні митрополита А. Шептицького // Мультиверсум. Філософський альманах: Збірник наукових праць*. Вип. 72. Київ 2008, 139.

⁶⁵ Стемпень С. (ред.). *Критика терору як методу вирішення національних і політичних конфліктів у пастирській науці митрополита Андрея Шептицького // Наукові записки Українського Католицького Університету*. Число II, серія «Історія», вип. 1. Львів 2010, 194.

⁶⁶ Шептицький А. *Хто винен? // Твори морально-пасторальні*. Рим 1983, 151.

⁶⁷ Васків А. – Васків Л. (ред.). *Митрополит Андрей Шептицький про теоретичні засади політики // Соціогуманітарні проблеми людини*. Вип. 8. Львів 2015, 45.

⁶⁸ Пастирське послання митр. Андрея Шептицького до духовенства та вірних з закликом до єдності та солідарності властями // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність*. Т. 2. Кн. 1. Львів 1998, 213.

Хоча Шептицький заявляв, що Церква не втручається в політику, проте заперечував те, що вона та її представники не мають жодного політичного значення. Церква, в котрій добре працюють всі структури, через свою релігійну працю складає політичний чинник в тому розумінні, що навчає моралі все суспільство і таким чином творить здорові підвалини для розвитку нації. Також митрополит наголошував, що коли в державі політичні партії ведуть боротьбу одна проти одної, то є тоді лише одна сила, яка здатна подолати ці суперечки – церковна⁶⁹. Митрополит Шептицький перед виборами до громадських рад 1927 р. звертав увагу вірних на те, що, хто буде голосувати за тих, котрі виступають проти Церкви або схиляють до недобрих вчинків, то той стає співучасником тих всіх гріхів, про котрі міг знати в цей час, коли віддавав свій голос. Він закликав до того, що членами громадських рад мають бути найпобожніші та найповажніші господарі, котрим не можна було б нічого закинути і яким можна довірити добро громади⁷⁰.

Важливою подією в період між двома світовими війнами стало заснування Андреем Шептицьким у 1931 р. Український Католицький Союз (УКС) – організацію, яка мала об'єднати велику частку українського суспільства, а в першу чергу політиків на ґрунті християнського вчення⁷¹. Програма УКС свою основну опору вбачала у католицькій вірі та моралі, зокрема в їх дотриманні у політичному житті. Важливим пунктом програми було докладання зусиль її членів, щоб у всіх сферах народного та політичного життя добиватися для народу більших можливостей для здобуття освіти та утвердження прав для громадян Східної Галичини⁷².

У посланнях та листах Андрея Шептицького немає чіткого визначення «політики». Проте в контексті вживання цього поняття митрополитом можна

⁶⁹ *Андрей Александер Роман Шептицький. Митрополит Галицький. З приводу його 30-ліття на митрополічій престолі у Львові // Нова Зоря 6 (1930) 1.*

⁷⁰ *Звернення митр. Андрея Шептицького та ін. єпископів до духовенства й вірних про вибори до громадських рад // Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність. Т. 2. Кн. 1. Львів 1998, 460-461.*

⁷¹ *Терещук Г. 29 липня вшановують 155-річчя митрополита УГКЦ Андрея Шептицького. Чи був глава церкви політиком? // radiosvoboda.org (29.08.2020).*

⁷² *Шептицький А. Звернення митр. Андрея Шептицького до вірних про важливість організації Католицького Союзу, опубліковане в часописі "Нива" // Нива 10 (1930) 261-263.*

припустити, що під ним вбачали перш за все політичний процес, діяльність деяких політичних інституцій. Також для пояснення свого негативного чи позитивного ставлення до цього факту він використовує терміни «нехристиянська» чи «безбожницька політика»⁷³.

У роздумах Шептицького проблема влади часто постає предметом роздумів. Твердження: «нема бо влади, що не була б від Бога» (Рим 13, 1), він пояснював важливістю утвердження Божого ладу у світі, згідно з яким частина людей буде займатися справами решти суспільства, а ті, у свою чергу, будуть їх підтримувати у загальних справах⁷⁴.

Для митрополита Андрея основною засадою політичної влади та її прояву мала бути одна із основних християнських чеснот – любов до ближнього. Іншою важливою складовою, про яку говорив Шептицький, є справедливість політичної влади, що могло б довести, що ця влада була встановлена Богом. Відтак, якщо були б порушені ці права, то Церква надає право ієрарху виявляти своє ставлення до тої чи іншої ситуації⁷⁵. Такими прикладами, у міжвоєнний період, можуть бути протести проти «пацифікації» Східної Галичини 1930 р., осудження убивства директора української гімназії у Львові Івана Бабія чи відозва єпископів ГКЦ щодо голодомору в Радянській Україні⁷⁶.

У спільному пастирському посланні митрополита Андрея Шептицького та інших єпископів з приводу «пацифікації» українців зазначається, що вони довгий час не робили заяв через те, що вважали, що тут йдеться про конкретні злочини, які поліція повинна розслідувати разом із судовими органами. Єпископи засудили діяльність саботажників та паліїв, окрім того, у посланні наголошувалося, що ці люди звернули із шляху християнської спільноти. ГКЦ

⁷³ Васьків А. – Васьків Л. (ред.). *Митрополит Андрей Шептицький про теоретичні засади політики*, 42.

⁷⁴ Шептицький А. Вступне слово до пастирського послання єспанських єпископів // *Твори морально-пасторальні*. Рим 1983, 473-474.

⁷⁵ Турій О. *Митрополит Шептицький і політика* // *zbruc.eu* (15.05.2015).

⁷⁶ Турій О. (ред.). *Політичні аспекти діяльності митрополита Андрея Шептицького* // *Ковчег. Науковий збірник із церковної історії*. Число VII. Львів 2015, 279-280.

зняла зі себе відповідальність за переступи саботажників, а також висловила обурення за притягнення до відповідальності невинних людей⁷⁷.

Часто митрополит Андрей звертався до народу в той час, коли відчувалася небезпека з боку ідеологій, котрі загрожували християнству та звичайним людям. У 1936 р. Шептицький звернувся із пастирським посланням «*Осторога перед загрозою комунізму*». В посланні закликає людей не допомагати комуністам у політичній чи іншій діяльності. Наголошує на тому, що політика більшовизму заснована на брехні, а їхнє шкільництво і педагогія шкодять дітям⁷⁸. В іншому зверненні до віруючих Східної Галичини Шептицький та єпископат ГКЦ закликає всіх віруючих християн боротися із пропагандою комунізму⁷⁹.

Шептицький намагався не віддавати перевагу якійсь одній партії перед іншою, тому що ці партії мали різні погляди у концепції національної ідеї. Митрополит мав бути обачним, щоб не зачепити інтересів одних чи інших, а перш за все, щоб у його діях не було морального зла. Він наголошує, що для нього головною причиною всіх його вчинків є любов до усього народу. Таким чином, глава ГКЦ намагався втихомирювати партійні протистояння, злагоджувати розбіжності між поглядами людей, представити вірним ідеали культури, науки та святості⁸⁰.

Митрополит Андрей у своїх творах часто роздумував над питаннями державного устрою, зокрема такими поняттями як «монархія», «олігархія», «демократія». Він вважав, що ці форми можуть існувати лише в поєднанні одна

⁷⁷ Спільне пастирське Послання митр. Андрея Шептицького та ін. єпископів з приводу т. зв. «пацифікації» українського народу польськими цивільними властями // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність*. Т. 2. Кн. 1. Львів 1998, 466-467.

⁷⁸ Пастирське послання митр. Андрея Шептицького *Осторога перед загрозою комунізму* // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність*. Т. 2. Кн. 1. Львів 1998, 488-490; Пастирське послання митр. Андрея Шептицького *Осторога перед загрозою комунізму* // *Львівські Архиепархіальні Відомості* 7-9 (1936) 83-85.

⁷⁹ Центральний державний історичний архів, м. Львів (далі ЦДАЛ), ф. 408 (Греко-католицький митрополичий ординаріат, м. Львів), оп. 1, спр. 11 (Звернення до віруючих Східної Галичини у зв'язку з закриттям церков на Радянській Україні, в Білорусії та РСФРР), арк. 1-4; Звернення митр. Шептицького у зв'язку з закриттям церков на Рад. Україні, Білорусії та РСФСР // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і церковна єдність*. Т. 1. Львів 1995, 294-296.

⁸⁰ Звіт митр. Андрея Шептицького для о. Дженоккі про стан Львівської Архиепархії // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Листування*. Т. 2. Кн. 2. Львів 1999, 725.

з одною, внаслідок чого можуть утворитися такі парадигми: демократичні та олігархічні монархії чи монархічні й демократичні олігархії. Митрополит наголошував, що в питаннях управи не є важливим чи держава є монархією, чи республікою, проти чи в ній існує баланс між правами і свободою громадян та правами й державною владою⁸¹.

Характеризуючи формування політичних поглядів Андрея Шептицького, треба сказати, що вони будувалися на поєднанні західноєвропейського напрямку та знайшли свій розвиток в українських суспільних та політичних течіях. Він наголошував на тих точках, які б зміцнили український дух та захистили від впливів чужих культур та ідеологій. Це виражалося в релігійній солідарності, національній волі, тверезому мисленні щодо інших порядків та цінностей⁸².

Довголітній соратник Андрея Шептицького, греко-католицький священник французького походження Кирило Королевський (Поль Франсуа Шарон) у своїх спогадах згадував, що ніколи не говорив на тему політики із митрополитом, тому що сам ніколи не мав можливості висловити свої ідеї, а митрополит ніколи про це не питав. Проте священник зазначив такий момент, що Шептицький проживав серед народу, який в переважній більшості вважав себе українським і з плином часу таким ставав, тому сам митрополит у власних рішеннях поведився як українець⁸³.

Відомий польський політичний діяч Владислав Леопольд Яворський порівнював погляди митрополита Андрея з ідеями краківських консерваторів, які полягали у вмінні адаптуватися до різних політичних ситуацій⁸⁴. Дослідник спадщини митрополита Шептицького Іван Матковський зазначає, що митрополит не був членом жодної партії та не був учасником здобуття політичної влади. Окрім того, він не брав участі в політиці як виборець, проте мусив мати дотичність до політики. Хоча Шептицький пробував формувати

⁸¹ Шепицький А. *За єдність святої віри, церкви і нації. Пропаганда відступства (письма-послання Митрополита Андрея)*. Львів 1991, 9-10.

⁸² Федик Л. (ред.). *Погляди митрополита Андрея Шептицького на геополітичне становище України // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Філософія. Соціологія. Політологія», вип. 5. Дніпро 2015, 179.*

⁸³ Королевський К. *Митрополит Андрей Шептицький (1865-1944)*. Львів 2015, 105.

⁸⁴ Nowak M. *Dwa światy. Zagadnienie identyfikacji narodowej Andrzeja Szeptyckiego w latach 1865-1914*. Gdańsk 2018, 451.

українську політичну структуру на засадах християнських цінностей, проте часто його душпастирську діяльність плутають із політичною⁸⁵.

Не виключенням стала і його душпастирська діяльність за кордоном у 20-их рр. ХХ ст., коли митрополит з-поміж важливих соціальних питань заторкав проблему державно-політичного статусу Східної Галичини. Під час зустрічей із впливовими світовими політичними лідерами митрополит часто порушував це питання і був зацікавлений у підтримці західних країн у вирішенні східногалицького питання.

2.2. Шептицький і міжнародний політичний резонанс «українського питання»

Андрей Шептицький був найбільш впливовою особою української нації, який представляв інтереси Східної Галичини на міжнародній арені по завершенні Першої світової війни⁸⁶. Питання державно-політичного статусу Східної Галичини було одним із основних мотивів довготривалої поїздки за кордон митрополита з грудня 1920 по жовтень 1923 р.⁸⁷.

16 грудня 1920 р. митрополит Андрей приїхав до Риму. Після прибуття Шептицький не відвідав польського посольства, як це мало би бути. Митрополит обстоював незалежність Східної Галичини і, таким чином, його візит до посла міг розцінюватися як політичний чинник. Внаслідок цього уряд Польщі підтвердив включення східної території Галичини до Польської держави⁸⁸.

Папа Бенедикт XV мав три аудієнції з митрополитом Шептицьким. Під час цих розмов з Папою Римським глава ГКЦ описав становище, у якому перебуває греко-католицьке духовенство Східної Галичини, свою позицію стосовно української держави, солідарність зі світськими діячами в боротьбі за збільшення прав для українського народу в умовах польського окупаційного режиму. Папа Римський 24 лютого 1921 р. написав Апостольський Лист, у якому звернувся до

⁸⁵ Терещук Г. 29 липня вшановують 155-річчя митрополита УГКЦ Андрея Шептицького. Чи був глава церкви політиком?

⁸⁶ Гентош Л. Митрополит Шептицький: 1923-1939. Випробування ідеалів. Львів 2015, 8.

⁸⁷ Гентош Л. Митрополит Шептицький, 9.

⁸⁸ Красівський О. За українську державу і церкву. Громадська та суспільно-політична діяльність митрополита Андрея Шептицького в 1918-1923 рр. Львів 1996, 12.

українського народу. У ньому Бенедикт XV описував український народ як такий, що найбільше від усіх інших зазнавав боротьби, але міцно тримався свого обряду⁸⁹.

4 квітня 1921 р. митрополит Андрей покинув Ватикан і відправився у нову дипломатичну подорож до Франції, Швейцарії, Бельгії, Нідерландів та Англії. Отримавши дипломатичний паспорт, Шептицький мав можливість на європейській арені відстояти інтереси українського народу⁹⁰.

Кирило Королевський в одному із своїх листів до митрополита радить йому після завершення візиту в Бельгію та Нідерланди просити про можливість зустрічі із королем Бельгії, під час якої описати ситуацію у Східній Галичині, щоб отримати від нього підтримку в українському питанні, а відтак відправитися до Канади з англійським паспортом. Проте, перед тим Шептицький мав би зупинитися в Лондоні, де б представив економічний та політичний стан справ у Східній Галичині, а також зустрітися з прем'єром Ллойд Джорджем та іншими міністрами⁹¹.

Будучи в Бельгії, із міста Льєж Шептицький пише листа до отця Тита Войнаровського, у якому описує хід місії в Бельгії та Нідерландах. Зазначає, що мусив перервати власне перебування там задля того, щоб відправитися спочатку до Лондона для зустрічі з Петрушевичем, Томашівським та Витвицьким, однак не зміг зустрітися з Ллойд Джорджем через виборчу кампанію, але сподівається невдовзі повернутися туди. Вважає, що буде мати проблеми з видачею візи, щоб поїхати в Північну Америку, тому що ще досі не отримав відповіді від Святої Конгрегації стосовно його місії⁹².

Андрей Шептицький навесні 1921 р. за кордоном зустрічається з президентом Франції Александром Мільєраном та маршалом Фердинандом

⁸⁹ Білас Я. *Боротьба митрополита Андрея Шептицького за утвердження ЗУНР (1918-1923 рр.)* // *Українське релігієзнавство*. Вип. 22. Львів 2002, 110.

⁹⁰ Білас Я. *Боротьба митрополита Андрея Шептицького за утвердження ЗУНР (1918-1923 рр.)*, 110.

⁹¹ Баб'як А. *Подвиг митрополита Андрея Шептицького як Апостольського візитатора для українців (1920-1923) і його взаємини з урядом Польщі, Тренто-Болцано* 2013, 36-37.

⁹² Лист митр. Андрея Шептицького до о. [Тита Войнаровського] про місії й конференції в Бельгії, Голландії, Америці та збір коштів на місійну й добродійну діяльність // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Листування*. Т. 2. Кн. 2. Львів 1999, 706-707.

Фошем, митрополит з французькими високопосадовцями обговорював вирішення українського питання⁹³. У липні 1921 р. Шептицький в Парижі має зустріч з прем'єром Арістідом де Бріандом, в ході якої закликає підтримати вирішення неузгодженості щодо територіального статусу, точніше цілковитої незалежності українського народу⁹⁴. Прохання митрополита так і не буде підтримане, оскільки Бріанд вважав, що українське питання можуть вирішити лише українці та поляки, Франція могла б лише втрутитися після розв'язки його, щоб надати свою підтримку цій справі⁹⁵.

Митрополит Шептицький, отримавши дозвіл на поїздку в Америку від папи Бенедикта XV та право бути Апостольським візитатором, прибуває у серпні 1921 р. до Канади. Одна із основних цілей відрядження митрополита полягала в отриманні соціальної допомоги від урядів США та Канади для українців, пов'язаної із нелегкими умовами життя у Східній Галичині⁹⁶.

Під час виступів у Канаді митрополит завжди намагався бути обережним у висловлюваннях, щоб не наражати себе на небезпеку з боку польського уряду. Однак Шептицький часто зазначав, що утиснений у своїх правах український народ повинен мати право виражати загальнолюдські та особисті свободи, цінності, які притаманні кожному вільному народу⁹⁷.

Наприкінці свого візиту до Канади митрополит говорив про те, що деколи його пастирську місію плутають з політичною, яка полягає у боротьбі за незалежність українців. Під час своїх промов він говорив про бідність та страждання українського народу Східної Галичини, права якого захищав та намагався донести правду іншим людям. Через відмінності в поглядах керівників українських товариств у Канаді щодо можливостей досягнення Україною

⁹³ Федина С. (ред.). *Дипломатичний хист митрополита Андрея Шептицького // Болісні травми минулого: історична правда та імперативи сумління. XVI Міжнародна наукова конференція студентів і молодих науковців 12-13 квітня 2013 року. Львів 2013*, 10.

⁹⁴ Баб'як А. *Подвиг митрополита Андрея Шептицького як Апостольського візитатора для українців (1920-1923) і його взаємини з урядом Польщі*, 39.

⁹⁵ Там само, 39.

⁹⁶ Kazymyr B. *Sheptyts'kyi and Ukrainians in Canada // Morality and Reality. The Life and Times of Metropolitan Andrei Sheptytskyi. Edmonton 1989*, 343-344.

⁹⁷ Баб'як А. *Подвиг митрополита Андрея Шептицького як Апостольського візитатора для українців (1920-1923) і його взаємини з урядом Польщі*, 75-76.

незалежності призвели до протиборства, яке створювало перешкоди в дипломатичній місії Шептицького⁹⁸.

Після тримісячного візиту до Канади митрополит вирушає до США, мета його подорожі залишається незмінною: крім соціальних проблем, Шептицький заявляє, що для нього та українського народу спільним бажанням є вільна незалежна батьківщина⁹⁹.

23 листопада 1921 р. у Вашингтоні митрополит Андрей зустрічається з президентом США Ворреном Гардінгом. Глава ГКЦ дякує президенту за організацію конференції щодо зменшення постачання зброї, тому що вона може допомогти українському народу¹⁰⁰. 25 листопада 1921 р. Шептицький зустрічається у Вашингтоні з міністром торгівлі Гербертом Гувером і державним секретарем Чарльзом Гьюсом. Митрополит дякує міністрові за допомогу, надану українцям Східної Галичини та описує стан справ в регіоні¹⁰¹. Міністр цікавився, під чією владою українці бажають жити – російською чи польською. Митрополит відповів, що для українців було б бажаним, аби Версальська мирна конференція прийняла незалежність України та визнали Уряд Національної Єдності на чолі із Симоном Петлюрою. Під час цієї зустрічі митрополит не отримав чітких гарантій для українського народу і залишився розчарованим¹⁰².

В одному із меморандумів щодо ситуації в східній території Галичини, адресованому Державному департаменту США, Шептицький зазначає, що його непокоїть майбутнє Східної Галичини, відтак ще до засідання Ради Амбасадорів просив прочитати листа, щоб мати чітку картину подій, у яких опинилася Україна. Особистий секретар Шептицького пізніше згадуватиме, що

⁹⁸ Zięba A. *Ukraińcy w Kanadzie wobec polaków i Polaki: (1914-1939)*. Krakow 1998, 213-216.

⁹⁹ Баб'як А. *Подвиг митрополита Андрея Шептицького як Апостольського візитатора для українців (1920-1923) і його взаємини з урядом Польщі*, 89.

¹⁰⁰ Procko P. *Sheptyts'kyi and Ukrainians in the United States // Morality and Reality. The Life and Times of Metropolitan Andrei Sheptytskyi*. Edmonton 1989, 355.

¹⁰¹ Баб'як А. *Подвиг митрополита Андрея Шептицького як Апостольського візитатора для українців (1920-1923) і його взаємини з урядом Польщі*, 91; *Ukrainian Catholic leader visits capital // The Evening Star (Washington)* 28, 331 (1921) 17.

¹⁰² Понятишин П. (ред.). *Українці у Вільному Світі: ювілейна книга УНСоюзу з нагоди 60-річчя, 1894-1954*. Джерзі Сіті 1954, 24-27.

Митрополит розповів про ситуацію у Східній Галичині, його вислухали, обнадіяли, але нічого не запропонували¹⁰³.

Вивчення таємних рапортів польського посольства у Варшаві довело, що основною причиною невдачі митрополита у висвітленні політичної ситуації у Східній Галичині полягала у попередньому втручанні поляків. Вони звернулися до уряду США і закликали бути обережним стосовно заяв Шептицького¹⁰⁴.

Як повідомляла польська поліція, під час повернення до Європи митрополит вирішив зупинитися в Лондоні. Тут він хотів зустрітися з прем'єром Ллойд Джорджем, але через зміни у вищих владних структурах політична ситуація не була сприятливою. Тільки 28 грудня 1922 р. Шептицькому вдається зустрітися з асистентом секретаря відділу у справах іноземців Джоном Грегорі, який пояснює, що уряд не може підтримувати відносини з очільником ЗУНР Петрушевичем, оскільки тимчасовий український уряд знаходиться поза українською територією у Відні¹⁰⁵.

Наприкінці 1922 р., перебуваючи у Відні, Шептицький, бачивши незначні шанси на незалежність, зазначав про необхідність для українських політиків шукати компроміс та порозуміння з польськими урядовцями¹⁰⁶. Повернувшись знову до Риму, митрополит під час розмов з представниками Римської курії наголошував на прийнятті країнами Антанти спеціальних запевнень у підтримці Східної Галичини, якщо їй буде надана автономія у складі Польської держави¹⁰⁷.

Перед остаточним рішенням Ради Амбасадорів митрополит отримав листа від Костя Левицького, який просив його чимшвидше вирушити до Парижа. Тут Шептицький зустрівся із Жулем-Мартіном Камбоном який головував на конференції послів у Парижі, однак справа Східної Галичини вже була вирішена,

¹⁰³ Баб'як А. *Подвиг митрополита Андрея Шептицького як Апостольського візитатора для українців (1920-1923) і його взаємини з урядом Польщі*, 92-93.

¹⁰⁴ Скакун Р. *Життя в тіні великого митрополита: брат Йосиф Гродський і його спогади*. Львів 2020, 197.

¹⁰⁵ Баб'як А. *Подвиг митрополита Андрея Шептицького як Апостольського візитатора для українців (1920-1923) і його взаємини з урядом Польщі*, 99-100.

¹⁰⁶ Державний архів Львівської області (далі ДАЛО), ф. 271 (Дирекція поліції у Львові Львівського воєводства), оп. 1, спр. 309, арк. 4187.

¹⁰⁷ Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 11.

внаслідок чого ця територія 15 березня 1923 р. увійшла у склад Польської держави¹⁰⁸.

Після входження Східної Галичини у склад Другої Речі Посполитої папа Пій XI в особистих зустрічах з митрополитом Андреем наголошував главі ГКЦ про невтручання в політику, радив бути лояльним до Польської держави і до цього також закликали духовенство. На зміну позицій митрополита стосовно українського питання вплинуло також міжнародне визнання приналежності Східної Галичини до Польщі, що у свою чергу, зробило неможливим здобуття незалежності для українців у найближчі роки¹⁰⁹.

Невдовзі після поразок на міжнародних військових та дипломатичних фронтах митрополит почав дотримуватися ідеї перебування східної території Галичини під впливом Ліги Націй. Після відмов країн Західної Європи та США у цьому питанні, Шептицький дотримувався думки про надання Східній Галичині автономії у складі Польської держави. Він вважав, що міжнародні чинники мають допомогти у вирішенні українського питання, оскільки серед українських чи польських владних кіл не бачив спроможних домогтися цього¹¹⁰.

Шептицький після остаточного вирішення українського питання Радою Амбасадорів про входження Східної Галичини у склад Другої Речі Посполитої намагався знайти консенсус із польською владою та домогтися більших прав і свобод для українців.

2.3. Роль митрополита Шептицького у налагодженні політичного діалогу в міжвоєнній Польщі

Після довготривалого закордонного відрядження митрополит Шептицький повернувся до Львова на початку жовтня 1923 р. і приступив до безпосереднього виконання своїх обов'язків¹¹¹. Його першочерговим завданням було налагодити відносини з представниками місцевої адміністрації. Шептицький відправився з

¹⁰⁸ Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 11.

¹⁰⁹ Федевич К. *Галицькі українці у Польщі. 1920-1939 рр. (Інтеграція галицьких українців до Польської держави у 1920-1930-ті рр.)*. Київ 2009, 115.

¹¹⁰ Torzecki R. *Sheptyts'kyi and Polish Society // Morality and Reality. The Life and Times of Andrei Sheptyts'kyi*. Edmonton 1989, 85.

¹¹¹ Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 24.

візитом до Львівського воєводи, бо вважав, що перш за все потрібно познайомитися з представником польської влади, щоб закласти міцні основи для співробітництва¹¹².

Після встановлення польської влади у Східній Галичині одним із перших суперечливих питань було право патронату Польської держави щодо ГКЦ. Митрополит Андрей писав нунцію у Варшаву, що польський уряд намагається відновити той патронат, який існував у Галичині ще до 1772 р. Нунцій Акілле Ратті звернув увагу на це міністру закордонних справ Станіславу Патеку. У звіті держсекретарю Ватикана кардинала П'єтро Гаспаррі поінформував про узурпацію влади поляками. Гаспаррі дав доручення засудити такі способи дії влади та скласти протест польському урядові¹¹³.

Взаємини самого Шептицького з польськими міністрами та урядовцями були досить напруженими. Наприклад, митрополиту важко було знайти спільну мову з міністром віровизнань та освіти Владиславом Грабським, тому що той мав шовіністичні погляди. Він розгорнув реформи щодо шкільництва у 1924 р., внаслідок чого українці отримали менше шансів навчатися рідною мовою¹¹⁴. Андрей Шептицький критикував урядовця за такі постанови та змушений був звернутися до Апостольського нунція Лаурі. Митрополит зобов'язав усіх священників поінформувати своїх вірних про постанови уряду¹¹⁵. Пізніше була написана петиція до Міністерства віровизнань та освіти, в якій вимагалось запровадити виклади в закладах освіти «руською мовою»¹¹⁶.

Уряд Другої Речі Посполитої використовував старі закони австрійського права для того, аби оминати постанови Конкордату та Конституції, щоб самотужки усувати греко-католицьких священників із парафій та зробити їх собі

¹¹² Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 24.

¹¹³ Гентош Л. *Ватикан і виклики модерності: східноєвропейська політика папи Бенедикта XV та українсько-польський конфлікт у Галичині (1914-1923)*. Львів 2006, 332-334.

¹¹⁴ Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 56.

¹¹⁵ ЦДАЛ, ф. 358 (Шептицький Андрей (Роман-Марія-Александр), граф, митрополит Галицький греко-католицької Церкви, архієпископ Львівський, єпископ Кам'янець-Подільський, культурний і церковний діяч, меценат, дійсний член НТШ), оп. 3, спр. 48 (Листи, донесення, рішення та інші документи про переслідування греко-католицьких священників і депутатів Волинського клубу соціалістів і групи "Визволення" польською владою), арк. 9.

¹¹⁶ Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 56.

підвладними. Шептицький у листах до урядовців гостро оскаржував міністерських чиновників та прямо вказував на їхню боротьбу із Церквою та на переслідування релігії¹¹⁷.

Під час напрацювання основних положень майбутнього Конкордату між Польщею та Ватиканом, який був підписаний в 1925 р., митрополит Шептицький уважно вивчав усі статті документа. Відтак глава ГКЦ отримав два варіанти 23 статті – ватиканський та польський і після уважного вивчення зробив свої висновки¹¹⁸. Після доопрацювання ця стаття стала 24 статтею. Окрім того, вона була найдовшою і найбільш ретельно сформованою з-поміж усіх інших. У ній йшлося про матеріальний стан Церкви та духовенства, більшість із цих позицій сформував митрополит Андрей¹¹⁹. У митрополита найбільше зауваг було щодо питання парцеляції та продажу надлишків земельної власності. Він виступав проти парцеляції землі, вважав, що парцеляція не покращить, а лише погіршить господарський стан та приведе до сутичок між вірними на міжетнічному рівні¹²⁰. Проте Ватикан все ж таки підтримав парцеляцію земельної власності, а також затвердив земельні володіння, саме тому митрополит виступав за збільшення розмірів володінь. Окрім того, Шептицький наголошував на пункті про те, щоб церковні юридичні особи могли вибрати, які володіння залишити, а які продати¹²¹. Також митрополит закликав Ватикан не приймати положення про те, що уряд буде мати змогу сплачувати за церковну землю цінними паперами, які б становили 1% облігацій. Апостольський Престіл підтримав такі ініціативи митрополита, які у свою чергу стали частиною Конкордату¹²².

Після зміни у владних структурах у 1926 р. до влади прийшов Юзеф Пілсудський, який розпочав політику активної асиміляції населення, внаслідок чого національні меншини мали б стати більш лояльними громадянами Польщі.

¹¹⁷ Зємба А. (ред.). *Митрополит Андрей Шептицький і уряд II Речі Посполитої Польщі у 1923-1939 рр. // Метрополія слугі Божому Андреєві у п'ятидесятиріччя його смерті*. Нью-Йорк 1996, 44-45.

¹¹⁸ ЦДАЛ, ф. 358, оп. 3, спр. 57 (Листування з папською нунціатурою у Варшаві і Станіславівським єпископом Хомишиним в справі заключення Конкордату між Польщею та Ватиканом), арк. 3.

¹¹⁹ Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 43-44.

¹²⁰ ЦДАЛ, ф. 358, оп. 3, спр. 57, арк. 11.

¹²¹ Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 45.

¹²² Там само, 45; ЦДАЛ, ф. 358, оп. 3, спр. 57, арк. 12-13.

Один із ініціаторів нової національної політики Генрик Юзевський (міністр внутрішніх справ) зустрічався із Шептицьким та гарантував спроби уряду щодо впровадження більш вдалих відносин із українцями. Митрополит зі свого боку погодився допомогти міністру налагодити зв'язок із представниками УНДО. Ймовірно після цих зустрічей, навіть, дійшла мова до складення угоди між польськими урядовцями та керівництвом УНДО¹²³.

Згідно з архівними джерелами Шептицький часто листувався з Юзевським. Однак листи, в яких зазначалося про контакти митрополита з політичними особами у важливих справах, збереглися лише частково. О. Йосиф Кладочний вважав, що причиною цього було знищення митрополитом важливих документів «політичного» змісту¹²⁴. Це, можливо, було викликано тим, що у повоєнний час польська поліція могла викрасти листи та інкримінувати митрополиту проведення антидержавної діяльності¹²⁵.

Під час виборів до сенату в 1927 р. та сейму в 1928 р., митрополит Шептицький наголошував на важливості сповнення громадянського обов'язку, де вперше взяли участь українці Східної Галичини. Окрім того, він зобов'язав священників зачитати вірним послання, яке було видане в 1927 р., а також в ті неділі (4 і 11 березня), коли мало проходити голосування, перенести час проведення богослужінь, щоб віряни мали час для голосування¹²⁶. Політичні обставини, які склалися в Другій Речі Посполитій, не вплинули на поселення поляків вздовж східних кордонів Галичини, а також спостерігалася підтримка утраквізму (двомовності) в школах та зберігалася неоднозначна політика щодо українців у різних регіонах держави. Така політика стимулювала український народ до консолідації національних сил на території Західної України. Відтак було прийнято рішення посилити боротьбу за права на законному рівні, що призвело до зростання інтересу щодо виборів до сейму¹²⁷.

¹²³ Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 60; Piotrkiewicz T. (ред.). *Kwestia ukraińska w Polsce w koncepcjach pilsudczyznu 1926-1930*. Warszawa 1981, 61-66.

¹²⁴ ЦДАЛ, ф. 358, оп. 1, спр. 271 (листи від Осипа Кладочного), арк. 28.

¹²⁵ Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 60.

¹²⁶ Шептицький А. *В справі виборів // Львівські Архиспархіяльні Відомості* 1 (1928) 2.

¹²⁷ Torzecki R. *Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923-1929*. Krakow 1989, 189.

З листування о. Тита Войнаровського з митрополитом Андреем стає відомо, що Шептицький у 1927 р. бажав здійснити декілька подорожей. Войнаровський радив, щоб митрополит ще взяв когось із помічників зі собою, а також наголошував, що для митрополита такі подорожі будуть шкодити його здоров'ю¹²⁸. Вірогідно, що Шептицький не бажав мати із собою свідків. Під час свого перебування у Варшаві на конференції польського єпископату глава ГКЦ намагався владнати стосунки з прем'єр-міністром Казимиром Бартелем, який у червні 1928 р. став на чолі уряду¹²⁹. У листі, написаному 7 вересня 1928 р., митрополит зазначає, що шкодує, що не зміг зустрітися з прем'єр-міністром цього разу, проте бажав зустрітися іншим разом. Окрім того, Шептицький вітає Бартеля із призначенням на таку посаду, а закінчує лист, заявляючи, що сподівається завжди знаходити порозуміння з ним, а також мати допомогу у виконанні нелегких завдань¹³⁰.

У травні 1930 р. Шептицький у Львові мав зустріч із директором Політичного департаменту Міністерства внутрішніх справ Казимиром Стаміровським та начальником відділу національностей цього ж департаменту Генриком Сухенком-Сухецьким. Окрім розмов про проблеми православної Церкви, були порушені питання українсько-польських відносин. Юзевський, згадуючи розмову із митрополитом, зазначав, що Шептицький наголошував на вирішенні проблем становища польсько-українських відносин, а також на тому, що вирішення цієї справи вимагає певного часу¹³¹.

Шептицький мав не поодинокі зустрічі з представниками польської влади, а нав'язував контакти з різними представниками польського уряду, навіть з маршалом Пілсудським¹³², однак з ним митрополит особисто не зустрічався. Можливою причиною цього був конфлікт маршала та брата митрополита – Станіслава. Сам же Пілсудський вказував на те, що така зустріч може викликати

¹²⁸ ЦДАЛ, ф. 358, оп. 1, спр. 231 (Листування Шептицького А. з Войнаровським Т.), арк. 79.

¹²⁹ Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 62-63.

¹³⁰ ЦДАЛ, ф. 358, оп. 1, спр. 574 (Листи митрополита Шептицького до духовних та світських осіб в Польщі та за кордоном по суспільно-політичним, фінансовим та особистим питанням), арк. 31.

¹³¹ Вісін В. та ін. *Проект «Україна». Галичина та Волинь у складі міжвоєнної Польщі*. Харків 2017, 65.

¹³² Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 63.

протест, оскільки у пам'яті українців та поляків перебували негативні емоції після польсько-української війни¹³³.

Митрополит через контакти з високопосадовцями, міг домогтися більших порозумінь з урядом, але після «пацифікації» та зловживань польської влади щодо українського населення він розчарувався в прибічниках Пілсудського і надалі був обережним щодо пропозицій співпраці з урядом¹³⁴. Все ж Шептицький шукав у польському суспільстві тих осіб, які б змогли зрозуміти проблеми ГКЦ та її вірних. Він був позитивно налаштований щодо проведення зустрічі між польськими консерваторами та окремими членами УНДО в 1932 р., проте не зрозуміло, чи ця зустріч відбулася насправді і чого було досягнуто через брак документів¹³⁵. Також відомо про спроби налагодити відносини з представником польських консерваторів Яном Станіславом Лосем, але не відомо, чи ці зустрічі були результативними¹³⁶.

Митрополита Андрея часто звинувачували у проведенні антипольської діяльності¹³⁷. Таке звинувачення лунало зі сторони польського депутата Броніслава Войцеховського. Він пояснював це тим, що Шептицький не дозволив окремим військовим, які належали до ГКЦ брати участь у спільному святкуванні з поляками свята Водохрещі в січні 1938 р. Митрополит аргументував такий вчинок непростими міжнаціональними та політичними відносинами¹³⁸. Насправді ж виступ Войцеховського був спричинений послідовними кроками Шептицького на захист українства у Польській державі. На підтримку Шептицького виступили українці та деякі польські парламентарі. Наприклад,

¹³³ Гентош Л. *Ставлення митрополита Андрея Шептицького до Польщі та поляків // Мойсей українського духа. Науково-мистецьке видання.* Львів 2015, 249.

¹³⁴ Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 63-64.

¹³⁵ ЦДАЛ, ф. 852 (Бучко Іван (1891-1974), львівський греко-католицький єпископ), оп. 1, спр. 12, арк. 17-22.

¹³⁶ Zięba A. *Sheptyts'kyi in Polish Public Opinion // Morality and Reality. The Life and Times of Metropolitan Andrei Sheptytskyi.* Edmonton 1989, 389.

¹³⁷ Grünberg K. – Sprengel B. (ред.). *Trudne sąsiedztwo: stosunki polsko-ukraińskie w X-XX wieku.* Warszawa 2005, 500-501.

¹³⁸ Kubasik A. (ред.). *Arcybiskupa Andrzeja Szeptyckiego wizja ukraińskiego narodu, państwa i cerkwi.* Lwów – Kraków 1999, 122-123.

депутати польського сейму Володимир Целевич та посол Володимир Войтович, які вважали такий виступ, атакою на всю українську громадськість¹³⁹.

Андрей Шептицький виконував важливу роль у політичному порозумінні з польським урядом не лише як посередник, а й як безпосередній учасник цього процесу. Він активно впливав на частину УНДО, а також на деякі кола представників УНР-івської еміграції. Окрім того, митрополит міг би стати ключовою особою в нормалізації українсько-польських стосунків, якщо б були більш сприятливі політичні обставини та більший вплив поміркованих політиків Східної Галичини¹⁴⁰.

2.4. Між Римом та Варшавою: освітні ініціативи митрополита

Після поразки на міжнародній арені, після важких суперечок із польським урядом для Андрея Шептицького єдиним політичним питанням, за яке варто було до кінця боротися задля майбутніх поколінь, було питання української освіти.

Після завершення Першої світової війни нова польська окупаційна влада скасувала всі українські кафедри у Львівському університеті. Попри невизнання країнами Версальського договору суверенних прав Польщі над Східною Галичиною, 14 серпня 1919 р. ректорат університету прийняв постанову, згідно з якою до закладу освіти могли вступати лише польські громадяни і ті, котрі служили в польській армії¹⁴¹. Для українських студентів, більшість з яких не лише не служила в польському війську, а була негативно налаштована проти нової влади не мала змоги навчатися у Львівському університеті. Ця постанова не втратила сили і після завершення польсько-української війни 1920 р., і українські педагоги почали роздумувати над ідеєю заснування приватних українських курсів¹⁴².

При студентських організаціях у Львові діяли університетські курси, які мали чималий успіх. У лютому 1921 р. «Товариство Наукових Викладів ім. Петра

¹³⁹ Єгрешій О. *Історія конфлікту польського посла Броніслава Войцеховського і митрополита Андрея Шептицького в 1938 р. // Галичина. Пркарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Серія «Історична біографістика». Івано-Франківськ 1997, 150.*

¹⁴⁰ Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 64.

¹⁴¹ Мудрий В. (ред.). *Змагання за українські університети в Галичині. Львів – Нью-Йорк 1999, 134.*

¹⁴² Мудрий В. *Український Університет у Львові (1921-1925). Нюрнберг 1948, 15.*

Могили» намагалося перед польською владою легалізувати свої наукові курси, проте поляки заборонили їхню діяльність, аргументуючи це тим, що курси відвідували не члени Товариства. У березні 1921 р. Товариство організувало нові курси, які мали бути лише для учасників Товариства, проте і їх окупаційна влада заборонила. У липні того ж року відбувся загальностудентський з'їзд, на якому було вирішено почати роботу із заснування приватного університету у Львові¹⁴³.

Андрей Шептицький восени 1920 р. прибуває в Рим заради того, аби провести зустріч з Папою Бенедиктом XV, членами уряду ЗУНР, розповісти в Римі про політичне становище в Східній Галичині, а також отримати фінансову допомогу для підтримки освіти, зокрема українського університету у Львові та здобути міжнародне визнання для цього закладу¹⁴⁴. Ватикан намагався допомогти із відкриттям університету, однак через дискусії із польською владою щодо місця розташування майбутнього навчального закладу та повільною працею римською бюрократії ця ідея залишилася нереалізованою¹⁴⁵.

Польська влада чинила спротив будь-яким освітнім ініціативам українців, передусім переслідувала та арештовувала учасників студентського з'їзду у липні 1921 р.¹⁴⁶. Попри непросту ситуацію, 23 жовтня 1921 р. в залі Народного дому у Львові відбулися урочистості з нагоди заснування і початку навчання в підпільному Українському таємному університеті (УТУ). У першому семестрі 1921-1922 рр. діяло три факультети: правничий, філософський та медичний, а також існував технічний факультет. Ректором УТУ був відомий філолог та науковець Василь Щурат¹⁴⁷.

ГКЦ і насамперед Андрей Шептицький підтримували діяльність УТУ у Львові. Це можна простежити у листуванні ректорату з митрополичим

¹⁴³ Мудрий В. *Український Університет у Львові (1921-1925)*, 16.

¹⁴⁴ Лащик Н. (ред.). *Ставлення італійської громадськості до проблем українського таємного університету у Львові, очолюваного Василем Щуратом // Україна і Ватикан. Українсько-ватиканські відносини в контексті суспільних і міжконфесійних проблем*. Серія «Збірники і наукові праці». Вип. 1. Івано-Франківськ-Київ 2008, 423.

¹⁴⁵ Гентош Л. *Ватикан і виклики модерності: східноєвропейська політика папи Бенедикта XV та українсько-польський конфлікт у Галичині (1914-1923)*. Львів 2006, 340-341.

¹⁴⁶ ДАЛО, ф. 271, оп. 1, спр. 796, арк 3-3 зв.

¹⁴⁷ ЦДАЛ, ф. 310 (Український університет у Львові), оп. 1, спр. 139 (Реферат невстановленого автора "Про технічний факультет Українського університету у Львові"), арк. 3.

ординаріатом. Ординаріат дозволяв професорам таємного університету проводити лекції в аудиторіях Львівської духовної семінарії¹⁴⁸, забезпечував місцем проживання студенток в інституті св. Ольги¹⁴⁹. Митрополит Андрей активно опікувався мистецьким факультетом, який вважали частиною УТУ, Шептицький організував там лекції на мистецькі теми¹⁵⁰.

Греко-католицькі священники часто долучалися до збору коштів на потреби УТУ. Комендант поліції Станіславова зазначав, що 13 листопада 1923 р. Луць Сімковський, який жив у с. Блюдники Станиславівського повіту, привіз зі собою 20 кг масла та приблизно 100 кг квасолі, що отримав це від дочки місцевого священника на підтримку університету¹⁵¹.

Андрей Шептицький намагався представити питання українського університету на міжнародному рівні. під час перебування папського легата отця Джованні Дженоккі у Львові митрополит наполіг на зустрічі з членами сенату УТУ. В результаті програми філософського, юридичного та медичного факультетів були визнані університетами Європи¹⁵².

Попри визнання УТУ багатьма європейськими вишами, польська влада вдавала, що на міжнародному рівні добивається відкриття українського університету. Насправді ж поляки робили все можливе, щоб не дозволити його відкриття, зокрема намагалися поділити сенат, арештовували декотрих професорів. За таких умов поліцейського терору та матеріальної нужди було складно функціонувати, тому восени 1925 р. УТУ перестав існувати¹⁵³.

Внаслідок підписання Конкордату між Польщею та Ватиканом 10 лютого 1925 р. католицьким єпископам було надане право засновувати навчальні заклади. Андрей Шептицький вирішив скористатися такою можливістю та

¹⁴⁸ ЦДАЛ, ф. 462 (Український горожанський комітет, м. Львів), оп. 1, спр. 166 (Прохання до ректорату греко-католицької семінарії у м. Львові про виділення приміщення “Український дім” для розміщення студентів українського університету), арк. 33.

¹⁴⁹ ЦДАЛ, ф. 206 (Українське педагогічне товариство “Рідна школа”, м. Львів), од. зб. 1711 (Прохання про прийняття учениць до інституту св. Ольги у м. Львові), арк. 10.

¹⁵⁰ Мицишин І. *Митрополит Андрей Шептицький як меценат української культури та шкільництва // Митрополит Андрей Шептицький*. Серія «Видатні українці», вип. 7. Львів 2016, 208.

¹⁵¹ Лащик Н. (ред.). *Ставлення італійської громадськості до проблем українського таємного університету у Львові, очолованого Василем Щуратом*, 425.

¹⁵² Там само, 426.

¹⁵³ Там само, 426-427.

створити приватний заклад вищої освіти. Польський уряд до рішення митрополита ставився негативно і виступав проти цієї ідеї. Тому Шептицький спершу започатковує окремі богословські класи у духовній семінарії¹⁵⁴. Митрополит Андрей у 1928 р. домігся від папи Пія XI дозволу на відкриття приватного вищого навчального закладу. У 1929 р. на базі богословських класів було засновано Львівську Богословську Академію (ЛБА) з правами Папського університету. В академії могли викладати українською та латинською мовами, а не лише польською¹⁵⁵.

Митрополит Шептицький вже від початку заснування ЛБА бажав підвищити її рівень до університету¹⁵⁶. У листопаді 1929 митрополит написав листа до Конгрегації для Східних Церков з проханням про дозвіл надавати академічні ступені богословським факультетом ЛБА. Проте у проханні було відмовлено через проблеми недостатнім рівнем програми навчання. У 1932 р. Шептицький знову відправив запит до Римської курії щодо підвищення статусу академії, однак знову отримав негативну відповідь. Причина такого рішення полягала в погрозах з боку польського уряду розірвати Конкордат з Ватиканом у випадку погодження цього запиту. У червні 1937 р. митрополит Шептицький звернувся до Ватикану з листом, у якому просив підвищити статус ЛБА до рівня університету та надати право присвоювати наукові ступені. Попри те, що академія від часу заснування добре розвинулася та стала важливим науковим центром, це прохання, як і попередні, не було погоджено¹⁵⁷.

Весною 1939 р. ректор академії о. Йосиф Сліпий зробив спробу вирішити питання про надання статусу університету, однак йому було відмовлено. У цей же час нунцій Філіппо Кортезі написав листа до державного секретаря Ватикану Луїджі Мальйоне, у якому зазначав, що існують причини політичного характеру, які заважають піднести статус академії до університетського рівня. Нунцій

¹⁵⁴ Slusarczuk Sirka A. *Education and Philanthropy // Morality and Reality. The Life and Times of Metropolitan Andrei Sheptytskyi*. Edmonton 1989, 274-275.

¹⁵⁵ Лащик Н. (ред.). *Ставлення італійської громадськості до проблем українського таємного університету у Львові, очолюваного Василем Щуратом*, 427.

¹⁵⁶ Сліпий Й. *Спомини*. Львів 2014, 124; ЦДІАЛ, ф. 451 (Греко-католицька богословська академія), оп. 2, спр. 158, арк. 34.

¹⁵⁷ Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 359.

вважав, що у разі погодження цього прохання університет слугуватиме для цілей українського націоналізму¹⁵⁸. Кортезі зустрічався з представниками української спільноти, які представили йому свій меморіал. Цей документ також підтримав митрополит Шептицький. Українці просили надати університетського статусу ЛБА, змінивши назву «рутенський» на «український» у ватиканських документах. Нунцій такі дії розцінював як доказ того, що ГКЦ може служити українським політичним інституціям¹⁵⁹. Таким чином, небажання Ватикану погіршувати стосунки з польським урядом не дозволяло зробити поступ у наданні університетського статусу ЛБА¹⁶⁰.

Митрополит Шептицький у міжвоєнний період активно підтримував діяльність українського університету у Львові, проте під тиском польської влади УТУ через декілька років припинив свою діяльність. Митрополит вирішує створити Богословську Академію, вона мала б розростися в університет з різними факультетами, який давав би якісну освіту молодим українцям. Попри рекомендації Конгрегації для Східних Церков про надання статусу університету, нелегкі політичні обставини не дали змоги цього зробити.

Підсумовуючи, варто сказати, що митрополит Шептицький дотримувався щодо держави та Церкви такої позиції, згідно з якою Церква може вважати несправедливі закони нелегітимними. Митрополит Андрей забороняв духовенству ГКЦ брати участь у політиці, проте вважав обов'язком для священників навчати моралі суспільство для побудови сильної нації. Для Шептицького порушення заповіді любові до ближнього було причиною виявлення своєї позиції у посланнях та зверненнях. Шептицький як душпастир не міг оминати важливих питань своїх вірних, зокрема проблеми правового статусу Східної Галичини. Він вирушає у закордонне відрядження, відвідує багатьох впливових політичних осіб і представляє волю свого народу – незалежність східної частини Галичини. Попри великий резонанс цих зустрічей,

¹⁵⁸ Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 359.

¹⁵⁹ Там само, 359.

¹⁶⁰ Скіра Ю. (ред.). *Позиція Греко-Католицької Церкви у змаганнях за вищу освіту в Галичині у 1900-1939 роках // Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. Вип. 9. Львів 2016, 83.

Рада Амбасадорів прийняла рішення про приєднання Східної Галичини до Польської держави. Митрополит, усвідомивши всю ситуацію, зрозумів, що потрібно налагоджувати відносини із новою владою. Він намагається відстояти інтереси українського народу при зустрічах із польськими урядовцями, проте слабкий вплив політиків поміркованого спрямування в Східній Галичині та не зовсім сприятливі політичні обставини не дозволяють митрополитові добитися нормалізації українсько-польських відносин. Шептицький розуміє, що потрібно боротися за українську освіту, яка б допомогла у вихованні українських патріотів. Митрополит намагається знайти кошти для українського університету. Священники ГКЦ збирають кошти для підтримки Таємного університету, проте тиск польської влади не дозволяє утримувати навчальний заклад. Митрополит вирішує заснувати приватний заклад – Богословську Академію, яка повинна була розвинутися до рівня університету, однак звинувачення поляками митрополита у намаганні перетворити навчальний заклад на центр українського націоналізму перешкодив втіленню у життя мрії Шептицького.

РОЗДІЛ ІІІ.

МИТРОПОЛИТ ШЕПТИЦЬКИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ПОЛІТИКУМ

У цьому розділі буде проаналізовано засади та діяльність основних українських легальних та нелегальних партій Східної Галичини міжвоєнного періоду. З'ясуємо ставлення митрополита Шептицького до політсил, які декларували принципи, що суперечили християнським нормам. Дізнаємося, у якій політичній ідеології глава ГКЦ вбачав найбільшу загрозу у міжвоєнний період. Також проаналізуємо підтримку митрополитом партій і течій національно-демократичного та консервативного спрямування і християнської організації – Українського Католицького Союзу, відзначимо, яку роль вона мала відігравати в українському суспільстві. Дослідимо основні принципи митрополита, завдяки яким котрих він намагався консолідувати український народ у Східній Галичині під час польської окупації.

3.1. Діяльність українських легальних та нелегальних партій у Східній Галичині

Міжвоєнний період у Східній Галичині характеризувався діяльністю низки громадських, наукових, освітніх та професійних установ. Яскравою політичною силою у період після завершення Першої світової війни була Українська народна трудова партія (УНТП). Вона почала називатися так, коли на з'їзді у Станіславові у березні 1919 р. націонал-демократи перейменували Українську національно-демократичну партію (УНДП) на УНТП. Під час зустрічі 21 травня 1923 р. члени УНТП ухвалили автономістську резолюцію, у якій йшлося про автономію Східної Галичини у складі Польщі, що представляло інший вектор їхньої політики. Нові ідеї надовго не прижилися, оскільки через вісім місяців голова партії Володимир Охримович залишив керівництво, а на наступному з'їзді в квітні 1924 р. резолюцію було скасовано¹⁶¹. Криза, що мала місце в партії в 1919-1925 рр., призвела до її поділу. Така ситуація відображала стан українського національного руху після невдачі у боротьбі за незалежність. Тільки в 1925 р. був

¹⁶¹ Гунчак Т. *Україна: перша половина ХХ століття. Нариси політичної історії*. Київ 1993, 207.

досягнутий консенсус, у рамках якого було утворено УНДО – організацію, яка мала відновити авторитет української національної демократії¹⁶².

Ціль УНДО полягала в об'єднанні українських земель та здобуття незалежності легальним способом, який полягав в організованій праці. У програмі партії зазначалося про важливість боротьби проти польського домінування над українцями у Східній Галичині¹⁶³. Очільники партії зосередили увагу на підготовці українського суспільства до масових спільних виступів за розширення прав у шкільній освіті, аграрному секторі, започаткували вічевий рух¹⁶⁴. Зокрема, одна із ключових осіб партії Кость Левицький зазначав у своїх промовах, що потрібно показати іншим організаційну єдність, щоб українці з різних областей побачили, що Львів не є для них чужим, а своїм¹⁶⁵.

У постановах УНДО наголошувалося, що українська політика, попри численні перешкоди, має працювати над різностороннім розвитком українців, готуючи їх до здобуття власної державності. УНДО вела співпрацю з різними культурними, освітніми, господарськими організаціями¹⁶⁶. Партія працювала над національно-патріотичним піднесенням населення, щоб протистояти ворожим агітаціям та стежити за процесом зарахування дітей до неукраїнських шкіл¹⁶⁷.

Важливе місце в українській політиці Східної Галичини займала Українська соціал-демократична партія (далі УСДП). Вона базувала свою діяльність у трьох сферах: політичній, профспілковій та культурно-освітній. УСДП проводила також просвітницьку діяльність, яка полягала в піднесенні національної свідомості українців та пропагуванні соціалістичних ідей. Партія не бажала співпрацювати з організаціями, які були несоціалістичного спрямування. Члени

¹⁶² Зайцев О. *Українська народна трудова партія (1919-1925)* // “Україна Модерна”: Міжнародний інтелектуальний часопис. Число VII. Львів 2002, 12-13.

¹⁶³ Grünberg K. – Sprengel B. (ред.). *Trudne sąsiedztwo: stosunki polsko-ukraińskie w X-XX wieku*. Warszawa 2005, 348.

¹⁶⁴ Гаврилів І. *Західна Україна у 1921-1941 роках: нарис історії боротьби за державність*. Львів 2012, 146.

¹⁶⁵ Левицький К. *Організація міста Львова мусить стати живим осередком* // Діло 188 (1937), 1-2.

¹⁶⁶ Центральний державний історичний архів, м. Львів (далі ЦДАЛ), ф. 344 (Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО), м. Львів), оп. 1, спр. 3 (Положення про мету і завдання УНДО. Довідка про організаційний устрій УНДО), арк. 2.

¹⁶⁷ Пасіцька О. (ред.). *Українські політичні партії та громадські організації Галичини: від політичних впливів до співпраці (20-30-ті роки XX ст.)* // *Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. Вип. 9. Львів 2016, 71.

УСДП брали участь в Українському педагогічному товаристві¹⁶⁸. Окрім того, соціал-демократи наполягали на створенні українських шкіл та наданні їм фінансової допомоги¹⁶⁹. У склад УСДП входили такі робітничі спілки та організації як: «Воля», «Робітничі громади», «Українська бібліотека ім. Івана Франка». Ці організації бажали здійснювати працю серед українських робітників з метою поширення серед них ідей соціалізму та поступу¹⁷⁰.

Найбільш впливовою партією соціалістичного напрямку була Українська радикальна партія (УРП), яка в 1926 р. об'єдналася із низкою волинських соціалістів-революціонерів, відтак почала називатися Українською соціалістично-радикальною партією (УСРП). УСРП мала подібні ідеї до УСДП. Зокрема, партії поділяли думки щодо об'єднання всіх українських земель у незалежній державі, де були б панівними соціалістичні цінності. Різною у цих партій була соціальна база. УСДП спрямовувала свою діяльність на українських робітників у містах, а УСРП залучала до діяльності трудове селянство¹⁷¹. УСРП мало невеликий вплив на діяльність «Просвіти», на різні спортивні організації. Окрім того, УСРП в Східній Галичині мала такі товариства як: «Каменярі» та Союз українських працюючих жінок «Жіноча громада». Соціалісти-радикалісти хотіли створити самостійні українські профспілки. Попри такі прагнення, жодних кроків для впровадження цих ідей у життя не було зроблено¹⁷².

Комуністична партія Західної України (далі КПЗУ) не мала великого впливу на українські організації в Східній Галичині. КПЗУ хотіла тримати під контролем профспілки та профсоюзи, які були створені членами партії. Такі ж схожі цілі мала і Польська соціалістична партія (ППС). Окремим відділом КПЗУ була Комуністична спілка молоді Західної України, членами якої були особи різних

¹⁶⁸ Українське педагогічне товариство – громадське об'єднання, яке захищало інтереси народних шкіл та займалося розвитком українських гімназій. Було засноване 6 серпня 1881 р. під назвою Руське педагогічне товариство, а в червні 1912 р. перейменоване на Українське педагогічне товариство «Рідна школа». Діяло до 1939 р. – Шологон Л. (ред.). *Українське педагогічне товариство “Рідна школа” // Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис “Галичина”*. Вип. 32. Івано-Франківськ 2019, 143.

¹⁶⁹ Пасіцька О. (ред.). *Українські політичні партії та громадські організації Галичини: від політичних впливів до співпраці (20-30-ті роки XX ст.)*, 73.

¹⁷⁰ *Культурно-освітня праця серед українського робітництва // Робітничий голос* 4 (1939) 3.

¹⁷¹ Васюта І. *Політична історія Західної України: (1918-1939)*. Львів 2006, 216.

¹⁷² Пасіцька О. (ред.). *Українські політичні партії та громадські організації Галичини: від політичних впливів до співпраці (20-30-ті роки XX ст.)*, 75-76.

національностей. Ця організація проводила виховну роботу, пропагуючи ідеологію марксизму-ленінізму¹⁷³.

Головні постанови Українського селянсько-робітничого соціалістичного робітничого об'єднання (далі Сель-Роб) не виходили за рамки політичних структур комуністичної партії¹⁷⁴. КПЗУ вважала Сель-Роб партією українських селян, робітників. Її основна мета полягала у знищенні капіталістичного ладу та розбудові соціалізму за рахунок збройного повстання звичайного трудового та селянського населення, а також встановлення диктатури пролетаріату. Щодо національної політики, то головною метою було об'єднання Західної України з її радянською частиною після того, як пролетаріат здобуде перемогу в Польщі¹⁷⁵.

Консервативні течії, які у міжвоєнний період добре розвинулися в середовищі ГКЦ, сформувалися під впливом ідей В'ячеслава Липинського. Згідно його з «хліборобською ідеологією»¹⁷⁶, хлібороб виступав представником осілого способу життя, на відміну від комуністів та фашистів, де особа ставала кочівником, переходячи з одного місця в інше, внаслідок чого втрачала власні традиції та консервативне бачення, вбираючи в себе ідеї загального добра. Він вважав, що в тогочасній Європі над хліборобами панують нехліборобські організації, у тому числі комуністи, які ставлять ідеї пролетаріату понад усе, навіть у тих країнах, де більшість становлять селяни, зокрема і в українському соціумі¹⁷⁷.

Українці в Східній Галичині позитивно сприймали консервативні ідеї. Галицький консерватизм був особливий тим, що покладався на ГКЦ, яка запозичила від РКЦ добрий рівень дисциплінованості та зберігала давні традиції церковного життя. Липинський зазначав, що Уніатська Церква, маючи авторитет у населення, завдяки консерватизму та традиціям вберегла його від полонізації.

¹⁷³ Пасіцька О. (ред.). *Українські політичні партії та громадські організації Галичини: від політичних впливів до співпраці (20-30-ті роки XX ст.)*, 75.

¹⁷⁴ Васюта І. *Політична історія Західної України: (1918-1939)*, 217.

¹⁷⁵ ДАЛО, ф. 243 (Львівська міська команда державної поліції, м. Львів львівського воєводства), оп. 1, спр. 70 (Характеристики діяльності КПЗУ, КПП та інших партій), арк. 13.

¹⁷⁶ Зайцев О. – Беген О. – Стефанів В. (ред.). *Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920-1930-ті роки)*. Львів 2011, 122.

¹⁷⁷ Липинський В. *Універсалізм у хліборобській ідеології // Консерватизм. Антологія*. Київ 1998, 120-121.

Консерватизм полягав у дисциплінованості самих вірних. ГКЦ через збереження традицій мала пошану в очах вірних, ці традиції полягали у незалежності від секулярної влади¹⁷⁸.

Варто зазначити, що консервативні концепції, які набули великої популярності серед духовенства, стали поштовхом до українського католицького руху у 1930-их рр.¹⁷⁹, що привів до утворення католицьких партій. Католицькі організації виникали як відповідь на організовану діяльність українського інтегрального націоналізму¹⁸⁰.

Станіславівський владика в 1930 засновує Українську католицьку народну партію (УКНП), яка в 1932 р. була перейменована на Українську народну обнову (далі УНО). Її головні засади полягали в досягненні автономії для українців у Польській державі та збереженні лояльного ставлення до чинної влади. Щодо релігійного питання, то УНО виступала за надання більш привілейованого статусу для ГКЦ. Щодо її популярності, то організація не мала підтримки поза Станіславівським воєводством¹⁸¹.

Митрополит Шептицький ще у листопаді 1920 р. на переконання відомого громадсько-політичного діяча Олександра Барвінського, погодився на заснування християнської організації, яка б займалася боротьбою із більшовицькими ідеями¹⁸². Тривала підготовка завершилася 1 січня 1931 р. – внаслідок чого утворено Український Католицький Союз (УКС). Глава ГКЦ відзначав, що завданням організації найперше буде дотримання засад католицької віри та моралі, в тому числі і в політичному житті, при тому, що кожен її член буде мати свободу вибору у політичних питаннях¹⁸³. Таким чином, організація мала малий вплив на політичне життя, однак негайно реагувала на

¹⁷⁸ Зайцев О. – Беген О. – Стефанів В. (ред.). *Націоналізм і релігія*, 123.

¹⁷⁹ *Українська проблема. Інтерв'ю з Преосв. Григорієм Хомішином* // *Нова Зоря* 9 (1933) 1.

¹⁸⁰ Гентош Л. *Митрополит Шептицький: 1923-1939. Випробування ідеалів*. Львів 2015, 187.

¹⁸¹ Федик Л. (ред.). *Громадські та політичні організації Галичини: етноконфесійні аспекти діяльності (20-30-ті рр. ХХ ст.)* // *Вісник Прикарпатського університету. Івано-Франківськ* 2010, 134-135.

¹⁸² Лехнюк Р. *На порозі модерного світу: українські консервативні середовища в Галичині в першій чверті ХХ століття*. Львів 2019, 164-165.

¹⁸³ Звернення митр. Андрея Шептицького до вірних про важливість організації Католицького Союзу, опубліковане в часописі "Нива" // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність*. Т. 2. Кн. 2. Львів 1999, 803.

політичні явища та представляла свою позицію у тогочасних засобах масової комунікації (ЗМІ)¹⁸⁴. Сам Шептицький зазначав, що УКС не є політичною силою в тому розумінні, що не буде конкурувати з іншими партіями на електоральній арені, а, насамперед, УКС ставить за мету захищати віру та суспільно-національні принципи, які для католиків є прийнятними¹⁸⁵.

Окрім КПЗУ, яка мала нелегальний статус і була лівоцентричною, у міжвоєнній Галичині існували також нелегальні партії націоналістичного спрямування. Зокрема, Українське військове об'єднання (далі УВО), яке було засноване у липні 1920 р. Його провід спершу складався з офіцерів Українських Січових стрільців (далі УСС). На з'їзді 31 серпня 1920 р. в Празі були прийняті постанови, де основними цілями УВО визнано розбудову української самостійної держави, незважаючи на те, які політичні обриси буде мати ця держава. УВО основними засобами для своєї боротьби вважала стратегію індивідуального терору стосовно окупаційної влади, знищення ворожого майна, створення перешкод у комунікації окупантів¹⁸⁶.

У 1920-их рр. визвольний рух на теренах Східної Галичини використовував різні методи боротьби: як мирні, так і бойові. УВО вважалася збройною організацією українців, а члени політичних сил хотіли скористатися нею, щоб збільшити силовий тиск на поляків¹⁸⁷. Для консолідації ідей УВО та молодіжних організацій в єдиний націоналістичний рух було скликано спільний конгрес у Відні, який відбувся 28 січня – 3 лютого 1929 р., де було проголошено утворення ОУН. Організацію очолив Євген Коновалець. ОУН була тоталітарною організацією. У ній була ієрархія, де ключову роль відігравала особа на подоби вождя. У політичних засадах організації вбачалися всеукраїнство, надпартійність та монархізм, основною ціллю було створення Української самостійної соборної держави, перемігши в національній революції¹⁸⁸.

¹⁸⁴ Behen O. (ред.). *Akcja Katolicka i ukraińskie organizacje katolickie w Małopolsce Wschodniej w okresie międzywojennym*. Lublin 2009, 77.

¹⁸⁵ Що таке Український католицький союз? Розмова Високопреосвященного митрополита Андрея з представниками української преси // Діло 242 (1930) 1.

¹⁸⁶ Гунчак Т. *Україна: перша половина XX століття*, 211-212.

¹⁸⁷ Гаврилів І. *Західна Україна у 1921-1941 роках*, 155.

¹⁸⁸ Васюта І. *Політична історія Західної України: (1918-1939)*, 211-212.

Політична картина міжвоєнної Галичини була представлена низкою різних політичних організацій, які різнилися своїми засадами та методами політичної боротьби. Митрополит Шептицький не лише спостерігав за діяльністю політсил, а й був ініціатором утворення організації, яка була аполітичною – УКС, щоб впроваджувати в життя ідеї католицького вчення. Зважаючи на те, що політсили мали різний устрій, не всі із них відповідали християнським засадам та принципам, на що Шептицький активно реагував.

3.2. Реакція митрополита Шептицького на українське «політиканство»

Митрополит Шептицький не підтримував діяльність деяких політичних партій у Східній Галичині, а деякі навіть критикував. Зокрема, глава ГКЦ мав негативне ставлення до Фронту національної єдності (далі ФНЄ), засновником якого був Дмитро Паліїв. Паліїв в той період мав суперечки з керівництвом УНДО, до якого сам колись належав. У своїх поглядах він негативно ставився також і до ОУН. Дмитро Паліїв був відомий також тим, що входив до складу УСС та УГА, окрім того, належав до числа УВО, а також був депутатом польського сейму та був ув'язнений у польській тюрмі. Після звільнення з в'язниці він змінив на негативне своє ставлення до ОУН, яку критикував за тероризм та нелегальну діяльність¹⁸⁹.

Відтак Паліїв створює власну політичну силу, яка має націоналістичне спрямування. У вересні 1936 р. було скликано перший з'їзд партії. ФНЄ видавала два друковані органи – тижневик «Батьківщина» та кварталник «Перемога»¹⁹⁰. Ідеологією партії був «творчий націоналізм»¹⁹¹, основні ідеї виклав добрий знайомий Паліїва Микола Шлемкевич. «Творчий націоналізм» брав свій початок від інтегрального націоналізму¹⁹² (один із видів націоналізму, який полягав у

¹⁸⁹ Гентош Л. *Митрополит Шептицький: 1923-1939. Випробування ідеалів*. Львів 2015, 428-429.

¹⁹⁰ Ішук-Пазуняк Н. (ред.). *Дмитро Паліїв – громадсько-політичний діяч і публіцист. 1920-1939 роки // Дмитро Паліїв: життя і діяльність. Збірник праць і матеріалів*. Львів 2007, 46.

¹⁹¹ Творчий націоналізм – протиставлявся споживацтву. Згідно Миколи Шлемкевича вважався аскетичним світом, де панувала правдива мораль, а найвищим наказом було добро нації. Мав полягати в ієрархічній структурі, на чолі якої стояли ті, котрі збирали духову, політичну та господарську силу нації – Козленко С. (ред.). *«Творчий націоналізм» Миколи Шлемкевича // Військово-науковий вісник*. Вип. 27. Львів 2017, 36.

¹⁹² Зайцев О. *Український інтегральний націоналізм (1920-1930-ті роки)*. Київ 2013, 339-341.

повному підпорядкуванні людини цілій спільноті та витворенню досконалого суспільства)¹⁹³.

Головний ідеолог ФНЄ Шлемкевич зазначав, що організація буде проводити власну діяльність, притримуючись християнських заповідей, а також відкидати ідеї про «невмирущість нації» та ставити націю над релігією¹⁹⁴. Охочі вступити в лави ФНЄ заповнювали анкети, де також було запитання про визнання засад вчення Церкви в етично-моральних питаннях. Хто вписував негативну відповідь, того не брали до організації¹⁹⁵. Попри такі засади, Шлемкевич вважав, що релігія та націоналізм є між собою дуже схожими, бо вони обидві містять у собі елементи вічності, тільки коли релігія має віру в потойбіччя, то націоналізм базується на думках про земного носія безсмертя, яким є нація¹⁹⁶.

Паліїв вступив у конфлікт із ГКЦ через заяви про те, що Церква повинна бути підпорядкована світській владі. Конфлікт ускладнювався ще тим, що засновник ФНЄ був у добрих взаєминах із єпископом-помічником Іваном Бучком, а деякі священники навіть підтримували політичну діяльність ФНЄ та їхню ідеологію¹⁹⁷. Віце-канцлер митрополичої капітули о. Михайло Блозовський, який був активним учасником ФНЄ та брав участь у її створенні, був змушений постати перед церковним судом, оскільки ідеї організації сильно суперечили розумінню Церкви як незалежної інституції. Митрополит Шептицький призначив оо. Хомина та Лопатинського уповноваженими суддями у цій справі¹⁹⁸.

12 грудня 1933 р. відбулося засідання митрополичого трибуналу, звинувачення у справі отця Блозовського висунув віце-прокуратор о. Лев

¹⁹³ Зайцев О. *Інтегральний націоналізм* // zaxid.net (01.08.2013).

¹⁹⁴ Марунчак М. (ред.). *Дмитро Паліїв у моїх спогадах* // *Дмитро Паліїв: життя і діяльність. Збірник праць і матеріалів*. Львів 2007, 633.

¹⁹⁵ Крохмальюк В. (ред.). *З моїх спогадів* // *Дмитро Паліїв: життя і діяльність. Збірник праць і матеріалів*. Львів 2007, 597.

¹⁹⁶ Зайцев О. *Український інтегральний націоналізм (1920-1930-ті роки)*, 354.

¹⁹⁷ Марунчак М. (ред.). *Дмитро Паліїв у моїх спогадах*, 638.

¹⁹⁸ ЦДАЛ, ф. 408 (Греко-католицький митрополичий ординаріат, м. Львів), оп. 1, спр. 61 (Справа про притягнення до судової відповідальності віцеканцлера митрополичої консисторії Блозовського М. за підтримку поглядів організованої комісії «Фронту національної єдності»), арк. 1.

Глинка. На захист обвинуваченого виступили о. Василь Лаба та др. Євген Ловицький¹⁹⁹. На судовому засіданні о. Блозовський заявляв, що вважав правильним свій вчинок, коли підписував документ із основними тезами ФНЄ²⁰⁰.

Теза, яка викликала найбільше суперечок у суддів стосувалася релігії, як цінності нації та визнання потреби релігійного об'єднання українців²⁰¹. Таке твердження ставило питання про церковне об'єднання всіх українців, але не було зазначено, якою має постати «Українська Церква». Прокуратор просив отця Блозовського пояснити це питання. Спочатку йшлося про те, що це мала бути Церква підпорядкована Апостольському престолу, оскільки всі члени ФНЄ є греко-католиками²⁰². Проте в кінці засідання о. Блозовський трохи змінив свою думку, відповідаючи, що якщо б ФНЄ точно визначився із Апостольським Престолом, то тоді було б важко комунікувати із православними. Роблячи такі заяви, обвинувачений фактично визнав залежність церковного питання від національного. Прокуратор зробив висновок, що тут йдеться про релігійне об'єднання українців у православ'ї²⁰³.

Митрополит Шептицький стосовно отця Блозовського мав категоричну позицію, адже завжди забороняв священнослужителям брати участь у політичному житті. Окрім того, ідеї ФНЄ мали тоталітарний характер, а о. Блозовський займав високі місця в ієрархії ГКЦ. Митрополит бажав віддати цю справу під владу канонічного права і прилюдно оголосити про такий випадок, проте частина клиру виступила проти, заявляючи про патріотичні мотиви священника в діяльності ФНЄ. Шептицький дотримувався думки, що священники не мають права брати участь в політичних організаціях, котрі підтримують тоталітарну чи фашистську ідеологію²⁰⁴.

Митрополит також часто критично ставився до ОУН, зокрема, у католицькій пресі наголошував на небезпеці, яку несе організація через вплив на

¹⁹⁹ ЦДДАЛ, ф. 408, оп. 1, спр. 61, арк. 2.

²⁰⁰ Там само, арк. 2-3.

²⁰¹ Там само, арк. 13.

²⁰² Там само, арк. 3.

²⁰³ Там само, арк. 6.

²⁰⁴ Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 435.

молодь²⁰⁵. Шептицький вступив у дискусію тоді, коли в тодішніх часописах точилися суперечки щодо конфлікту поколінь. У цих дискусіях звинувачували старше покоління через їхню поразку у війні із Польщею, через непросту ситуацію, у якій опинилися українці після війни. У травні 1932 р. в часописі «Мета» було опубліковано промову митрополита в переддень опитування газети «Новий час», яке стосувалося конфлікту поколінь²⁰⁶.

Шептицький, бачачи, які небезпеки для молоді несе поширення радикальних поглядів, критикував те, що молоді люди, стоячи перед вибором бути заарештованими поліцією, обирають самогубство через боязнь випадково виказати своїх побратимів. У пастирському посланні «Про покаєння», написаному у січні 1934 р., митрополит вважає самогубство похідним від язичницьких вірувань, де поганин є паном над своїм життям²⁰⁷.

Митрополит Шептицький протягом певного часу виробив досить чітку критичну позицію щодо ОУН та його провідників. Керівники організації, зокрема Євген Коновалець, вбачали в митрополитові серйозного конкурента. Коновалець на початку 1933 р. взагалі почав підозрювати митрополита в діяльності проти ОУН. Він думав, що в Канаді та США поширилася чутка про те, що Шептицький закликав українських емігрантів не фінансувати ОУН²⁰⁸.

Коновалець в січні 1933 р. написав листа митрополиту, щоб розібратися в цій ситуації, чернетку якого отримав Євген Онацький²⁰⁹. Із листування можна простежити, що провідник ОУН бажав заручитися підтримкою Шептицького або ж нейтралітетом. Зокрема, у листі Коновалець зазначав, що націоналісти завжди позитивно ставилися до релігії та Церкви. Окрім того, наголошувалося, що члени ОУН з великою повагою ставляться до митрополита. Коновалець також зазначав, що звернення Шептицького до молоді частково перегукується із постановами

²⁰⁵ Стефанів В. (ред.). *Дискусія між Греко-Католицькою Церквою та Організацією Українських націоналістів про актуальні проблеми розвитку українського суспільства в 1920-х-1930-х роках* // *Український визвольний рух. Науковий збірник. Серія «Історія УВО та ОУН у 1920-1939 роках»*, вип. 12. Львів 2008, 33-34.

²⁰⁶ Онацький Є. *У вічному місті. Записки українського журналіста. Т. II. Роки 1931-1932*. Торонто 1981, 418.

²⁰⁷ Пастирське послання митр. Андрея Шептицького до вірних Про покаєння // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність*. Т. 2. Кн. 1. Львів 1998, 217.

²⁰⁸ Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 165.

²⁰⁹ Онацький Є. *У вічному місті. Записки українського журналіста. Т. III. 1933 рік*. Торонто 1985, 43.

націоналістів. Згадав провідник ОУН і про вплив митрополита на українських емігрантів, де просив не переконувати їх у відмові підтримки українського революціонізму та зробив застереження супроти негативного налаштування частини духовенства щодо діяльності ОУН²¹⁰.

Коновалець у липні 1934 р. відправив до митрополита свого представника Євгена Ляховича, який у Львові зустрівся із Шептицьким, єпископом-помічником Іваном Бучком та Дмитром Донцовим. Зустріч відбулася ймовірно наприкінці липня або на початку серпня 1933 р.²¹¹ Ляхович докладно описав хід цієї зустрічі та надіслав звіт Коновальцю, який у свою чергу відправив Євгену Онацькому. На зустрічі із митрополитом посланець Коновальця розповів про діяльність українських політиків за кордоном. Окрім того, робив спроби переконати митрополита, що націоналісти за кордоном мають найбільший вплив серед інших політичних течій. Митрополит відповів на це, що, якщо численний політиком відносить себе до націоналістів, це не значить, що саме до ОУН. Ляхович наголошував, що організація веде активну діяльність за кордоном, проте не зміг переконати митрополита, який казав, що підпільний рух очолює поліція, де є одні лише провокатори²¹².

Митрополит із Ляховичем розмовляв більше години без свідків. Під час розмови Шептицький висловив негативні думки щодо методів, тактики та ідеологічних постанов ОУН. Представник Коновальця намагався змінити думку митрополита щодо ОУН. Шептицький висловив чітку та різку негативну позицію стосовно організації. Глава ГКЦ, можливо, якийсь час думав над певним письмовим зверненням щодо ставлення до ОУН, проте не хотів вороже налаштувати частину вірних, яким подобалася діяльність націоналістів. Шептицький робив певні спроби для того, аби наголосити вірним про небезпеку, яку несе ОУН, зокрема, в «Слові до української молоді», пастирських посланнях *«Про покаєння»* і *«Хто винен?»*²¹³.

²¹⁰ Онацький Є. *У вічному місті. Записки українського журналіста. Т. III. 1933 рік*, 44.

²¹¹ Там само, 299.

²¹² Онацький Є. *У вічному місті. Записки українського журналіста. Т. IV. 1934 рік*. Торонто 1989, 74.

²¹³ Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 168.

Попри критичне ставлення Шептицького до ОУН, на початках глава ГКЦ уникав безпосередніх конфронтацій з націоналістами, проте теракти 1934 р. змінили погляди митрополита, а в особливий спосіб вбивство директора гімназії Івана Бабія²¹⁴, який був відомим педагогом, директором Архієпаріального інституту Католицької акції, однак не користувався популярністю в більшості тогочасної молоді через свої погляди²¹⁵. Попри те, що Бабія раніше частина суспільства критикувала за «угодовство», після його вбивства змінила свою думку щодо його діяльності і виступила із критикою ОУН²¹⁶. Ця подія стривожила українське суспільство, зокрема, і митрополита. Шептицький виступив з гострою критикою вчиненого теракту. Він наголошував, що діяльність Бабія перешкождала ОУН у її процесах залучення шкільної молоді в підпільну діяльність. Тому, це стало основною причиною для вбивства директора гімназії націоналістами²¹⁷. Теракт, вчинений членами ОУН над Іваном Бабієм, показав чітке та безкомпромісне ставлення митрополита щодо організованого підпілля та його керівників²¹⁸.

Митрополит Шептицький та духовенство ГКЦ найбільшу загрозу в міжвоєнному часі вбачали в поширенні комунізму. Адже невдоволеність політикою Другої Речі Посполитої та слабке проведенням КА були причинами для швидшого поширення комуністичних та атеїстичних ідей²¹⁹. Також великий рівень безробіття на початку 30-их рр. ХХ ст. сприяв активнішій діяльності комуністів²²⁰.

Без сумніву, єпископат ГКЦ до партій комуністичного спрямування: Сель-Робу та КПЗУ ставився негативно. Тому намагався через засоби масової комунікації перешкодити зростанню нових членів цих політсил²²¹. Інша партія

²¹⁴ Зайцев О. – Беген О. – Стефанів В. (ред.). *Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920-1930-ті роки)*. Львів 2011, 294.

²¹⁵ Зайцев О. – Беген О. – Стефанів В. (ред.). *Націоналізм і релігія*, 294.

²¹⁶ Шухевич С. *Моє життя. Спогади*. Лондон 1991, 500.

²¹⁷ "Святій справі не можна служити закрівавленими руками!". *Всеопр. Митрополит Кир Андрей осуджує терор О.У.Н. // Мета* 31 (1934) 1.

²¹⁸ Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 184-185.

²¹⁹ Зайцев О. – Беген О. – Стефанів В. (ред.). *Націоналізм і релігія*, 132-133.

²²⁰ ДАЛО, ф. 110 (Львівське міське староство, м. Львів Львівського воєводства), оп. 3, спр. 1643 (Справа про конфіскацію №9, 12, 15, 16, 17, 18, 20, 23, 3 української прогресивної газети "Праця"), арк. 112.

²²¹ Зайцев О. – Беген О. – Стефанів В. (ред.). *Націоналізм і релігія*, 133.

цього ж спрямування – УСРП у своїх засадах була національно-державницькою. Митрополит Шептицький оцінював її радше нейтрально та не зачисляв до небезпечних²²², хоча риторика цієї партії супроводжувалася антиклерикальними виступами²²³.

У своїх посланнях митрополит Андрей критикував комунізм та застерігав населення Східної Галичини від участі у допомозі більшовикам. Зокрема, у посланні «Осторога перед загрозою комунізму» від 2 серпня 1936 р. Шептицький називає тих, які якимось чином допомагають цим організаціям зрадниками Церкви²²⁴. Також митрополит наголошував, що для більшовиків єдиною засадою, якої вони дотримуються, є безбожництво та боротьба з Церквою²²⁵. Ще одним важливим питанням, про яке говорив митрополит, стосувалося недопущення підтримки «народних фронтів»²²⁶, боячись поширення комуністичної пропаганди на східних теренах Галичини. Можливими причинами написання цього послання для Шептицького була міжнародна ситуація та активна діяльність комуністичних організацій в Східній Галичині²²⁷.

3.3. Підтримка митрополитом Шептицьким «здорових» політичних сил

Митрополит Андрей прихильно ставився до деяких політичних партій Східної Галичини консервативного та національно-демократичного спрямування, які не відкидали релігії та мали позитивне ставлення до Церкви.

Андрей Шептицький підтримував тісні зв'язки із керівництвом УНДО. Члени організації часто допомагали у реалізації суспільно-політичних ідей митрополита. Також велика частина керівного складу УНДО виступала за створення УКС, членами якого потім самі стали. У 1928 р. провід організації прийняв документ, у якому було вказано про позицію партії щодо церковних

²²² Гайковський М. (ред.). *Розвиток Греко-католицької церкви під час митрополитства А. Шептицького // Історія релігії в Україні*. Т. IV, серія «Католицизм». Київ 2001, 421.

²²³ Зайцев О. – Беген О. – Стефанів В. (ред.). *Націоналізм і релігія*, 133.

²²⁴ Пастирське послання митр. Андрея Шептицького *Осторога перед загрозою комунізму // Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність*. Т. 2. Кн. 1. Львів 1998, 486.

²²⁵ Пастирське послання митр. Андрея Шептицького *Осторога перед загрозою комунізму*, 487.

²²⁶ Там само, 489.

²²⁷ Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 405.

справ. Провід УНДО вказував про сприйняття ГКЦ як національної Церкви українців Східної Галичини²²⁸.

Очільники УНДО часто зверталися до митрополита по фінансову допомогу. Кошти мали надаватися лише для зовнішньої діяльності організації та Української парламентарної репрезентації (далі УПР). Зокрема, у грудні 1931 р. провід УНДО та члени УПР написали звернення до митрополита із проханням надати матеріальну допомогу, яка б допомогла із поданням української справи для розгляду на засіданнях Ліги Націй. Йшлося про розгляд питання про зловживання польської влади щодо українців під час «пацифікації» 1930 р.²²⁹.

Свої думки щодо певних аспектів діяльності політиків, пов'язаних із УНДО, Української парламентарної репрезентації та часопису «Діло», митрополит Андрей виразив у письмовому привітанні, приуроченому до 50-літнього ювілею «Діла». Так, Шептицький у листі до одного із редакторів газети Дмитра Левицького говорив, що не один раз робив зауваження редакції часопису з приводу позиції, які займало «Діло» щодо віри та релігії, проте підтримував їхнє прагнення до оборони народної справи²³⁰.

У 1935 р. митрополит підтримав намагання українських політиків знайти спільну мову з урядом. Порозуміння між українцями та поляками стало більш активним після смерті Юзефа Пілсудського, ініціаторами таких переговорів були українські політики, члени УНДО Василь Мудрий, Остап Луцький, Володимир Целевич, із польського боку – Міністр внутрішніх справ Польщі Маріан Зандрам-Косцяловський²³¹.

Митрополит Андрей добре оцінював українсько-польську «нормалізацію», проте сумнівався, чи принесуть користь досягнуті домовленості. Наприклад в грв'ю в «Бюлетні польсько-українському» застеріг, щоб не були змарновані

²²⁸ ЦДАЛ, ф. 408, оп. 1, спр. 592 (Декларація, листування, скарги та ін. документи про діяльність Українського народно-демократичного об'єднання (УНДО), арк. 1.

²²⁹ Там само, арк. 9-10.

²³⁰ Лист митр. Андрея Шептицького до редактора газети "Діло" Дмитра Левицького з визнанням заслуг газети перед народом // Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність. Т. 2. Кн. 2. Львів 1999, 817.

²³¹ Демчишак Р. «Нормалізаційна» угода 1935 р. як тест на визначення політичної природи легальних українських політичних партій Західної України // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. Вип. 22. Львів 2010, 11-12.

важливі угоди²³². Кроки, які були необхідні для виконання «нормалізації», не виконувалися в тих напрямках, котрі для Шептицького здавалися найосновнішими. На жаль, сама «нормалізація» мала негативні наслідки на український соціум, оскільки поділила суспільство. Можливо, це було причиною того, чому митрополит негативно ставився до участі священників у виборах 1935 р. Для прикладу, Шептицький не дозволив отцю-крилошанину Леонтію Куницькому балотуватися на виборах від УНДО. Дехто навіть із керівництва УНДО поширив чутку про дозвіл від митрополита для отця Романа Ганаса кандидуватися, проте застерігав його перед можливими небезпеками після такого вибору²³³.

Володимир Кузьмович звертався до митрополита із проханням прояснити, чи він справді не довіряє керівництву УНДО з приводу проведення «нормалізації»²³⁴. Шептицький, можливо, зважаючи на поділеність українського суспільства внаслідок «нормалізації» та сумніваючись у досягненні політичного порозуміння, виключав можливість священникам брати участь у виборах²³⁵. Митрополит, напевно, по-іншому дивися на вибори 1935 р., на відміну від УНДО. Це було спровоковано прийняттям нової Конституції, яка негативно впливала на демократичність виборів²³⁶. Незабаром український політиком, зокрема і УНДО, зовсім розчарувався у проведенні «нормалізації». Так, на шпальтах *«Мети»* зазначалося, що термін «нормалізація» варто вживати у лапках. Окрім того, у газеті були відзначені невисокі показники у покращенні освіти та зазначалося про погіршення можливостей для працевлаштування українців на державних посадах²³⁷.

Митрополит Шептицький позитивно ставився до українського консерватизму. Він підтримував хороші зв'язки з представниками

²³² Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 397.

²³³ Онацький Є. *У вічному місті. Записки українського журналіста. Т. IV. 1934 рік*, 43.

²³⁴ ЦДАЛ, ф. 358 (Шептицький Андрей (Роман-Марія-Александр), граф, митрополит Галицький греко-католицької Церкви, архієпископ Львівський, єпископ Кам'янець-Подільський, культурний і церковний діяч, меценат, дійсний член НТШ), оп. 1, спр. 284 (Листи від кореспондентів з прізвищами на літери "Куб" – "Кул"), арк. 77.

²³⁵ Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 399.

²³⁶ Там само, 399.

²³⁷ *Дві нормалізації між якими існує зв'язок // Мета* 40 (1936) 2.

консервативних течій, які знаходилися поза Галичиною. Зокрема, митрополит часто листувався із українським мислителем та істориком В'ячеславом Липинським, який заклав основні ідеї консерватизму²³⁸. Митрополит познайомився із Липинським ще перед Першою світовою війною, у той час політичний діяч перебував у Кракові²³⁹. Після цього вони часто листувалися та підтримували зв'язок. Митрополит позитивно поставився до утворення групи «Вільна Україна», керівником якої був Липинський; представники цієї групи вважали своєю ціллю незалежність України²⁴⁰.

Із листування між Шептицьким та Липинським можна простежити великий рівень довіри один до одного. У листі від 4 листопада 1924 р. політик висловлює свої думки стосовно монархічного устрою, який, на його думку, є найкращим варіантом для збереження української державності та сподівається на відновлення гетьманства²⁴¹. У 1926 р. Липинський приїжджає в Берлін, аби об'єднати гетьманський рух та допомогти діяльності Українського наукового інституту в Берліні. У січні 1927 р. він пише листа до митрополита, де просить фінансової допомоги для гетьманської справи²⁴².

На початку 1928 р. між Липинським та Назаруком виник конфлікт, у який був втягнутий і митрополит Шептицький. Це було пов'язано з тим, що Назарук був прихильником гетьманських ідей і разом з тим вважав себе клерикалом із симпатіями до Заходу. На початках він мав добре ставлення до Липинського та Шептицького²⁴³. Восени 1929 р. відносини між Назаруком та Липинським різко погіршилися. Засновник українського консерватизму написав статтю «*Нова Зоря і ідеологія гетьманців*», де представив ідеї редакції газети, власні та гетьманського руху. Професор Томашівський свою відповідь опублікував у «*Новій Зорі*». Він звинувачував Липинського, що той заробляє на ідеї²⁴⁴.

²³⁸ Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 405-406.

²³⁹ Патер І. (ред.). *Політична і дипломатична діяльність В'ячеслава Липинського: галицькі сюжети // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 18. Львів 2009, 458-459.

²⁴⁰ Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 406.

²⁴¹ ЦДАЛ, ф. 358, оп. 2, спр. 292 (Листування Шептицького А. з кореспондентами з прізвищами на літери "Ли"), арк. 25-26.

²⁴² ЦДАЛ, ф. 358, оп. 2, спр. 292, арк. 28.

²⁴³ Липинський В. *Архів. Том 7. Листи О. Назарука до В. Липинського*. Філадельфія 1976, 54.

²⁴⁴ ЦДАЛ, ф. 358, оп. 2, спр. 292, арк. 54; *Липинський та його доба: Книга друга*. Київ 2010, 429.

Липинський вважав, що Томашівський через такі напади виконує накази польського уряду задля кар'єрного росту. Один із засновників «Нової Зорі» о. Теодозій Галушинський підтримав позицію Томашівського²⁴⁵. Липинський звертався до митрополита та просив поради, як вчинити у такій ситуації, окрім того, запитував, чи можна отця Галушинського притягнути до церковного суду²⁴⁶.

Митрополит Андрей у відповіді до Липинського від 28 вересня 1929 р. просить його не хвилюватися нападами Томашівського, які вважає необдуманими²⁴⁷. Шептицький зазначає, що не може піддавати суду о. Галушинського, оскільки той, як монах Чину святого Василя Великого (далі ЧСВВ), не є у його підпорядкуванні. Однак радить Липинському звернутися до кардинала Сінчеро, який був секретарем Конгрегації для Східних Церков, і описати скаргу на активну діяльність отця Галушинського у «Новій Зорі» та його участь в організації нападів цієї газети на політичних супротивників²⁴⁸.

Липинський дослухався поради митрополита і написати листа. У листі до Конгрегації для Східних Церков²⁴⁹. Однак через хворобу зробив це наприкінці листопада 1929 р.²⁵⁰. Копію цього листа Липинський вислав митрополиту ймовірно для того, щоб у Львові його переклали та надіслали до Ватикану. Політик у тексті зазначав про прозахідну позицію «Нової Зорі». Наголошував на небезпеці латинізації ГКЦ та стверджував, що «Нова Зоря» веде деструктивну політику, яка загрожує єдності ГКЦ та зменшує авторитет митрополита, який представляє уніоністичні концепції на всій Українській Землі²⁵¹. Цим листом Липинський звернув увагу Конгрегації на проблеми всередині ГКЦ. Також у листі є багато спільних думок Шептицького та українського політика, зокрема

²⁴⁵ ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 2, спр. 292, арк. 54-55; *Липинський та його доба*, 429.

²⁴⁶ Там само, 55; Там само, 430.

²⁴⁷ ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 2, спр. 35 (Листи Шептицького А. до генерального прокурора ЧСВВ у Римі о. Давида А., Шембек С. та ін.), арк. 40-41.

²⁴⁸ Там само, арк. 40.

²⁴⁹ ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 2, спр. 292, арк. 58.

²⁵⁰ Там само, арк. 63.

²⁵¹ ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 2, спр. 292, арк. 109-110.

щодо поширення Католицької Церкви на теренах Східної України у формі греко-католицизму²⁵².

Андрей Шептицький, окрім підтримки самостійних політичних партій Східної Галичини, долучився до створення організації християнського спрямування, у якій дехто вбачав політичну партію. Натомість митрополит вважав, що католицька організація не може вести діяльність як політична сила у світській державі, оскільки у кожній державі знайдеться багато законів, які суперечать християнській вірі, і католики не зобов'язані їх дослухатися²⁵³.

Митрополит Андрей не бажав утворення католицької політичної партії в традиційному розумінні, бо розумів, що в галицьких умовах таке рішення буде недоцільним. Він вважав, що прийняття політичної програми УКС призведе до поділу всередині української громади та відкине від діяльності тих громадян, котрі не будуть погоджуватися з програмними засадами²⁵⁴.

УКС за підтримки Шептицького намагався вплинути на виховання молоді. Було утворено молодіжну організацію Католицька асоціація української молоді (КАУМ) «Орли». Було відкрито 450 гуртків у селах та містах, які об'єднували майже 30 тис. молодих людей. Окрім того, за допомоги митрополита та УКС почався активний розвиток жіночого католицького руху. Відтак, 9 березня 1934 р. відбулися загальні установчі збори жіночого гуртка при УКС. Під час зборів наголошувалося, що метою цього товариства не є руйнація гуртків, а побудова праці для жіноцтва згідно з Христовою наукою серед таких організацій²⁵⁵.

УКС шукала своє місце поміж іншими католицькими організаціями. Ще на початках митрополит Андрей наголошував, що УКС, на відміну від Католицької Акції (КА), буде намагатися впливати на політичне життя²⁵⁶. Проте насправді важко було виокремити діяльність цих двох організацій, а на шляху їхнього

²⁵² Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 410.

²⁵³ Шептицький А. *Український католицький союз і політика* // *Мета* (1932) 1.

²⁵⁴ Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 192.

²⁵⁵ Бліндер Н. *Андрей Шептицький і Український Католицький Союз* // *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Тернопіль 2013, 111.

²⁵⁶ Інтерв'ю митр. Андрея Шептицького представникам львівської укр. преси про Організацію Католицького Союзу // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність*. Т. 2. Кн. 2. Львів 1999, 805-806.

об'єднання часто ставали особисті погляди керівників УКС та КА²⁵⁷. На низових рівнях співпраця цих двох організацій часто переривалася²⁵⁸. Можна припускати, що Шептицький вважав УКС більш важливою формою діяльності. УКС, на думку митрополита, мав втілювати ідеї понадпартійності та політичного католицизму, однак не бути втягненим у безпосередню участь в політичному житті²⁵⁹.

Митрополит у міжвоєнний період підтримував партії національно-демократичного спрямування та консервативні течії, які представляв В'ячеслав Липинський. Окрім того, Шептицький був одним із засновників християнської понадпартійної організації – Українського Католицького Союзу, яка намагалася впливати на політичне життя у тогочасному суспільстві.

3.4. Митрополит Андрей та його концепція консолідації українського суспільства Східної Галичини

Митрополит Андрей розумів, що для єдності українців Східної Галичини та зміцнення національного духу потрібно шукати спільні інтереси. Реалізація цього задуму будувалася на основі декількох важливих засад. Він зрозумів, що ГКЦ для провадження своєї діяльності не потрібно відмежовуватися від культури народу, мови й традицій, а натомість зуміти долучити їх до позалітургійних форм праці. Особливо це стосувалося запровадження української мови для богослужень та інших релігійних практик²⁶⁰.

Андрей Шептицький в одному із документів зазначав, що Східні Церкви є більш відкритими до вживання розмовних мов, окрім того, вважав, що у тих парафіях, які перейшли з православної приналежності до католицької, треба було б запровадити українську мову. Хоча щодо Галичини, митрополит мав деякі застереження, тому що не вся його паства ще була готова до такої зміни²⁶¹.

²⁵⁷ Лист Президента Генерального Інституту Католицької Акції д-ра Маркіяна Дзеровича про організаційний стан Католицької Акції на території Греко-Католицької Галицької Провінції, переданий митр. Андрею Шептицькому для представлення Святійшому Отцю // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність*. Т. 2. Кн. 2. Львів 1999, 857.

²⁵⁸ Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 194.

²⁵⁹ Там само, 194-195.

²⁶⁰ Там само, 309.

²⁶¹ ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 3, спр. 116 (Лист секретаря Східної Конгрегації в Римі кардинала Чезаріні Й. до Шептицького А. з приводу смерті Фьодорова Л), арк. 1-3.

Ще один важливий консолідуючий момент, на якому наголошував митрополит, полягав у підході до національного питання в церковній сфері, стосувався поглядів щодо «національних церков» та автокефалії. Митрополит вважав, що розмови про утворення національних церков заперечують і так універсальну роль Католицької Церкви, яка у своїй суті є символом єдності²⁶².

Митрополит Андрей у статті «Психологія Унії» порушив питання важливості національного над католицьким та партикулярного над загальним. Він зазначав, що віруюча людина мусить розуміти, що Христова праця повинна бути універсальною, а Його вчення повинно охоплювати всі народи і різні терени, відтак націоналізм, який знаходиться у Східних Церквах, творить рану на Містичному Тілі Церкви²⁶³. Окрім того, митрополит наголошував, що націоналізм та «філетизм» призвів автономні Церкви до жахливого поділу²⁶⁴.

Шептицький часто у міжвоєнний період стосовно національного питання шукав консенсусу між різними поглядами. Він бажав, щоб ГКЦ стала моральним орієнтиром для українців Східної Галичини, щоб її постанови були зрозумілими для її вірних. Також митрополит заохочував духовенство брати участь у культурному та суспільному житті української громади. Попри те, був проти трансформації ГКЦ в національну інституцію як організовану структуру, внаслідок чого Церква стала б організацією, відділеною від Апостольського престолу, та мусила б погоджувати свої дії із членами національного проводу²⁶⁵.

Ще під час боротьби за українську державність у 1918-1923 рр. митрополит Андрей для українців став справжнім авторитетом, тому багато хто дослухався до його думки. Шептицький, заохочував духовенство брати участь у суспільно-політичних процесах²⁶⁶.

²⁶² Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і церковна єдність. Т. 1. Львів 1995, 30.

²⁶³ Фрагмент зі статті Психологія Унії // Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і церковна єдність. Т. 1. Львів 1995, 194.

²⁶⁴ Із статті митр. Шептицького Дві ментальності (православна і католицька) // Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і церковна єдність. Т. 1. Львів 1995, 202.

²⁶⁵ Гентош Л. Митрополит Шептицький, 313.

²⁶⁶ Там само, 314.

Перед поверненням до Львова із закордонного відрядження в 1923 р. митрополит звернувся до духовенства та вірних, у якому закликав до єдності. Найперше, що зазначає Шептицький, стосується совісного виконання власних обов'язків, незважаючи, чи особа є лікарем, юристом або священником. Проте наголошує на невтручанні духовенства у квестію політики, бо клир повинен відповідати за справи духовні. Також митрополит наголошує на єдності духа між священниками та вірними, але цю єдність можна досягнути в тому випадку, коли українці зможуть піднятися над тим, що проминає²⁶⁷.

Шептицький у міжвоєнний період намагався часто знайти баланс у своїй Церкві, щоб, з одного боку, вона була авторитетною інституцією, а з іншого – щоб націоналістичні погляди не вплинули на її діяльність²⁶⁸.

Митрополит Андрей у контексті національної політики часто зауважував важливість застосування християнських та національних засад у досягненні національної ідеї²⁶⁹. У «Посланні до української молоді» Шептицький добре оцінює патріотизм, національну свідомість та відзначає готовність пожертвувати собою заради держави. Однак наголошує на тому, що любов не може існувати поряд із ненавистю, тому що коли ненависть все більше заволодіває людиною, то перетворює любов на егоїзм. Хоча митрополит зазначає, що свої права потрібно відстоювати, проте не ненавистю до інших, тому що часто є бажання своє бачення накинути іншим людям за допомогою насильства і терору²⁷⁰.

Шептицький вважав ще одною важливою консолідуючою думкою твердження про почуття солідарності з минулим. На його думку, зарозумілість молодих українців штовхає до зверхнього ставлення стосовно поглядів та досвіду старших. А, це спричиняє помилки у власних поглядах. Митрополит

²⁶⁷ Пастирське послання митр. Андрея Шептицького до духовенства та вірних з закликом до єдності й солідарності // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність*. Т. 2. Кн. 1. Львів 1998, 212-213.

²⁶⁸ Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 314.

²⁶⁹ Білецька К. (ред). *Національна ідея у суспільно-політичних поглядах та діяльності митрополита Андрея Шептицького // Модерна Українська нація: мова, історія, культура. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Львів 2016, 292.

²⁷⁰ Звернення митр. Шептицького п. з. *Слово до Української Молоді // Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність*. Т. 2. Кн. 1. Львів 1998, 358-359.

намагався нагадати їм, що в усіх сферах людського життя традиція є фундаментом майбутнього. Це можна простежити в процесі передачі традицій від одного покоління до іншого. Цей процес передачі, який напряду пов'язаний із минулим, прокладає шлях для нашого майбутнього²⁷¹.

Андрей Шептицький у контексті національної ідеї націоналізм, зокрема український, характеризував як з позитивного, так і з негативного боку і схвалював «християнський націоналізм». Він виступав за використання лише легальних способів боротьби за права українців Східної Галичини²⁷².

У 1934 р., коли відбувалися часті терористичні акції українських націоналістів та проводилися судові процеси над оунівцями, Шептицький опублікував звернення у «*Львівських Архієпархіальних відомостях*». Звернення «*Національна річниця*» стосувалося урочистостей Листопадового чину. Митрополит Андрей бажав злучити святкування Першого листопада і свята Всіх Святих і запропонував особливим чином згадати у молитвах всіх тих, що загинули на полях у боротьбі за українську волю²⁷³. Окрім того, Шептицький зазначає, що під час днів церковних святкувань до храмів приходять особи, котрі відійшли від тих засад та переконань, про які Церква навчає, від яких застерігає. Глава ГКЦ твердить, що таким людям не потрібно забороняти брати участь у богослуженнях, маючи при тому надію, що обряд та звичаї за допомогою Божої благодаті приведуть їх до внутрішньої духовної єдності²⁷⁴. Проте Шептицький зауважував, перед тими, хто захоче зробити із храму місце для гучних політичних демонстрацій, потрібно зачинити двері церков. Митрополит чітко вказував, що для засліплених осіб, котрі у богослуженнях вбачають лише зовнішню форму, а патріотизм проявляється лише на словах та гаслах, двері храмів будуть зачинені²⁷⁵. Таке звернення митрополита відображає його погляди

²⁷¹ Krawchuk A. *Christian Social Ethics in Ukraine: the legacy of Andrei Sheptytsky*. Edmonton – Ottawa – Toronto 1997, 137.

²⁷² Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 315.

²⁷³ Шептицький А. *Національна річниця* // *Львівські Архієпархіальні відомості* 11 (1934) 220-221.

²⁷⁴ Шептицький А. *Національна річниця*, 220-221.

²⁷⁵ Там само, 220-221.

стосовно підходу до національних питань, національної складової душпастирської місії ГКЦ²⁷⁶.

Багато політичних діячів міжвоєнного часу визнавали митрополита прихильником соборницької та об'єднуючої ідеї українського народу. Саме тому директор Генерального Інституту Католицької Акції д-р. Маркіян Дзерович відзначав намагання Шептицького зменшити міжусобиці серед українців Східної Галичини та привести їх до цілковитого об'єднання як політичного, так і релігійного²⁷⁷.

Андрей Шептицький у нелегких умовах польської окупації зміг зміцнити ГКЦ та підняти її авторитет серед українського населення східних теренів Галичини. Таким чином ГКЦ стала консолідуючим чинником національного життя²⁷⁸.

Підсумовуючи, потрібно сказати, що у міжвоєнний час у Східній Галичині діяло багато легальних політичних організацій різного спрямування: національно-демократичні, соціалістичні, консервативні та християнські. З іншого боку, свою діяльність проводили і нелегальні політсили: комуністи та націоналісти. Митрополит Шептицький, який очолював ГКЦ у цей період, часто виступав із критикою тих політсил, діяльність яких суперечила християнському вченню чи втягувала Церкву у політичну діяльність. Зокрема, діяльність ФНС викликала у митрополита багато запитань, тому що їхні засади часто суперечили вченню Католицької Церкви. Окрім того, конфлікт посилювався ще тим, що деякі священослужителі брали участь у діяльності партії, чого Шептицький не міг дозволити. Непрості відносини були і з ОУН, так як націоналісти часто мали негативний вплив на українську молодь і проводили терористичну діяльність, яка, у свою чергу, призвела до загибелі відомого педагога та директора гімназії Івана Бабія, смерть якого для митрополита стала визначальною в його

²⁷⁶ Гентош Л. *Митрополит Шептицький*, 316.

²⁷⁷ Лист директора Генерального Інституту Католицької Акції Маркіяна Дзеровича до митр. Андрея Шептицького про роль у релігійному та політичному об'єднанні народу // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність*. Т. 2. Кн. 2. Львів 1999, 870.

²⁷⁸ Марчук В. *Церква, духовність, нація. Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст.* Івано-Франківськ 2004, 186.

конфронтації із оунівцями. Також митрополит не підтримував комуністичні течії, а сам комунізм вважав найбільшою загрозою того часу. Попри те, Шептицький виявляв також прихильне ставлення до УНДО, яка займала помірковані позиції у політичній діяльності, зокрема намагалася знайти спільну мову з польським урядом. Митрополит також підтримував діяльність консервативних течій, мав добрі відносини з ідеологом українського консерватизму – В'ячеславом Липинським. Окрім того, Шептицький був причетним до заснування та розвитку християнської, надпартійної організації – Українського Католицького Союзу, яка була утворена в ході проведення Католицької Акції. У непростий міжвоєнний час митрополит Андрей шукав певних засад, на котрих можна об'єднати український народ Східної Галичини. Такими консолідуючими принципами було збереження мови і традиції народу. Звертаючись до молоді, митрополит наголошував на важливості патріотизму, який існує поряд з любов'ю до інших. Також митрополит закликав молодь зберігати традиції і передавати їх наступним поколінням. Для Шептицького важливою була національна ідея, яка б проявлялася у християнському націоналізмі.

ВИСНОВКИ

Перша світова війна ознаменувала розпад великих імперій і дала можливість народам Європи боротися за незалежність своїх земель. Зокрема, у такій ситуації опинилися українці Східної Галичини, котрі після розпаду Австро-Угорщини бачили перспективу утворення власної незалежної держави, однак у війні проти польського війська об'єднані сили українців східної частини Галичини та Наддніпрянщини зазнали поразки. Поляки окупували Східну Галичину, а невдовзі Рада Амбасадорів офіційно прийняла рішення про передачу цих земель до складу Другої Речі Посполитої.

Після окупації польська влада почала впроваджувати асиміляційну та колонізаційну політику на території Східної Галичини. Поляки утискали в правах місцеве населення, перешкоджали розвиткові української культури та освіти. Оскільки Друга Річ Посполита була державою, що складалася переважно з римо-католиків, то політика влади надавала більші права Римо-Католицькій Церкві. ГКЦ часто недоотримувала фінансування від держави, влада намагалася обмежити вживання української мови у церковних документах; спостерігалися явища арештів греко-католицького духовенства, монашества, яким інкримінували пропагування національної ідеї.

ГКЦ у міжвоєнний період мала великий авторитет серед українського населення Східної Галичини. Це було зумовлено діяльністю митрополита Андрея Шептицького, спрямованою на різні сфери людського життя. Він не орієнтувався лише на духовний розвиток населення, а бажав його культурного, освітнього та фінансового піднесення. Тому він звертався до духовенства, закликаючи допомагати в розвитку культурно-освітньої сфери.

Шептицький розумів, що в умовах бездержавності та поділу українського політичного табору, потрібно частково брати на себе відповідальність за майбутнє українського народу. Він, як великий авторитет Церкви та народу, вирішує під час закордонної поїздки у 1920-1923 рр. порушити питання про державно-політичний статус Східної Галичини. Тодішня неоднорідна політична ситуація складалася не на користь позитивного вирішення українського питання.

Митрополит Андрей відвідав багато провідних європейських держав, Канаду та США, однак високопосадовці та послы цих країн не запевнили Шептицького у реальній допомозі стосовно впливу на надання незалежності Східній Галичині.

Після остаточного входження Східної Галичини до складу Другої Речі Посполитої митрополит Андрей почав налагоджувати контакти з новою польською владою. Попри часто непрості відносини з польськими високопосадовцями, Шептицький зумів стати гідним представником українського суспільства Східної Галичини у перемовинах, ставав на захист прав та інтересів українців. Глава ГКЦ розумів, що українські політики не мають такого авторитету в польського уряду, тому мусив здебільшого самотужки відстоювати права своїх вірян. Якщо до 1930 р. Шептицький мав часті зустрічі з представниками польської влади, то після каральної акції «пацифікації», став обережним у своїх відносинах з поляками, тому що побачив у владних структурах небажання йти на поступки українцям, а, навпаки, відчув загострення і так непростой політичної ситуації.

Митрополит Андрей розчарувався у польській владі і зрозумів, що потрібно допомагати розвитку освіти, адже вважав, що молоді та освічені українці зможуть змінити політичну ситуацію в Східній Галичині та домогтися від влади більше прав і свобод. Шептицький усіляко сприяв українській освіті, у тому числі й підпільному університету у Львові та Богословській академії. Глава ГКЦ до того ж закликав і священників, які часто відгукувалися на прохання митрополита та українських освітян.

У той же час у Східній Галичині існувала низка партій та організацій, котрі різнилися за своєю структурою та діяльністю. Політичні сили, які визнавалися польським урядом, намагалися за допомогою парламентаризму боротися за врегулювання політичної ситуації, за надання більших свобод для українців. Окрім того, існували нелегальні організації націоналістичного та деякі соціалістичного напрямів. Націоналісти використовували терористичні методи боротьби як засоби для досягнення політичних цілей, які полягали у зменшенні впливу польської влади у Східній Галичині.

ГКЦ, а зокрема митрополит Андрей, часто мав суперечки як з представниками окремих політичних сил, так і з самими партіями. Деякі організації порушували усталені християнські принципи, на що Шептицький не міг змовчати. Митрополит не хотів, щоб політики використовували християнство для власних політичних цілей. Попри це, митрополит Андрей розумів важливість діяльності «здорових» політичних сил, котрі б, з одного боку, не були вороже налаштованими до релігії, а з іншого – стали важливими представниками української меншини у перемовинах з польською владою. Шептицький намагався підтримувати політичні сили й організації національно-демократичного та консервативного спрямування, оскільки сам розумів, що силові та радикальні методи боротьби не дають своїх плодів, а лише загострюють міжнетнічну ситуацію в Східній Галичині.

Шептицький, бачивши поділ серед народу, вважав необхідним об'єднати українців та окреслити спільні ідеї, які б стосувалися кожного. Концепція Шептицького стосовно об'єднання народу полягала у відродженні української мови у богослуженнях, збереженні традицій минулого, «здоровому» патріотизмі, який не закривається в егоїстичному баченні світу, а є відкритим до взаємоповаги до інших.

Характеризуючи джерела, використані у магістерській праці, треба сказати, що ключову роль для розуміння ставлення Шептицького до політичних викликів міжвоєнного часу складають листування митрополита з відомими релігійними діячами та політиками, а також послання митрополита з приводу важливих суспільних подій та процесів того часу.

Міжвоєнна періодика Східної Галичини, використана в праці, дає змогу зрозуміти політичні процеси, які відбувалися в тогочасному суспільстві. У газетах, таких як: «Мета», «Нова Зоря» та «Нива» часто представлені звернення митрополита Шептицького та греко-католицького духовенства до мирян стосовно нових суспільних викликів; постанови, у яких вказувалося, як християнин повинен вчиняти в певних життєвих ситуаціях.

Монографії та дослідження таких авторів, як Ліліани Гентош, Адама Кубасіка, Станіслава Стемпеня та інших істориків, становлять важливу роль у критичному аналізі основних аспектів діяльності Шептицького в міжвоєнний період. Книги цих дослідників представляють як загальну картину життя тогочасного суспільства, так і роль митрополита Андрея в налагодженні політичних відносин між українцями та польською владою.

Попри те, що в роботі присутня польськомовна література, частина монографій та досліджень польських істориків залишилася не використана, оскільки вони знаходяться у польських університетських та публічних бібліотеках.

У магістерській роботі ми охарактеризували роль митрополита Шептицького у врегулюванні політичної ситуації міжвоєнного періоду Східної Галичини. Зазначили обставини переговорів та дискусії, які часто під час них поставали. Митрополит Андрей був главою ГКЦ, графом, раніше депутатом австро-угорського парламенту, тому він уже мав деякий хист до переговорів. Тому, попри те, що часто польські високопосадовці не дослухалися до пропозицій Шептицького, все ж він зумів зробити добрий розголос українських проблем на тогочасній політичній арені.

Також у праці критично проаналізували вплив Шептицького на польсько-українські суспільно-політичні відносини. Попри напружену повоєнну ситуацію, у якій опинилися українці та поляки, митрополит часто звертав увагу на суспільні виклики, які потребували вирішення. Він не мовчав на злочини, а відверто вказував на гріх, не боячись осудження, попри те, що це часто коштувало йому немалих зусиль.

Охарактеризувавши ставлення митрополита Андрея до українського політикуму, потрібно сказати, що Шептицький ніколи не агітував за певну партію. Він підтримував ті організації, які були демократичними та консервативними у своїх проявах. Попри підтримку партій, це не виключало інколи критики митрополитом відносно порушень суспільних чи християнських норм.

Систематизувавши знання про формування політичних поглядів митрополита, потрібно сказати, що митрополит, перш за все, не бачив себе політиком, а радше душпастирем, котрий переживає не лише за духовний стан своїх вірних, а також за їхні національні інтереси. Він завжди був проти, щоб духовенство брало участь у політиці та політичних партіях, тому й сам ніколи не був членом жодної політсили.

Прослідкувавши формування концепції консолідації українського народу в поглядах Андрея Шептицького, варто зазначити, що Галицький митрополит розумів важливість ідеї, які б об'єднували українців. Тому він закликав берегти традиції, бути патріотами, але з повагою ставитися до інших народів, що у свою чергу, дозволило зменшити внутрішньоукраїнські міжусобиці.

Узагальнюючи особливість діяльності Галицького митрополита у східногалицькому політичному русі, потрібно сказати, що Шептицький відіграв велику роль у представленні інтересів українців на міжнародній політичній арені та перед державною верхівкою влади.

Для сучасного покоління українців надзвичайно важливо мати авторитет, який би міг вказати на тогочасні виклики. В історії ГКЦ таким прикладом є постать митрополита Шептицького. Його послання, написані ще сто років тому, зараз є дуже актуальними. Адже, окрім плекання чеснот та духовного розвитку, він зважав на суспільні проблеми, повчав, як християни повинні на них реагувати. Зважаючи, що Шептицький був багатогранною особою, не можна оминати його лідерського хисту, що полягав у відповідальності за своїх вірних та відстоюванні їхніх прав і свобод у державі.

Андрей Шептицький для ГКЦ є колосальним джерелом знань та мудрості, особу та діяльність якого необхідно все більше вивчати. Його заслуги для Церкви та українського народу є надзвичайно великі. У цій праці було досліджено лише один аспект із діяльності митрополита – «політичний», проте він був багатогранною особистістю, котра завжди дбала про Церкву та народ, реагувала на виклики свого часу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

АРХІВНІ ДОКУМЕНТИ

1. Державний архів Львівської області (далі ДАЛО), ф. 110: *Львівське міське староство, м. Львів Львівського воєводства*, оп. 3, спр. 1643: «Справа про конфіскацію №9, 12, 15, 16, 17, 18, 20, 23, 3 української прогресивної газети “Праця”».
2. ДАЛО, ф. 243: *Львівська міська команда державної поліції, м. Львів львівського воєводства*, оп. 1, спр. 70: «Характеристики діяльності КПЗУ, КПП та інших партій».
3. ДАЛО, ф. 271, оп. 1, спр. 796: «Слідча справа стосовно українських курсів “Вищої освіти” / таємний університет і технічні курси у Львові».
4. ДАЛО, ф. 271: *Дирекція поліції у Львові Львівського воєводства*, оп. 1, спр. 309: «Слідча справа стосовно діяльності “Українського народного союзу в Станіславові”».
5. Центральний державний історичний архів, м. Львів (далі ЦДІАЛ), ф. 206: *Українське педагогічне товариство “Рідна школа”, м. Львів*, од. зб. 1711: «Прохання про прийняття учениць до інституту св. Ольги у м. Львові».
6. ЦДІАЛ, ф. 310: *Український університет у Львові*, оп. 1, спр. 139: «Реферат невстановленого автора “Про технічний факультет Українського університету у Львові”».
7. ЦДІАЛ, ф. 344: *Українське національно-демократичне об’єднання (УНДО), м. Львів*, оп. 1, спр. 3: «Положення про мету і завдання УНДО. Довідка про організаційний устрій УНДО».
8. ЦДІАЛ, ф. 358: *Шептицький Андрей (Роман-Марія-Александр), граф, митрополит Галицький греко-католицької Церкви, архистископ Львівський, єпископ Кам’янець-Подільський, культурний і церковний діяч, меценат, дійсний член НТШ*, оп. 1, спр. 231: «Листування Шептицького А. з Войнаровським Т.».
9. ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 1, спр. 271: «Листи від Осипа Кладочного».

10. ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 1, спр. 284: «Листи від кореспондентів з прізвищами на літери “Куб” – “Кул”».
11. ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 1, спр. 574: «Листи митрополита Шептицького до духовних та світських осіб в Польщі та за кордоном по суспільно-політичним, фінансовим та особистим питанням».
12. ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 2, спр. 292: «Листування Шептицького А. з кореспондентами з прізвищами на літери “Ли”».
13. ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 2, спр. 35: «Листи Шептицького А. до генерального прокурора ЧСВВ у Римі о. Давида А., Шембек С. та ін.».
14. ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 3, спр. 116: «Лист секретаря Східної Конгрегації в Римі кардинала Чезаріні Й. до Шептицького А. з приводу смерті Фьодорова Л».
15. ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 3, спр. 48: «Листи, донесення, рішення та інші документи про переслідування греко-католицьких священників і депутатів Волинського клубу соціалістів і групи “Визволення” польською владою».
16. ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 3, спр. 57: «Листування з папською нунціатурою у Варшаві і Станіславівським єпископом Хомишиним в справі заключення Конкордату між Польщею та Ватиканом».
17. ЦДІАЛ, ф. 408, оп. 1, спр. 592: «Декларація, листування, скарги та ін. документи про діяльність Українського народно-демократичного об’єднання (УНДО)».
18. ЦДІАЛ, ф. 408: *Греко-католицький митрополичий ординаріат, м. Львів*, оп. 1, спр. 11: «Звернення до віруючих Східної Галичини у зв’язку з закриттям церков на Радянській Україні, в Білорусії та РСФРР».
19. ЦДІАЛ, ф. 408, оп. 1, спр. 61: «Справа про притягнення до судової відповідальності віцеканцлера митрополичої консисторії Блозовського М. за підтримку поглядів організованої комісії “Фронту національної єдності”».
20. ЦДІАЛ, ф. 462: *Український горожанський комітет, м. Львів*, оп. 1, спр. 166: «Прохання до ректорату греко-католицької семінарії у м. Львові про

виділення приміщення “Український дім” для розміщення студентів українського університету».

21. ЦДІАЛ, ф. 852: *Бучко Іван (1891-1974), львівський греко-католицький єпископ*, оп. 1, спр. 12: «Листи єпископу Івану Бучку від товариств та окремих осіб».

ОПУБЛІКОВАНІ ДОКУМЕНТИ

22. Звернення митр. Андрея Шептицького до вірних про важливість організації Католицького Союзу, опубліковане в часописі “Нива” (ред.) // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність*. Т. 2. Кн. 2. / упоряд. Гайова О, Кравчук А. Львів 1999.
23. Звернення митр. Андрея Шептицького та ін. єпископів до духовенства й вірних про вибори до громадських рад (ред.) // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність*. Т. 2. Кн. 1. / упоряд. Гайова О, Кравчук А. Львів 1998.
24. Звернення митр. Шептицького п. з. *Слово до Української Молоді* (ред.) // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність*. Т. 2. Кн. 1. / упоряд. Гайова О, Кравчук А. Львів 1998.
25. Звернення митр. Шептицького у зв’язку з закриттям церков на Рад. Україні, Білорусії та РСФСР // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і церковна єдність*. Т. 1. Львів 1995.
26. Звіт митр. Андрея Шептицького для о. Дженоккі про стан Львівської Архиепархії (ред.) // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Листування*. Т. 2. Кн. 2. / упоряд. Гайова О, Кравчук А. Львів 1999.
27. Із статті митр. Шептицького *Дві ментальності (православна і католицька)* (ред.) // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і*

- діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і церковна єдність. Т. 1. / упоряд. Кравчук А., Гайова О. Львів 1995.
28. Інтерв'ю митр. Андрея Шептицького з представниками львівської укр. преси про організацію Католицького Союзу (ред.) // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність*. Т. 2. Кн. 2. / упоряд. Гайова О, Кравчук А. Львів 1999.
29. Королевський К. *Митрополит Андрей Шептицький (1865-1944)*, 2-ге вид. Львів 2015.
30. Липинський В. (ред.). *Архів. Том 7. Листи О. Назарука до В. Липинського*. Філадельфія 1976.
31. *Липинський та його доба: Книга друга*. / упоряд. Осташко Т., Терещенко Ю. Київ 2010.
32. Лист директора Генерального Інституту Католицької Акції Маркіяна Дзеровича до митр. Андрея Шептицького про роль у релігійному та політичному об'єднанні народу (ред.) // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність*. Т. 2. Кн. 2. / упоряд. Гайова О, Кравчук А. Львів 1999.
33. Лист митр. Андрея Шептицького до о. [Тита Войнаровського] про місії й конференції в Бельгії, Голландії, Америці та збір коштів на місійну й добродійну діяльність (ред.) // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Листування*. Т. 2. Кн. 2. / упоряд. Гайова О, Кравчук А. Львів 1999.
34. Лист митр. Андрея Шептицького до редактора газети “Діло” Дмитра Левицького з визнанням заслуг газети перед народом (ред.) // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність*. Т. 2. Кн. 2. / упоряд. Гайова О, Кравчук А. Львів 1999.

35. Лист Президента Генерального Інституту Католицької Акції д-ра Маркіяна Дзеровича про організаційний стан Католицької Акції на території Греко-Католицької Галицької Провінції, переданий митр. Андрею Шептицькому для представлення Святійшому Отцю (ред.) // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність*. Т. 2. Кн. 2. / упоряд. Гайова О, Кравчук А. Львів 1999.
36. Онацький Є. *У вічному місті. Записки українського журналіста. Т. II. Роки 1931-1932*. Торонто 1981.
37. Онацький Є. *У вічному місті. Записки українського журналіста. Т. III. 1933 рік*. Торонто 1985.
38. Онацький Є. *У вічному місті. Записки українського журналіста. Т. IV. 1934 рік*. Торонто 1989.
39. Пастирське послання митр. Андрея Шептицького до духовенства та вірних з закликом до єдності й солідарності (ред.) // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність*. Т. 2. Кн. 1. / упоряд. Гайова О, Кравчук А. Львів 1998.
40. Пастирське послання митр. Андрея Шептицького *Осторога перед загрозою комунізму* (ред.) // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність*. Т. 2. Кн. 1. / упоряд. Гайова О, Кравчук А. Львів 1998.
41. Сліпий Й. (ред.). *Спомини*. Львів-Рим 2014.
42. Слово митр. Андрея Шептицького до молоді, виголошене в часі свята “Українська молодь Христові” (ред.) // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність*. Т. 2. Кн. 1. / упоряд. Гайова О, Кравчук А. Львів 1998.

43. Спільне пастирське Послання митр. Андрея Шептицького та ін. єпископів з приводу т. зв. “пацифікації” українського народу польськими цивільними властями (ред.) // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність*. Т. 2. Кн. 1. / упоряд. Гайова О, Кравчук А. Львів 1998.
44. Спільне пастирське послання Митрополита Андрея та єпископату Галицької церковної провінції до духовенства і вірних про важливість організації Католицької Акції // *Митрополит Андрей Шептицький. Пастирські послання. 1905-1944*. Т. 4. / перекл. Тереховський Р. та ін. / упоряд. Гайова О., Тереховський Р. Львів 2014.
45. Фрагмент зі статті *Психологія Унії* (ред.) // *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність: док. і мат. 1899-1944. Церква і церковна єдність*. Т. 1. / упоряд. Кравчук А., Гайова О. Львів 1995.
46. Шептицький А. *Хто винен?* // *Твори морально-пасторальні*. Рим 1983.
47. Шептицький А. *Вступне слово до пастирського послання еспанських єпископів* // *Твори морально-пасторальні*. Рим 1983.
48. Шептицький А. *За єдність святої віри, церкви і нації. Пропатанда відступства (письма-послання Митрополита Андрея)*. Львів 1991.
49. Шухевич С. *Моє життя. Спогади*. Лондон 1991.
50. *Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Rzymie dnia 10 lutego 1925 r. (ratyfikowany zgodnie z ustawą z dnia 23 kwietnia 1925 r.)* [PDF] // *Dziennik Ustaw* 72 (1925).
51. *Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r.* [PDF] // *Dziennik Ustaw* 30 (1935).
52. *Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. - Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* [PDF] // *Dziennik Ustaw* 44 (1921).

ПЕРІОДИКА

53. “Святій справі не можна служити закрівавленими руками!”. Всеопр. Митрополит Кир Андрей осуджує терор О.У.Н. // *Мета* 31 (1934) 1.

54. *Андрей Александер Роман Шептицький. Митрополит Галицький. З приводу Його 30-ліття на митрополичім престолі у Львові // Нова Зоря 6 (1930) 1.*
55. *Виховуймо молодь у тверезості // Нова Зоря (1927) 1-2.*
56. *Громницький І. та ін. Наша молодіж – наша будучність // Нива 5 і 6 (1920) 155-156.*
57. *Дві нормалізації між якими існує зв'язок // Мета 40 (1936) 2.*
58. *Дзерович Ю. Митрополит – Меценат // Богословія 1-2 (1926) 74.*
59. *Духовенство і вибори // Нова Зоря (1928) 1.*
60. *Культурно-освітня праця серед українського робітництва // Робітничий голос 4 (1939) 3.*
61. *Левицький К. Організація міста Львова мусить стати живим осередком // Діло 188 (1937) 1-2.*
62. *Митрополит Андрей і українська наука // Богословія 11 (1976) 153.*
63. *Народня освіта чи польонізація // Діло 26 (1923) 2.*
64. *Наша організація // Нова Зоря 35 (1926) 1.*
65. *Недоля українського шкільництва // Діло (1923), 1.*
66. *Ненависть польської душі // Діло 26 (1918) 1.*
67. *Пастирське послання митр. Андрея Шептицького Осторога перед загрозою комунізму // Львівські Архиспархіяльні Відомості 7-9 (1936) 81-98.*
68. *Просвіта і духовенство // Нова Зоря 95 (1928) 1-2.*
69. *Українська проблема. Інтерв'ю з Преосв. Григорієм Хомшином // Нова Зоря 9 (1933) 1.*
70. *Швайлер А. Духовенство й соціальна скрута // Нова Зоря 15 (1930), 1.*
71. *Шептицький А. В справі виборів // Львівські Архиспархіяльні Відомості 1 (1928) 2.*
72. *Шептицький А. Звернення митр. Андрея Шептицького до вірних про важливість організації Католицького Союзу, опубліковане в часописі “Нива” // Нива 10 (1930) 261-263.*

73. Шептицький А. *Національна річниця* // *Львівські Архієпархіальні відомості* 11 (1934) 220-221.
74. Шептицький А. *Послання до духовенства й вірних «Про Церкву» (з нагоди річниці коронування Святішого Отця Пати Пія XI)* // *Львівські Архієпархіальні Відомості* 1 (1936) 7-9.
75. Шептицький А. *Український католицький союз і політика* // *Мета* (1932) 1.
76. *Що таке Український католицький союз? Розмова Високопреосвященного митрополита Андрея з представниками української преси* // *Діло* 242 (1930) 1.
77. *Ukrainian Catholic leader visits capital* // *The Evening Star (Washington)* 28, 331 (1921) 17.

ЛІТЕРАТУРА

78. Алексієвець М. – Парнета О. (ред.). *Український вектор у східній політиці Другої Речі Посполитої. Інкорпорація Східної Галичини та полонізація українців краю* // *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць*. Число II, серія «Україна-Європа-Світ: історико-політичні та гуманітарні аспекти розвитку», вип. 5. Тернопіль 2011, 4.
79. Баб'як А. *Подвиг митрополита Андрея Шептицького як Апостольського візитатора для українців (1920-1923) і його взаємини з урядом Польщі, Тренто-Больцано* 2013.
80. Беген О. (ред.). *Католицька Акція як мирянських рух в Українській Греко-Католицькій Церкві (1930-1939 роки)* // *Ковчег. Науковий збірник із церковної історії*. Число V. Львів 2007, 251-252.
81. Білас Я. *Боротьба митрополита Андрея Шептицького за утвердження ЗУНР (1918-1923 рр.)* // *Українське релігієзнавство*. Вип. 22. Львів 2002, 110.
82. Білецька К. (ред.). *Національна ідея у суспільно-політичних поглядах та діяльності митрополита Андрея Шептицького* // *Модерна Українська*

- нація: мова, історія, культура. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 16 березня 2016 р.* Львів 2016, 292.
83. Бліндер Н. (ред.). *Андрей Шептицький і Український Католицький Союз // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: «Історія». Тернопіль, 109-111.*
84. Васьків А. – Васьків Л. (ред.). *Митрополит Андрей Шептицький про теоретичні засади політики // Соціогуманітарні проблеми людини. Вип. 8. Львів 2015, 42-45.*
85. Васюта І. *Політична історія Західної України: (1918-1939).* Львів 2006.
86. Верига В. *Визвольні змагання в Україні 1914-1923 рр.* Львів: Місіонер 1998.
87. Виздрик В. (ред.). *Встановлення польської адміністрації в Галичині на початку 20-их років ХХ століття // Грані: науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. Вип. 8. Дніпро, 158.*
88. Вісин В. та ін. *Проект «Україна». Галичина та Волинь у складі міжвоєнної Польщі / упоряд. М. Литвин. Харків 2017.*
89. Гаврилів І. *Західна Україна у 1921-1941 роках: нарис історії боротьби за державність.* Львів 2012.
90. Гайковський М. (ред.). *Розвиток Греко-католицької церкви під час митрополитства А. Шептицького // Історія релігії в Україні. Т. 4, серія «Католицизм». Київ 2001, 421.*
91. Гайова О. – Перун М. *На скелі віри.* Львів 2019.
92. Гентош Л. *Ватикан і виклики модерності: східноєвропейська політика папи Бенедикта XV та українсько-польський конфлікт у Галичині, 1914-1923.* Львів 2006.
93. Гентош Л. *Митрополит Шептицький 1923-1939: випробування ідеалів.* Львів 2015.

94. Гентош Л. *Ставлення митрополита Андрія Шептицького до Польщі та поляків // Мойсей українського духа. Науково-мистецьке видання / Михайлюк О. Львів 2015, 249.*
95. Гунчак Т. *Україна: перша половина ХХ століття. Нариси політичної історії. Київ 1993.*
96. Дейвіс Н. *Боже ігрище. Історія Польщі / перекл. Тарашук П. Київ 2008.*
97. Демчишак Р. «Нормалізаційна» угода 1935 р. як тест на визначення політичної природи легальних українських політичних партій Західної України // *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. Вип. 22. Львів 2010, 11-12.*
98. Дильонгова Г. (ред.). *Історія Польщі: 1795-1990 / перекл. Кірсенко М. Київ 2007.*
99. Єгрешій О. *Історія конфлікту польського посла Броніслава Войцеховського і митрополита Андрія Шептицького в 1938 р. // Галичина. Пркарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Серія «Історична біографістика». Івано-Франківськ 1997, 150.*
100. Зайцев О. – Беген О. – Стефанів В. (ред.). *Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920-1930-ті роки). Львів 2011.*
101. Зайцев О. *Українська народна трудова партія (1919-1925) // “Україна Модерна”: Міжнародний інтелектуальний часопис. Число VII. Львів 2002, 12-13.*
102. Зайцев О. *Український інтегральний націоналізм (1920-1930-ті роки). Київ 2013.*
103. Зашкільняк Л. – Крикун М. *Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів 2002.*
104. Земба А. (ред.). *Митрополит Андрій Шептицький і уряд II Речі Посполитої Польщі у 1923-1939 рр. // Метрополія слугі Божому Андрєві у п'ятидесятиріччя його смерті. Нью-Йорк 1996.*

105. Іщук-Пазуняк Н. (ред.). *Дмитро Паліїв – громадсько-політичний діяч і публіцист. 1920-1939 роки // Дмитро Паліїв: життя і діяльність. Збірник праць і матеріалів.* Львів 2007.
106. Кліш А. (ред.). *Українська християнська організація: структура, форми та методи діяльності (1925-1930 рр.) // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія «Історія, міжнародні відносини», вип. 9.* Тернопіль 2012, 324-325.
107. Козленко С. (ред.). *«Творчий націоналізм» Миколи Шлемкевича // Військово-науковий вісник. Вип. 27.* Львів 2017, 36.
108. Красівський О. *За українську державу і церкву. Громадська та суспільно-політична діяльність митрополита Андрея Шептицького в 1918-1923 рр.* Львів 1996.
109. Крохмалюк В. (ред.). *З моїх спогадів // Дмитро Паліїв: життя і діяльність. Збірник праць і матеріалів.* Львів 2007.
110. Кубійович В. *Західні Українські Землі в межах Польщі 1920-1939 (Етнографічні відношення).* Чикаго-Нью-Йорк 1963.
111. Лащик Н. (ред.). *Ставлення італійської громадськості до проблем українського темного університету у Львові, очолюваного Василем Щуратом // Україна і Ватикан. Українсько-ватиканські відносини в контексті суспільних і міжконфесійних проблем. Серія «Збірники і наукові праці». Вип. 1.* Івано-Франківськ-Київ 2008, 423-427.
112. Лехнюк Р. *На порозі модерного світу: українські консервативні середовища в Галичині в першій чверті ХХ століття.* Львів 2019.
113. Липинський В. *Універсалізм у хліборобській ідеології // Консерватизм. Антологія. / упоряд. Проценко О., Лісовий В.* Київ 1998, 120-121.
114. Литвин В. *Україна: міжвоєнна доба (1921-1938 рр.).* Київ 2003.
115. Марунчак М. (ред.). *Дмитро Паліїв у моїх спогадах // Дмитро Паліїв: життя і діяльність. Збірник праць і матеріалів.* Львів 2007.

116. Марчук В. *Церква, духовність, нація. Українська Греко-Католицька Церква в суспільному житті України ХХ ст.* Івано-Франківськ 2004.
117. Мищишин І. *Митрополит Андрей Шептицький як меценат української культури та шкільництва // Митрополит Андрей Шептицький.* Серія «Видатні українці», вип. 7. Львів 2016, 208.
118. Мудрий В. (ред.). *Змагання за українські університети в Галичині.* Львів – Нью-Йорк 1999.
119. Мудрий В. *Український Університет у Львові (1921-1925).* Нюрнберг 1948.
120. Новіцька Ю. (ред.). *Національна політика Другої Речі Посполитої // Інтермарум: історія, політика, культура.* Вип. 1, 234.
121. Пасіцька О. (ред.). *Українські політичні партії та громадські організації Галичини: від політичних впливів до співпраці (20-30-ті роки ХХ ст.) // Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість.* Вип. 9. Львів 2016, 71-76.
122. Пасіцька О. *“Львівський Манчестер” і “Галицька Каліфорнія”: соціально-економічна діяльність українців Галичини (20-30-ті роки ХХ ст.).* Львів 2019.
123. Пасіцька О. *Андрей Шептицький у контексті суспільно-економічного розвитку Галичини 20-30 років ХХ ст. // Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету ЦГКЦ «Добрый Пастир».* Збірник наукових праць. Серія «Богослов'я», вип. 8. Івано-Франківськ 2015, 72.
124. Патер І. (ред.). *Політична і дипломатична діяльність В'ячеслава Липинського: галицькі сюжети // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Збірник наукових праць.* Вип. 18. Львів 2009, 458-459.

125. Пахолюк Р. (ред.) *Реформа богословської освіти в Галичині (1929-1944 рр.)* // *Педагогічний альманах: збірник наукових праць*. Вип. 16. Херсон 2006, 279.
126. Пилипів І. (ред.). *Греко-Католицька Церква в консолідації Української нації Східної Галичини у першій половині двадцятих років ХХ століття* // *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. Київ 2012, 288.
127. Понятишин П. (ред.). *Українці у Вільному Світі: ювілейна книга УНСоюзу з нагоди 60-річчя, 1894-1954*. Джерзі Ситі 1954.
128. Руккас А. та ін. (ред.). *На бій за волю. Перемога через поразки. Україна у війнах і революціях 1914-1921 років*. Харків 2016.
129. Савченко О. (ред.). *Польські репресії проти народу Галичини у 30-х рр. ХХ ст.* // *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Львів 2010, 146.
130. *Святе Письмо Старого та Нового Завіту. Повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, араміїськими та грецькими текстами* / перекл. Хоменко І. Львів 2007.
131. Скакун Р. *«Паціфікація»: польські репресії 1930 року в Галичині*. Львів 2012.
132. Скакун Р. *Життя в тіні великого митрополита: брат Йосиф Гродський і його спогади*. Львів 2020.
133. Скіра Ю. (ред.). *Позиція Греко-Католицької Церкви у змаганнях за вищу освіту в Галичині у 1900-1939 роках* // *Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. Вип. 9. Львів 2016, 83.
134. Стемпень С. (ред.). *Критика терору як методу вирішення національних і політичних конфліктів у пастирській науці митрополита Андрея Шептицького* // *Наукові записки Українського Католицького Університету*. Число II, серія «Історія», вип. 1. Львів 2010, 194.
135. Стефанів В. (ред.). *Дискусія між Греко-Католицькою Церквою та Організацією Українських націоналістів про актуальні проблеми розвитку*

- українського суспільства в 1920-х-1930-х роках // Український визвольний рух. Науковий збірник. Серія «Історія УВО та ОУН у 1920-1939 роках», вип. 12. Львів 2008, 33-34.*
136. Турій О. (ред.). Політичні аспекти діяльності митрополита Андрея Шептицького // *Ковчег. Науковий збірник із церковної історії. Число VII. Львів 2015, 279-280.*
137. Федевич К. *Галицькі українці у Польщі. 1920-1939 рр. (Інтеграція галицьких українців до Польської держави у 1920-1930-ті рр.).* Київ 2009.
138. Федик Л. (ред.). *Громадські та політичні організації Галичини: етноконфесійні аспекти діяльності (20-30-ті рр. ХХ ст.) // Вісник Прикарпатського університету. Івано-Франківськ 2010, 134-135.*
139. Федик Л. (ред.). *Погляди митрополита Андрея Шептицького на геополітичне становище України // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Філософія. Соціологія. Політологія», вип. 5. Дніпро 2015, 179.*
140. Федина С. (ред.). *Дипломатичний хист митрополита Андрея Шептицького // Болісні травми минулого: історична правда та імперативи сумління. XVI Міжнародна наукова конференція студентів і молодих науковців 12-13 квітня 2013 року / упоряд. Кіт Я. Львів 2013, 10.*
141. Шеремета О. (ред.). *Спільне добро народу, держави і Церкви в розумінні митрополита А. Шептицького // Мультиверсум. Філософський альманах: Збірник наукових праць. Вип. 72. Київ 2008, 139.*
142. Шологон Л. (ред.). *Українське педагогічне товариство “Рідна школа” // Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис “Галичина”. Вип. 32. Івано-Франківськ 2019, 143.*
143. Behen O. (ред.). *Akcja Katolicka i ukraińskie organizacje katolickie w Małopolsce Wschodniej w okresie międzywojennym.* Lublin 2009.
144. Bonusiak A. *Lwów w latach 1918-1939: ludność - przestrzeń – samorząd.* Rzeszow 2000.

145. Grünberg K. – Sprengel B. (ред.). *Trudne sąsiedztwo: stosunki polsko-ukraińskie w X-XX wieku*. Warszawa 2005.
146. Kazymyra B. *Sheptyts'kyi and Ukrainians in Canada // Morality and Reality. The Life and Times of Metropolitan Andrei Sheptytskyi*. / у поряд. Magosci P. R. Edmonton 1989, 343-344.
147. Krawchuk A. *Christian Social Ethics in Ukraine: the legacy of Andrei Sheptytsky*. Edmonton – Ottawa – Toronto 1997.
148. Kubasik A. (ред.). *Arcybiskupa Andrzeja Szeptyckiego wizja ukraińskiego narodu, państwa i cerkwi*. Lwów – Kraków 1999.
149. Nowak M. *Dwa światy. Zagadnienie identyfikacji narodowej Andrzeja Szeptyckiego w latach 1865-1914*. Gdańsk 2018.
150. Piotrkiewicz T. (ред.). *Kwestia ukraińska w Polsce w koncepcjach pilsudczyzny 1926-1930*. Warszawa 1981.
151. Procko P. *Sheptyts'kyi and Ukrainians in the United States // Morality and Reality. The Life and Times of Metropolitan Andrei Sheptytskyi*. / у поряд. Magosci P. R. Edmonton 1989, 355.
152. Slusarczyk Sirka A. *Education and Philanthropy // Morality and Reality. The Life and Times of Metropolitan Andrei Sheptytskyi*. / у поряд. Magosci P. R. Edmonton 1989, 274-275.
153. Torzecki R. *Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923-1929*. Krakow 1989.
154. Torzecki R. *Sheptyts'kyi and Polish Society // Morality and Reality. The Life and Times of Andrei Sheptyts'kyi*. / у поряд. Magosci P. R. Edmonton 1989, 85.
155. Zięba A. *Sheptyts'kyi in Polish Public Opinion // Morality and Reality. The Life and Times of Metropolitan Andrei Sheptytskyi*. / у поряд. Magosci P. R. Edmonton 1989, 389.
156. Zięba A. *Ukraińcy w Kanadzie wobec polaków i Polski: (1914-1939)*. Krakow 1998.

ІНТЕРНЕТ-ДЖЕРЕЛА

157. *“Пацифікація” українців польською владою, або каральні акції в Галичині // Фотографії старого Львова* www.photo-lviv.in.ua (18.11.2021).
158. В’ятрович В. та ін. *Війна у війні. Україна та Польща – 100 років сусідства*. 19 грудня 2018 // *Збруч* zbruc.eu (19.12.2018).
159. Гентош Л. *Ставлення митрополита Андрея Шептицького до “пацифікації” 1930 р.* 12 листопада 2015 // *“Україна модерна”*: міжнародний інтелектуальний часопис uamoderna.com (19.11.2021).
160. Зайцев О. *Інтегральний націоналізм*. 1 серпня 2013 // *Zaxid.net* www.zaxid.net (30.11.2021).
161. Мельник І. *Проект Статуту для Галичини*. 20 листопада 2014 // *Збруч* zbruc.eu (19.11.2021).
162. Мельник І. *Рада амбасадорів про Галичину*. 13 березня 2013 // *Збруч* zbruc.eu (30.11.2021).
163. *Міжвоєнна Галичина / Святослав Липовецький*. 8 серпня 2021 // *Локальна історія* localhistory.org.ua (19.11.2021).
164. Терещук Г. *29 липня вшановують 155-річчя митрополита УГКЦ Андрея Шептицького. Чи був глава церкви політиком?* 29 липня 2020 // *Радіо Свобода Україна* radiosvoboda.org (22.10.2021).
165. Турій О. *Митрополит Шептицький і політика* 15 липня 2015 // *Збруч* zbruc.eu (22.11.2021).
166. *УНСоюз святкує 125 років: Фотофакт з історії, 1921* // *“Свобода”*: газета української діаспори www.svoboda-news.com (19.11.2021).
167. *Що поляки знають про незалежність 1918 року та Другу Річ Посполиту* // *Україно-польська медіа платформа* www.urmp.news (19.11.2021).

ДОДАТКИ

Додаток № 1

«Витяг із документа: “Конкордат Апостольської столиці з Другою Річчю Посполитою”, укладений 1925 року»²⁷⁹

1064

Dziennik Ustaw. Poz. 501.

№ 72.

K O N K O R D A T ZAWARTY POMIĘDZY STOLICĄ APOSTOLSKĄ A RZECZĄSPOLITĄ POLSKĄ.

W imię Przenajświętszej i Niepodzielnej Trójcy.

JEGO ŚWIĄTOBLIWOŚĆ PAPIEŻ PIUS XI
i
PREZYDENT RZECZYSPOLITEJ POLSKIEJ
STANISŁAW WOJCIECHOWSKI,

pragnąc określić stanowisko Kościoła Katolickiego w Polsce i ustalić zasady, które w godny i trwały sposób kierować będą sprawami kościelnymi na ziemiach Rzeczypospolitej,

postanowili zawrzeć Konkordat.

Wobec tego, Jego Świątobliwość Papież Pius XI i Prezydent Rzeczypospolitej Stanisław Wojciechowski, zamianowali swymi Pełnomocnikami,

OJCIEC ŚWIĘTY:

Jego Eminencję Najczcigodniejszego Kardynała, PIOTRA GASPARRI, Swego Sekretarza Stanu;

PREZYDENT RZECZYSPOLITEJ:

Jego Ekscelencję WŁADYSŁAWA SKRZYŃSKIEGO, Ambasadora Rzeczypospolitej Polskiej przy Stolicy Apostolskiej;

Profesora STANISŁAWA GRABSKIEGO, Posła na Sejm polski, byłego Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

PEŁNOMOCNICY powyżsi, po wymianie swych pełnomocnictw, powzięli postanowienia następujące, do których Wysokie Układające się Strony zobowiązują się odąd stosować.

ARTYKUŁ I.

Kościół katolicki, bez różnicy Obrządków, korzystać będzie w Rzeczypospolitej Polskiej z pełnej wol-

C O N C O R D A T ENTRE LE SAINT SIÈGE ET LA RÉPUBLIQUE DE POLOGNE.

Au nom de la Très-Sainte et Indivisible Trinité.

SA SAINTETÉ LE PAPE PIE XI
et
LE PRÉSIDENT DE LA RÉPUBLIQUE DE POLOGNE,
M. STANISLAS WOJCIECHOWSKI,

Animés du désir de déterminer la situation de l'Église Catholique en Pologne et d'établir les règles qui régiront d'une manière digne et stable les affaires ecclésiastiques sur le territoire de la République,

Ont décidé à ces fins de conclure un Concordat.

En conséquence, Sa Sainteté le Pape Pie XI et le Président de la République de Pologne, M. Stanislas Wojciechowski, ont nommé leurs Plénipotentiaires respectifs,

SA SAINTETÉ:

Son Eminence Révérendissime le Cardinal PIERRE GASPARRI, Son Secrétaire d'État;

LE PRÉSIDENT DE LA RÉPUBLIQUE:

Son Excellence M. LADISLAS SKRZYŃSKI, Ambassadeur de la République de Pologne près le Saint-Siège;

M. le Professeur STANISLAS GRABSKI, Député à la Diète de Pologne, ancien Ministre des Cultes et de l'Instruction Publique.

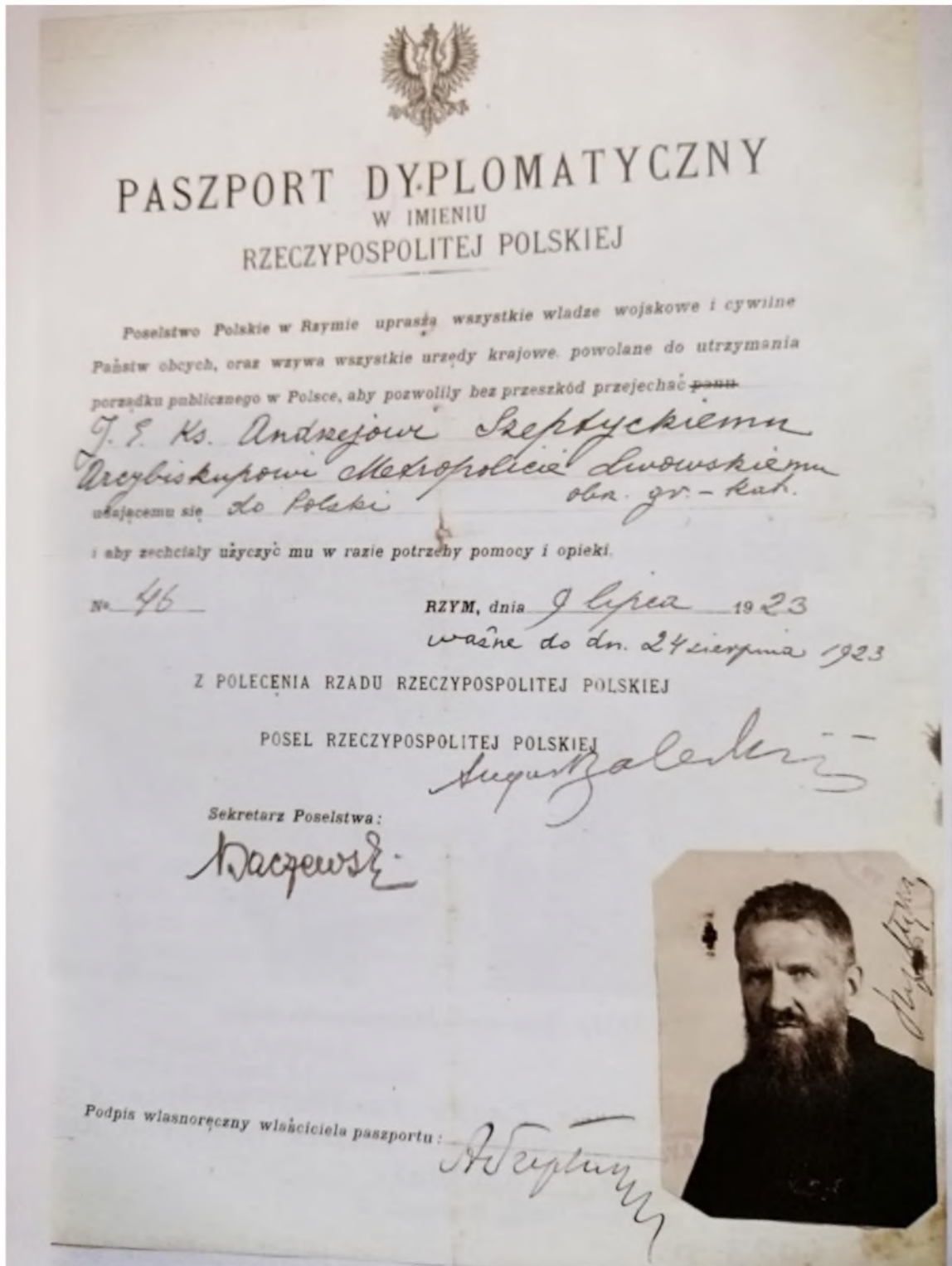
LES PLÉNIPOTENTIAIRES susnommés après l'échange de leurs pleins pouvoirs, ont arrêté les dispositions suivantes, auxquelles désormais les hautes Parties contractantes s'engagent à se conformer.

ARTICLE I.

L'Église Catholique, sans distinction de Rites, jouira dans la République de Pologne d'une pleine

²⁷⁹ Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Rzymie dnia 10 lutego 1925 r. (ratyfikowany zgodnie z ustawą z dnia 23 kwietnia 1925 r.) [PDF] // Dziennik Ustaw 72 (1925), 1064.

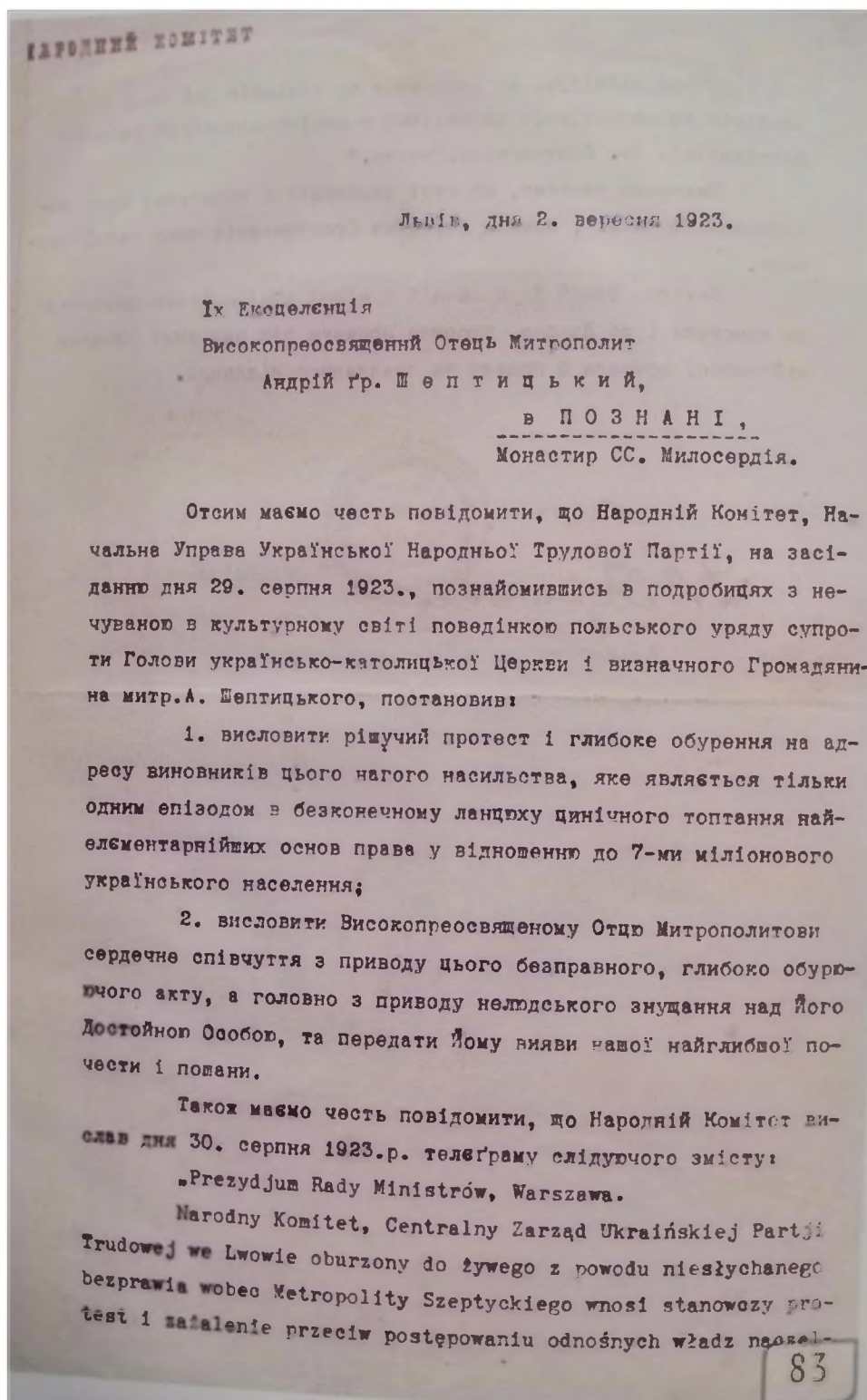
Додаток № 2

«Паспорт Андрея Шептицького, виданий польським посольством у Римі у 1923 р.»²⁸⁰

²⁸⁰ Гентош Л. Ставлення митрополита Андрея Шептицького до Польщі та поляків // Мойсей українського духа. Науково-мистецьке видання. Львів 2015, 154.

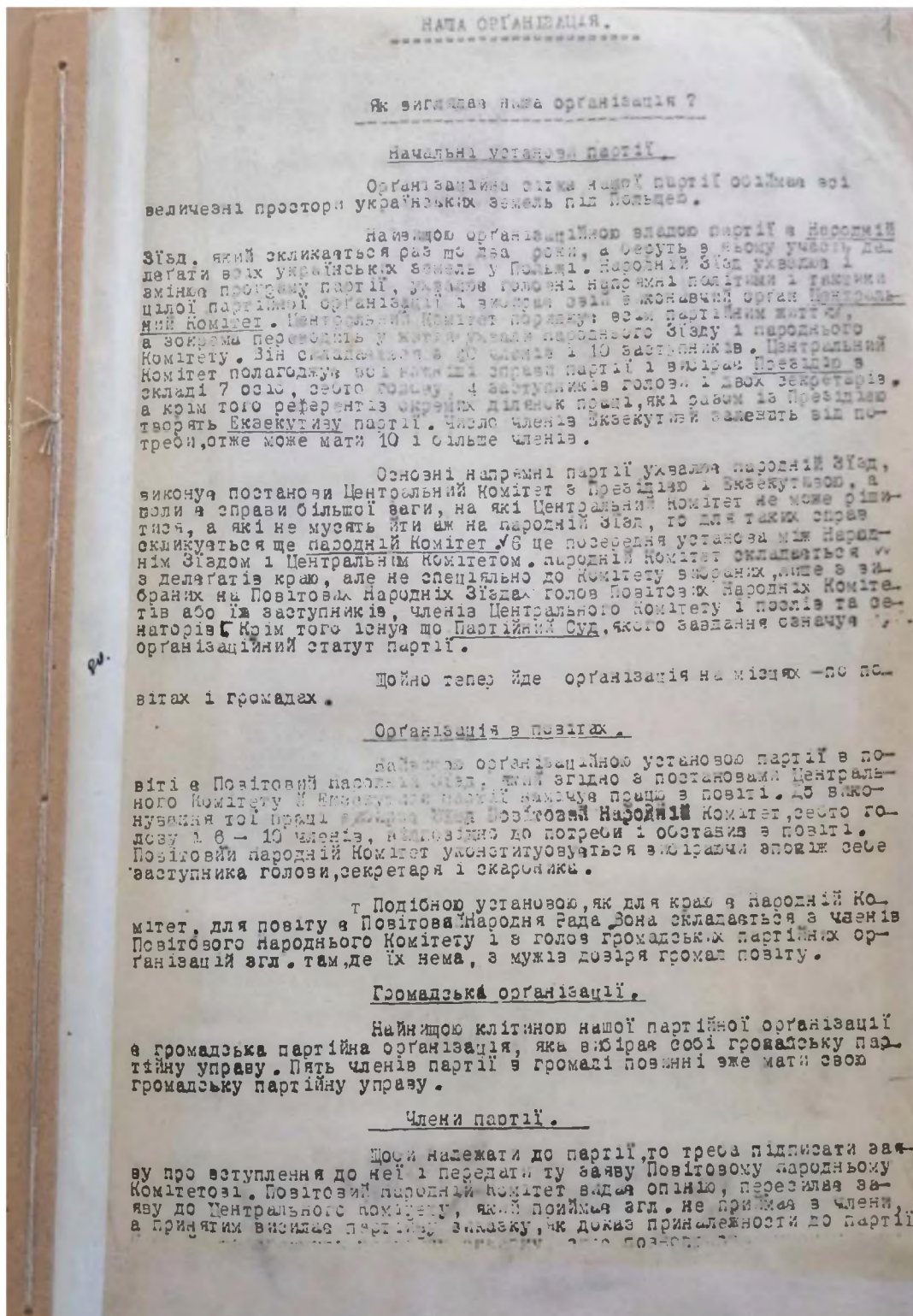
Додаток № 3

«Витяг із документа: “Листи Управи Народного комітету, Начальної управи Української народної трудової партії до митрополита Андрея з висловленням протесту проти його арешту польським урядом у Познані”, 1923 р.»²⁸¹

²⁸¹ Гайова О. – Перун М. *На скелі віри*. Львів 2019, 300.

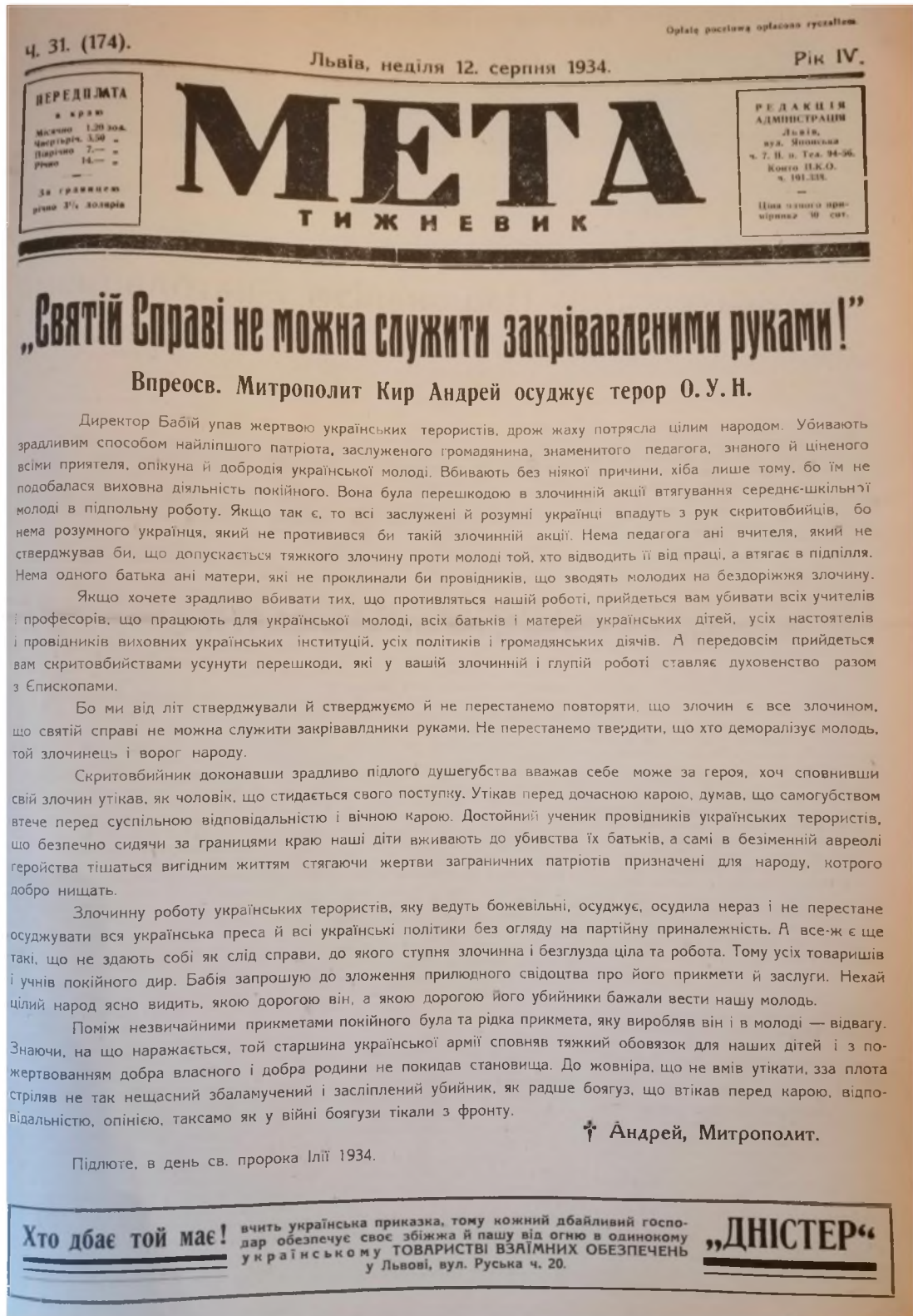
Додаток № 4

«Витяг із документа: “Положення про мету і завдання УНДО. Довідка про організаційний устрій УНДО”»²⁸²

²⁸² ЦДАЛ, ф. 344 (Українське національно-демократичне об'єднання, м. Львів), оп. 1, спр. 3 (Положення про мету і завдання УНДО. Довідка про організаційний устрій УНДО), 1.

Додаток № 5

«Звернення митрополита Андрея Шептицького до членів ОУН із засудженням вбивства директора львівської гімназії Івана Бабія»²⁸³

²⁸³ Шептицький А. «Святій справі не можна служити закрівавленими руками!». Всеопр. Митрополит Кир Андрей осуджує терор О.У.Н. // Мета 31 (1934) 1.

ТАБЛИЦІ

Таблиця 1

Склад населення Східної Галичини станом на 1931 р. (включаючи неукраїнські прикордонні повіти)²⁸⁴

Все населення	5460000
Українці	1665000
Русини	1119000
Поляки	2246000
Жиди (євреї)	386000

²⁸⁴ Таблиця укладена згідно даних праці Володимира Кубійовича - *Західні Українські Землі в межах Польщі 1920-1939 (Етнографічні відношення)*. Чікаго-Нью-Йорк 1963, 16.

ІЛЮСТРАЦІЇ

Мал. 1. Андрей Шептицький під час відвідин Головної Канцелярії Українського народного союзу та видавництва “Свобода” у Джерзі-Ситі, Нью-Джерзі, США. 1921 р.²⁸⁵

²⁸⁵ УНСоюз святкує 125 років: Фотофакт з історії, 1921 // www.svoboda-news.com (03.10.2019).

Мал. 3. Сенат Українського таємного університету у Львові, 1921 р. Стоять: (зліва направо) Іван Раковський, Володимир Вергановський, Роман Ковшевич, Максим Музика, Мирон Вахнянин). Сидять: Мирон Кордуба, Мар'ян Панчишин, Василь Щурат, Іван Куровець, Максим Левицький²⁸⁶

Мал. 3. Митрополит Андрей Шептицький та греко-католики США. 1922 р.²⁸⁷

²⁸⁶ Міжвоєнна Галичина / Святослав Липовецький // localhistory.org.ua (08.06.2021).

²⁸⁷ Гентош Л. Ставлення митрополита Андрея Шептицького до Польщі та поляків // Мойсей українського духа. Науково-мистецьке видання. Львів 2015.

Мал. 4. Митрополит Шептицький та єпископи ГКЦ на аудієнції у папи Пія ХІ. Рим, 1929 р.²⁸⁸

Мал. 5. Андрей Шептицький у львівському аеропорту перед вильотом до Варшави, 1930 р.²⁸⁹

²⁸⁸ Гентош Л. Ставлення митрополита Андрея Шептицького до Польщі та поляків // *Мойсей українського духа. Науково-мистецьке видання*. Львів 2015, 160.

²⁸⁹ Гентош Л. Ставлення митрополита Андрея Шептицького до “нацифікації” 1930 р. // *uamoderna.com* (12.11.2015).

Мал. 6. «Пацифікація» українців польською владою, 1930 р.²⁹⁰

²⁹⁰ «Пацифікація» українців польською владою, або каральні акції в Галичині // www.photo-lviv.in.ua (17.09.2017).

КАРТИ

Карта протистоянь під час польсько-української війни 1918-1919 рр.²⁹¹

²⁹¹ Війна у війні. Україна та Польща – 100 років сусідства // zbruc.eu (19.12.2018).

Карта Східної Галичини перед приєднанням до Другої Речі посполитої – 1918-1919 рр.²⁹²

Мапа території, яку охоплювала Друга Річ посполита²⁹³

²⁹² Проект Статуту для Галичини // www.zbruc.eu (20.11.2014).

²⁹³ Що поляки знають про незалежність 1918 року та Другу Річ Посполиту // www.urmp.news (29.11.2018).